

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

University of Lapland

This is a self-archived version of an original article. This version usually differs somewhat from the publisher's final version, if the self-archived version is the accepted author manuscript.

Arkikokemus omaksumisen mahdollistajana näyttelyssä

Koskinen, Helena

Published in:
Avarampi museo aikuisille

Julkaistu: 01.01.2012

Document Version
Julkaistu PDF-muodossa, tunnetaan myös nimellä tietueversio

Citation for pulished version (APA):
Koskinen, H. (2012). Arkikokemus omaksumisen mahdollistajana näyttelyssä. teoksessa P. Kinanen, H. Nystedt, & L. Tornberg (Toimittajat), *Avarampi museo aikuisille* (Sivut 104-106). Suomen museoliitto, Vammalan kirjapaino. Suomen museoliiton julkaisuja Nro 61

Document License
Määrittelemätön

AVARAMPI MUSEO AIKUISILLE

*Pauliina Kinanen, Hector Nystedt
& Leena Tornberg (toim.)*

AVARAMPI MUSEO AIKUISILLE

*Pauliina Kinanen, Hector Nystedt
& Leena Tornberg (toim.)*

SISÄLLYS

- 6 TIIVISTELMÄ
- 7 SAMMANDRAG
- 8 SUMMARY

LUKU 1

- 10 AVARAMPI TULEVAISUUS
- 12 MUSEO OPPIMISEN YMPÄRISTÖNÄ AIKUISILLE

LUKU 2

- 18 OPPIMINEN ON OSA KOKONAISVALTAISTA MUSEOKOKEMUSTA
- 28 AIKUISET TYÖPAJASSA – UUDENLAISIA KÄVIJÖITÄ
 - 36 *Olen oppinut jotain itsestän*
- 38 MONIEN TULKINTOJEN MAHDOLLISUUDET MUSEOSSA
 - 49 *Moniääninen museo*
- 50 YHTEISTYÖTÄ MUSEOSSA JA MUSEON KANSSA
 - 62 *Hankkeeseen osallistuneiden kokemuksia*
- 64 TAIDEMUSEO OSALLISTAVANA OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ
 - 76 *Seniorien mietteitä opintopiiristä*
- 78 INNOVATIIVISESTA KOKOUSPAKETISTA MUSEON UUDELLEEN YMMÄRTÄMISEEN
 - 83 *Pilottivierailu: yhdessä enemmän*
- 90 OSALLISTAVAA AIKUISTEN OPPIMISTA KAHDELLA TASOLLA
 - 101 *Ääneenajattelua Subodh Guptan näyttelyssä*
 - 104 *Arkikokemus omaksumisen mahdollistajana näyttelyssä*
 - 109 *Museomummo ja -vaaritoiminta*
- 116 PROJEKTITYÖSKENTELYSTÄ OPITTUA

LUKU 3

- 124 KULTTUURI, HYVINVOINTI JA MUSEOT
- 138 ASIAKASYMMÄRRYS JA YHTEINEN OPPIMINEN PALVELUIDEN TUOTTAMISESSA

LÄHTEET

- 148 KIRJALLISUUS
 - 150 *In ternet*

SUOMEN MUSEOLIITON JULKAISUJA 61

TEKSTI © Kirjoittajat ja Suomen museoliitto
Julkaisun suunnitteluun on osallistunut työryhmä, johon on kuulunut toimittajien lisäksi Anna Iso-Ahola, Leenu Juurola, Outi Kivimäki, Mirja Ramstedt-Salonen, Ulla Rohunen, Carita Tulkki, Anni Venäläinen ja Jaana Ylänen

Julkaisun PDF-versioon on painamisen jälkeen tehty muutos, minkä vuoksi sivun 18 ensimmäisen kappaleen sisältö on PDF-julkaisussa erilainen kuin painetussa.

ULKOASU Inari Savola

PAINOPAIKKA Vammalan Kirjapaino, 2012

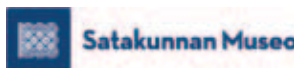
ISBN 978-951-9426-39-6 (nid.)
ISBN 978-951-9426-40-2 (PDF)
ISSN 0355-1741

PORIN TAIDEMUSEO | PORI ART MUSEUM

TYÖVÄENMUSEO
WERSTAS

TIIVISTELMÄ

AVARA MUSEO – kehittyvä oppimisympäristö aikuisille oli 3-vuotinen kehittämishanke, jota koordinoi Suomen museoliitto. Osatoteuttajia olivat CICERO Learning -verkosto Helsingin yliopistosta, Tekniikan museo, Työväenmuseo Werstas, Tampereen museopalveluiden kulttuurikasvatussyksikkö TAITE, Porin taidemuseo ja Satakunnan Museo. Hankkeelle myönnettiin rahoitus opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoimasta Avoimissa oppimisympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi ESR-kehittämishelmasta. Hankkeen tavoitteena oli kehittää museotyöntekijöiden aikuispedagogista osaamista sekä uusia toimintamalleja ja palveluita museoiden aikuiskävijöille.

Avara museo -hanke oli uudennainen avaus museopedagogian kentällä, jonka on usein katsottu koskevan vain lapsiyleisöjä. Uutta oli myös hanketason yhteistyö yliopiston opettajankoulutuslaitoksen ja museoiden välillä. Professorit Kristiina Kumpulainen, Lasse Lipponen ja Leena Krokfors hahmottelevat artikkelissaan museon mahdollisuuksista oppimisympäristönä tämän päivän yhteiskunnassa.

Hankkeessa kehitettiin aikuismuseopedagogista osaamista eri tasoilla. Seitsemän osatoteuttajan yhteisprojekti keskittyi asioiden aktiiviseen jakamiseen ja sitä kautta uuden oppimiseen. Hankkeessa työskennelleiden lisäksi oppijoina olivat myös hankemuseoiden muut työntekijät hankkeen puitteissa järjestettyjen henkilökuntakoulutusten myötä. Hankkeessa saavutettua uutta tietoa ja käytäntöjä levitettiin valtakunnallisen verkkotiedottamisen, vuosittaisten seminaarien ja alueellisten AVAAMO-opintoryhmien välityksellä. Leena Tornbergin artikkelissa Osallistavaa aikuisten oppimista kahdella tasolla pohditaan kuka oikeastaan on oppija, kun kyseessä on aikuiskävijät museossa. Hanketyöryhmän yhteistä oppimisprosessia avataan yhteisartikkelissa Oppiminen on osa kokonaisvaltaista museoelämystä.

Hankkeen toinen päätavoite oli uusien toimintamallien kehittäminen. Julkaisun toisen osan artikkeleissa hanketyöntekijät kuvaavat käytännönläheisesti millaisia toimintamalleja kehitettiin ja mitä prosessista opittiin. Ulla Rohunen tarkastelee millaisia mahdollisuuksia työpajatoiminta antaa aikuisille ja Jaana Ylänen vastaavasti miten maahanmuuttajia voidaan osallistaa museotoimintaan. Anni Venäläinen, Mirja Ramstedt-Salonen ja Outi Kivimäki kertovat millaisia yhteistyön muotoja museo voi luoda senioritoimijoiden kanssa. Anna Iso-Ahola ja Leenu Juurola puolestaan tarkastelevat museoiden yhteistyötä yritysten kanssa. Osahankekuvausten yhteydessä annetaan ääni myös museon asiakkaille ja hankkeen toimintaan osallistuneille. Hanke merkitsi myös hanketyöskentelyn oppimista. Pauliina Kinanen kirjoittaa tähän liittyvistä huomioista artikkelissa Projektityöskentelystä opittua.

Avara museo -hanke ja sen tulokset ovat osa laajaa ja ajankohtaista keskustelua kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ja elinikäisestä oppimisesta. Tähän keskusteluun osallistuu Merja Isotalo artikkelillaan Kulttuuri, hyvinvointi ja museot. Oppimisen lisäksi Avara museo -hankkeessa pohdittiin paljon yleisötyötä ja museopalveluiden tuotteistamista. Tutkimusprofessori Marja Toivosen ajatukset artikkelissa Asiakasymmärrys ja yhteinen oppiminen palveluiden tuotteistamisessa palvelevat tätä näkökulmaa.

Julkaistu on tarkoitettu kaikille museo-oppimisesta, yleisötyöstä ja museoiden kehittämisestä kiinnostuneille.

SAMMANDRAG

ÖPPET MUSEUM – en utvecklande lärandemiljö för vuxna genomfördes som ett treårigt projekt samordnat av Finlands museiförbund. Nätverket CICERO Learning vid Helsingfors universitet, Tekniska museet, Arbetarmuseet Werstas, TAITE – Tammerfors museitjänsters enhet för kulturfostran, Björneborgs konstmuseum och Satakunda museum genomförde delprojekt. Projektet finansierades med medel från Europeiska socialfondens utvecklingsprogram Öppna inlärningsmiljöer främjar aktivt medborgarskap, som administrerades av Undervisnings- och kulturministeriet. Projektet syftade till att utveckla både de museianställdas vuxenpedagogiska kunnande och nya verksamhetsmodeller och tjänster för vuxna museibesökare.

Projektet Öppet museum var en ny öppning på det museipedagogiska fältet som ofta har ansetts gälla endast barn. Nytt var också samarbetet på projektnivå mellan universitetet och museerna. Professorerna Kristiina Kumpulainen, Lasse Lipponen och Leena Krokfors drar i sin artikel upp konturerna för museernas möjligheter som lärandemiljöer i dagens samhälle.

Projektet utvecklade det vuxenpedagogiska kunnandet på olika nivåer. Det övergripande projektet, som genomfördes som sju delprojekt, fokuserade på att aktivt sprida information och därmed lära sig nytt. Bl.a. inom ramen för personalutbildningen deltog förutom de projektanställda också andra anställda vid de museer som medverkade i projektet. Den nya kunskap och de verksamhetsformer som skapades inom projektet spreds genom webbinformation, årliga seminarier och regionala AVAAMO-studiegrupper. Leena Tornberg diskuterar i sin artikel Osallistavaa aikuisten oppimista kahdella tasolla vem det egentligen är som lär sig när det rör sig om vuxna museibesökare. Artikelnen Oppiminen on osa kokonaisvaltaista museoelämystä beskriver projektarbetsgruppens gemensamma lärandeprocess.

Projektets andra huvudmål var att utveckla nya verksamhetsmodeller. I artiklarna i publikationens andra del beskriver projektarbetarna på ett konkret sätt hur denna process lyckades, vilka verksamhetsmodeller som utvecklades och vad man lärde sig av processen. Ulla Rohunen har studerat vad vuxna kan få ut av workshoppar och Jaana Ylänen hur invandrare kan engageras i museernas verksamhet. Anni Venäläinen, Mirja Ramstedt-Salonen och Outi Kivimäki berättar om hurudant samarbete museet kan skapa med pensionärer. Anna Iso-Ahola och Leenu Juurola har å sin sida studerat samarbetet mellan museer och företag. I samband med beskrivningen av delprojekten får också museernas kunder och de som deltagit i projektets verksamhet komma till tals. Projektet innebar också att de medverkande lärde sig att arbeta i projekt. Pauliina Kinanen skriver om iakttagelser om detta i sin artikel Projektityöskentelystä opittua.

Projektet Öppet museum och projektresultaten ingår i den breda och aktuella diskussionen om hur kultur påverkar människors hälsa och om livslångt lärande. Merja Isotalo deltar med artikelnen Kulttuuri, hyvinvointi ja museot i denna diskussion. I projektet Öppet museum diskuterades förutom lärande också samarbete och produktifiering av museitjänster. Forskarprofessor Marja Toivonen anlägger denna infallsvinkel i sin artikel Asiakasymmärrys ja yhteinen oppiminen palveluiden tuotteistamisessa.

Publikationen riktar sig till alla som är intresserade av lärande på museer.

SUMMARY

OPEN MUSEUM – a Developing Learning Environment for Adults was a three-year project co-ordinated by the Finnish Museums Association. Sub-projects were organised by the University of Helsinki CICERO Learning Network, Museum of Technology, Finnish Labour Museum Werstas, TAIITE cultural education unit of the City of Tampere Museum Services Department, Pori Art Museum and Satakunta Museum. The project received funding from the European Social Fund development programme Active Citizen of the Open Learning Environment (Avoimissa oppimisympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi), co-ordinated by the Ministry of Education and Culture. The purpose of the project was to enhance the adult education competence of museum staff and to create new models of activity and services for adult museum visitors.

The Open Museum project was an entirely new initiative in the field of museum education which is often considered applicable only to children. The project-level co-operation between the University and the museums was also new. In their article, professors Kristiina Kumpulainen, Lasse Lipponen and Leena Krokfors propose that the museum serve as a potential learning environment in contemporary society.

The project developed staff competence in adult museum education on different levels. As a joint effort between seven organisations, the project focused on learning by actively sharing information. In addition to project employees, other museum staff also learned new skills through the staff training organised as part of the project. The new information and practices learnt through the project were also disseminated via the Internet, annual seminars and regional AVAAMO learning groups. In her article *Osallistavaa aikuisten oppimista kahdella tasolla*, Leena Tornberg ponders who can be considered a learner in the context of adult museum visitors. The jointly authored article *Oppiminen on osa kokonaisvaltaista museoelämystä* describes the shared learning process of the project group.

Another key goal of the project was the generation of new practices. In an article appearing in the second part of this publication, project employees describe what kinds of practices were developed and what participants learned from the process. Ulla Rohunen considers the different opportunities that workshops can afford adults, and Jaana Ylänen discusses immigrant engagement in museum activities. Anni Venäläinen, Mirja Ramstedt-Salonen and Outi Kivimäki list different forms of potential co-operation between museums and senior organisations, while Anna Iso-Ahola and Leenu Juurola explore co-operation between museums and the business sector. The sub-project descriptions also include input from museum visitors and project participants. The project served as an education in project work. Pauliina Kinanen shares her observations of this in her article *Projektityöskentelystä opittua*.

The Open Museum project and its results are part of a wider topical discussion regarding the impact of culture on well-being and lifelong learning. Merja Isotalo contributes to this conversation with her article *Kulttuuri, hyvinvointi ja museot*. The Open Museum project also discussed audience work and the commodification of museum services. Research Professor Marja Toivonen elaborates on this perspective in her article *Asiakasymmärrys ja yhteinen oppiminen palveluiden tuotteistamisessa*.

The publication is intended for anyone interested in museum learning, audience work and the development of museums.

LUKU 1

AVARAMPI TULEVAISUUS

MUSEOIDEN KEHITYS VOIDAAN, hieman yleistäen, jakaa kolmeen jaksoon. Ensimmäisistä museoista aina 1900-luvun alkuvuosikymmeniin saakka museotyötä ja museoiden käyttöä leimasi elitismi. Museoiden tehtävä oli ennen kaikkea kartuttaa kokoelmia, vahvistaa kansallistunnetta ja kansallisia arvoja. 1900-luvun alkuvuosikymmenten jälkeen museoiden tehtäviin lisättiin tiedon siirtäminen sukupolvelta toiselle. Museo nähtiin koulujärjestelmän täydentäjänä ja kaikkia kansalaisia yleissivistävänä organisaationa. Viime vuosikymmeninä museoiden toiminnan kantavana ideana on ollut monipuolinen, opetuksellisen aspektin huomioon ottava, elämystarjonta, josta kansainvälisissä julkaisuissa käytetään kuvaavaa termiä edutainment.

Uusimpana kehityssuuntana näyttäytyy museoiden roolin painottuminen yhteiskunnallisiin tehtäviin. Tässä trendissä kouluyhteistyö on edelleen tärkeällä sijalla, mutta sen lisäksi museoilta odotetaan entistä suurempaa panosta terveyden ja hyvinvoinnin ylläpidossa ja muissa sosiaalisektorin tehtävissä. Näistä parhaiten museoiden perinteisiin osaamiseen soveltuvat elinikäisen oppimisen tehtävät, kuten esimerkiksi maahanmuuttajien kotouttaminen, rakennemuutoksessa työttömäksi jääneiden uudelleen kouluttaminen sekä jatkuvasti kasvavan senioriväestön tietojen, taitojen ja vireyden ylläpito.

Avara museo -hanke on museoiden uusimman kehityssuunnan merkittävimpiä avauksia. Tavoitteena on ollut hankkia ja tarjota eteenpäin tietoa siitä, kuinka museot voivat toimia aikuisväestölle entistäkin avoimempina ja parempina oppimisen paikkoina. Sisällön ja tavoitteiden ajankohtaisuuden lisäksi hanke on pyrkinyt rajoja rikkovaan moniammatilliseen toimintaan. Hankkeen toteuttamiseen osallistui museoiden työntekijöiden lisäksi pedagogian asiantuntijoita sekä yksityisen ja kolmannen sektorin edustajia.

Hankkeen koordinoijana toimi projektikoordinaattori Pauliina Kinanen Suomen museoliitosta. Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtajana toimi erityisasiantuntija Ditte Winqvist Kuntaliitosta ja jäseniä olivat pääsihteeri Anja-Tuulikki Huovinen (Suomen

museoliitto 30.9.2011 saakka), museonjohtaja Kalle Kallio (Työväenmuseo Werstas, jonka sijasta näyttelypäällikkö Ulla Jaskari Kallion virkavapauden ajan), professori Lasse Lipponen (Helsingin yliopisto), pääsihteeri Kimmo Levä (Suomen museoliitto, 1.10.2011 alkaen), museonjohtaja Marjo Mikkola (Tekniikan museo), museonjohtaja Taina Myllyharju (Tampereen museopalvelut) ja koulutuspäällikkö Leena Tokila (Suomen museoliitto). Hankkeelle myönnettiin rahoitus opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoimasta Avoimissa oppimisympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi ESR-kehittämisohjelmasta. Rahoittavana viranomaisena toimi Lapin elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus, jossa hankkeen valvojana toimi Satu Huikuri.

Hankkeen keskeisimmät ajatukset, tulokset ja kehittämisideat on kirjattu tähän julkaisuun. Nyt on museoiden aika ottaa aikuispedagogiikka hoitoonsa. Kokeilla uutta, muuttaa vanhaa ja kehittää sitä edelleen. Näin tulevaisuus on avarampi ja verkottuneempi, ja Suomi maailman mallimaa myös elinikäisen oppimisen saralla.

Helsingissä 6.9.2012

Kimmo Levä

Pääsihteeri, Suomen museoliitto

Pauliina Kinanen

Projektikoordinaattori, Suomen museoliitto

Leena Tornberg

Projektikoordinaattori

CICERO Learning -verkosto

Helsingin yliopisto

MUSEO OPPIMISEN YMPÄRISTÖNÄ AIKUISILLE

*Kristiina Kumpulainen, Lasse Lipponen ja Leena Krokfors
Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto*

PROFESSORI KRISTIINA KUMPULAINEN toimii Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella kasvatustieteen professorina. Hän on ollut käynnistämässä Avara museo -hankkeen oppimisen monitieteiseen tutkimukseen painottunutta osahanketta toimiessaan CICERO Learning -verkoston johtajana. Hän on myös edistänyt hankkeen tulosten kommunikointia museoiden kehittäjien ja käyttäjien tietoisuuteen. Professori Kumpulaisen oma tutkimus kohdentuu myös museoihin oppimisen ympäristöinä.

PROFESSORI LEENA KROKFORS toimii Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa kasvatustieteen, erityisesti opettajankoulutuksen professorina ja tiedekunnan opetuksesta vastaavana varadekaanina. Hän on toiminut Avara museo -hankkeen vastuullisena johtajana ja johtaa kahta muutakin oppimisympäristötutkimuksen hanketta (Koulu Kaikkialla, kaikkialla.fi ja Mobiilikoulu India). Professori Krokforsin tutkimus kohdentuu laajasti erilaisiin formaalin ja informaalin oppimisen ja opettajankoulutuksen kysymyksiin.

PROFESSORI LASSE LIPPONEN toimii Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa kasvatustieteen, erityisesti varhaiskasvatuksen professorina. Hän on toiminut Avara museo -hankkeen ohjausryhmän jäsenenä. Professori Lipponen on mukana useissa oppimisympäristöjä tutkivissa tutkimushankkeissa. Näissä hankkeissa hänen tutkimuksensa kohdistuu erityisesti vuorovaikutukseen ja oppimisen kaikkiallisuuteen.

”Pidän museoista, jotenkin ne avartavat ajatusmaailmaa. Mennyttä aikaa tai sitten tätä päivää. Nyt en ole vähään aikaan käynyt, on ollut niin paljon muuta. Museossa voi myös hiljentyä, sulautua vaikka johonkin taulun muotoon tai väriin. Museossa oppii pysähtymään ja katsomaan myös taaksepäin niin, että näkee menneen ja nykyisyyden suurena jatkumona.

KANSALAISTEN MUSEOKOKEMUKSIA
KOTILIESI.FI –SIVUSTOLTA

MUSEOT OVAT KAUTTA AIKOJEN olleet oppimisen ympäristöjä, joilla on ollut tärkeä rooli yhteiskuntamme kollektiivisen muistin ja sivistyksen edistäjänä. Museoiden kokoelmat, arkistot, näyttelyt, neuvonta- ja hakupalvelut sekä erilaiset koulutuspalvelut ovat tarjonneet ja tarjoavat ihmisille mahdollisuuksia tiedonhankintaan, oppimiseen ja virkistykseen elämänkaaren eri vaiheissa. Museo fyysisenä oppimisympäristönä on tärkeä elämyksellisyyden ja hyvinvoinnin lähde. Museoiden tietovarannot, autenttiset esineet sekä näyttelykokonaisuudet ovat suunniteltultaan mielenkiintoisia ja ne tarjoavat vierailijoille iloa, oivalluksia ja rauhaa. Museo mahdollistaa myös sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisen tiedon rakentamisen. Täten jokaisella tulisi olla mahdollisuus hyödyntää museoiden kulttuuriperintöä, tietovarantoja ja palveluja. Jokaisella tulisi olla myös museoiden hyödyntämiseen tarvittavat tiedot ja taidot.

Informaatiomäärän jatkuva kasvu, teknologian ja sosiaalisen median kehittyminen, monikulttuurisuus, globalisaatio sekä kansantaloudelliset muutokset ovat kaikki tekijöitä, jotka haastavat museoita ylläpitämään ja kehittämään resurssiaan ja toimintojaan vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan haasteisiin. Museoilta oppimisympäristöinä odotetaan koko ajan enemmän laajenevaa ja monipuolistuvaa vuorovaikutusta kävijöidensä ja käyttäjiensä kanssa. Mahdollistavatko ja tukevatko museot aktiivista toimijuutta, osallistumista ja oppimista? Ovatko museot meidän jokaisen potentiaalisia oppimisen ympäristöjä? Tukevatko museot aidosti elinikäistä oppimista erilaisten yksilöiden ja kulttuuriryhmien keskuudessa? Kuinka kehittää sellaisia museopedagogiikan muotoja, jotka edistävät museoiden roolia osallistavina ja aktiivista toimijuutta tukevin oppimisen ympäristöinä erilaisille käyttäjäryhmille kuten ikääntyville, pitkäaikaistyöttömille, maahanmuuttajille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille ja muille syrjäytymisvaarassa oleville?

Museoiden perinteinen merkitys oppimisen ympäristöinä on laajentunut merkittävästi teknologisen kehityksen myötä. Museo voi nykyisin olla kaikkialla. Museon näyttelyitä, materiaaleja, palveluja ja toimintaa voi tänään saavuttaa ajasta ja paikasta riippumatta. Verkkomuseo voi olla avoinna kaikkina vuorokauden aikoina kaikkialla maailmassa. Verkkonäyttelyn tai erilaisten verkkopelien avulla voidaan ylittää museokäynnin käytännönjärjestelyihin liittyviä esteitä ja avata museoita oppimisen ympäristöinä yhä laajemmille käyttäjäryhmille.

Sosiaalinen media mahdollistaa myös museoiden käyttäjien osallistumisen yhä aktiivisemmin sen palvelujen ja tietovarantojen hyödyntämiseen, jopa niiden arviointiin ja kehittämiseen. Museoiden käyttäjien rooli onkin selvästi muokkautumassa tiedon passiivisista vastaanottajista aktiivisiksi ja osallistuviksi toimijoiksi sekä tiedon rakentajiksi. Museoiden perinteinen säilytystehtävä laajenee pedagogiseen suuntaan, jossa osallistavalla, rajoja läpäisevällä pedagogiikalla tavoitellaan oppimisen kaikkiallisuuden uusia mahdollisuuksia.

Museoiden laajentunut ja monipuolistunut tehtäväkuva edellyttää ammattitaitoista ja hyvin verkottunutta henkilökuntaa, jolla on mahdollisuus jatkuvasti päivittää ja kehittää omaa osaamistaan. Jotta museo voi toimia avoimena oppimisen ympäristönä, edellyttää se moniammatillista yhteistyötä museotoimijoiden kesken ja kumppanuuksia eri kulttuuri-alan laitosten, koulutuksen järjestäjien, työelämän, terveydenhuollon sekä eri ikä- ja kulttuuriryhmien edustajien kanssa. Keskeisellä sijalla kehitystyössä on museoiden käyttäjien äänen ja tarpeiden huomioiminen. Avautuminen ja kumppanuudet edellyttävät lisäksi museon toimintakulttuurin kriittistä tarkastelua ja uudelleen rakentamista.

Tämä julkaisu esittelee Avara museo -hankkeen aikana syntynyttä tietoa siitä kuinka museoista voidaan kehittää erilaisille aikuisryhmille avoimempia ja kiinnostavampia

palautteen perusteella toimintamalleja arvioitiin ja kehitettiin edelleen. Hankkeen puitteissa saavutettua uutta tietoa ja hyviä käytäntöjä levitettiin valtakunnallisesti museoalan ammattilaisille sekä laajemminkin kulttuuriperintö- ja taidealojen parissa työskenteleville tahoille.

Toivomme, että tämä julkaisu omalta osaltaan edesauttaa museoiden kehittämistä ja kehittymistä tulevaisuuden avoimiksi oppimisen ympäristöiksi. Museon kehittäminen vaatii yhteistyötä, tietoa, taitoa ja tahtoa. Museo on parhaimmillaan oppiva yhteisö, jonka ammattihenkilöstö, yhteistyökumppanit sekä palveluiden käyttäjät yhdessä luovat museosta elinikäisen oppimisen ympäristön.

vuorovaikutteisen oppimisen paikkoja. Hankkeen varsinainen kohderyhmä olivat museoiden työntekijät, joiden aikuispedagogista osaamista hankkeella pyrittiin lisäämään. Toisena kohderyhmänä olivat maahanmuuttajien, työttömien ja lomautettujen, yritysten työntekijöiden sekä senioreiden kanssa työskentelevät henkilöt, jotka osallistuivat uusien toimintamallien kehittämistyöhön. Hankkeen välillisenä kohderyhmänä olivat lisäksi erilaiset aikuisryhmät, joiden näkökulmasta osahankkeissa kehitettiin uusia toimintamalleja. Aikuisryhmiä olivat Porin taidemuseossa ja Satakunnan Museossa seniorit ja varttunut väestö, Tampereen museopalveluiden kulttuurikasvatusyksikkö TAITEssa maahanmuuttajat, Tekniikan museossa yritysten työntekijät ja Työväenmuseo Werstaalla työttömät ja lomautetut. Hankkeen koordinoinnista ja hankkeen puitteissa järjestettävästä valtakunnallisesta koulutuksesta vastasi Suomen museoliitto. Helsingin yliopiston koordinoima CICERO Learning -verkosto vastasi hankkeen tematiikkaan liittyvästä tutkimus- ja arviointitoiminnasta.

Avara museo -hankkeessa järjestettiin tapahtumia, työpajoja ja koulutustilaisuuksia sekä kehitettiin uudenlaisia toimintamalleja museoiden aikuiskävijöille. Heiltä saadun

LUKU 2

OPPIMINEN ON OSA KOKONAISVALTAISTA MUSEOELÄMÄSTÄ

Anna Iso-Ahola, Leenu Juurola, Pauliina Kinanen, Outi Kivimäki, Hector Nystedt, Mirja Ramstedt-Salonen, Ulla Rohunen, Leena Tornberg, Carita Tulkki, Anni Venäläinen, Jaana Ylänen

KIRJASTOT OVAT OLLEET AKTIIVISIA TOIMIJOITA opetus- ja kulttuuriministeriön valtakunnallisessa Euroopan sosiaalirahaston (ESR) kehittämissuunnitelmassa Avoimissa oppimisympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi. Avara museo – kehittyvä oppimisympäristö aikuisille -hanke sai alkunsa, kun museokentältä kaivattiin osallisuutta kehittämissuunnitelman toimintalinjaan, jonka tavoitteena on työmarkkinoiden toimintaa edistävien osaamis-, innovaatio- ja palvelujärjestelmien kehittäminen. Kyseinen ohjelma pyrkii lisäämään elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia ja tasa-arvoa, sosiaalista koheesiota sekä monipuolisempia koulutus- ja kulttuuripalveluja eri-ikäisten oppijoiden ulottuville. Museoalan hankkeesta toivottiin laajaa kokonaisuutta, mikä käytännössä tarkoitti usean kansallisen toimijan verkostohanketta. Hankeidea oli saanut alkunsa Tampereella Työväenmuseo Werstaan ja Tampereen museopalveluiden kulttuurikasvatyksikkö TAITE:n keskinäisestä ideoinnista. Tamperelaiset saivat Suomen museoliiton lupautumaan hankehakemuksen ja hankkeen koordinaattoriksi. Lisäksi mukaan hankkeeseen pyydettiin Tekniikan museota Helsingistä sekä Porin taidemuseota ja Satakunnan museota Porista. Oppimisen asiantuntijaorganisaatioksi pyydettiin Helsingin yliopiston koordinoimaa CICERO Learning -verkostoa.

Hankkeen nimi ideoitiin hakemuskuvauksessa Suomen museoliitossa. Avara museo – kehittyvä oppimisympäristö aikuisille -otsikko kiteytti hankkeen tarkoituksen ja teemat, joiden parissa työskenneltiin: aikuiset, oppiminen, oppimisympäristöt ja avoimuus. Termillä avara korostettiin museoiden halua tulla lähemmäs yleisöään ja toimia entistä avoimemmalla tavalla. Tavoitteena oli, että myös ihmiset, jotka eivät syystä tai toisesta juurikaan käy museoissa, kokisivat museot mielenkiintoisiksi paikoiksi. Hankkeen tavoitteena oli saada museoon sellaisia uusia yleisöjä, joille museoiden tarjoamat palvelut voivat tuoda hyvinvointia esimerkiksi aktivoitumisen, sosiaalisten kontaktien, luovan tekemisen ja uuden oppimisen myötä.

Hankkeen alkaessa teemaan liittyviä kysymyksiä oli paljon. Tuttujen kysymysten – kuten mitä on museo-oppiminen ja millainen museo on oppimisympäristönä – lisäksi

aloimme pohtia millaisia aikuiset ovat oppijoina, tuleeko aikuinen museoon oppimaan ja miten lapsille suunnattu museopedagogiikka eroaa aikuisille suunnatusta pedagogiikasta. Työskentelyn edetessä kysymykset kuitenkin muuttuivat. Aloimme pohtia mikä on aikuisen oppimisen suhde kokonaisvaltaiseen museokokemukseen, ja mikä on museopedagogiikan suhde yleisötyöhön ja sen rooli koko museon henkilökunnan näkökulmasta. Hanke tarjosi mahdollisuuden jakaa kokemuksia aiheesta, joka saattaa olla yksittäiselle museotyöntekijälle, ehkä museoyhteisöllekin, vaikeasti hahmotettava asia. Ryhmässä uskalsimme kyseenalaistaa erilaisia käsityksiä, näkökulmia ja painotuksia oppimisen ja museopedagogiikan käsitteistä. Keskustelujen avulla pyrimme kääntämään erilaisuudet oman ja toisten ajattelun ymmärtämiseksi. Verkoston vertaistuki kokemusten jakamisessa oli voimaannuttavaa. Työskentelystä muodostui oppimisprosessi, jonka tarkoitus on hyödyttää sekä museotyöntekijöitä että museoiden yleisöjä. Tässä artikkelissa kuvaamme hanketyöntekijöiden yhteistä oppimisprosessia yli kahden vuoden ajalta.

Seitsemän toimijaa, seitsemän lähtökohtaa

HANKKEESSA MUKANA OLLEET museot edustavat erilaisia museotyyppejä: erikoismuseoita, kulttuurihistoriallisia ja luonnontieteellisiä museoita sekä taidemuseoita. Omistajapohjaltaan museot ovat kunnallisia sekä yhdistyksen tai säätiöiden omistamia. Myös hankemuseoiden aikuispedagoginen lähtökohta vaihteli. Osa museoista oli jo tehnyt museopedagogista työtä aikuisikäviijöiden parissa, jolloin Avara museo -hankkeen tehtäväksi tuli vahvistaa aikaisempaa osaamista ja kehittää toimintaa edelleen. Osalle museoista hanke merkitsi aikuispedagogisen toiminnan käynnistämistä.

Rahoittajan linjauksen mukaan hankkeen kohderyhmän tuli olla työikäinen väestö ja tavoitteena työllisyyden edistäminen ja palvelujärjestelmien kehittäminen. Hankkeen ensisijaiseksi kohderyhmäksi muodostui siten museoiden työntekijät, joiden aikuispedagogista osaamista hankkeessa kehitettiin. Museoammattilaisten aikuispedagogisen osaamisen lisäämisen tavoitteena oli uudenlaisten palvelujen ja toimintamallien kautta koko aikuisväestön museopalveluiden kehittäminen. Lisäksi jokaisella museolla oli aikuisikäviijäryhmä, jonka näkökulmasta he kehittivät palveluitaan: Tekniikan museo keskittyi yrityksiin ja yritysten työntekijöihin, Työväenmuseo Werstas työttömiin ja lomautettuihin, kulttuurikasvatyksikkö TAITE maahanmuuttajiin sekä Porin taidemuseo ja Satakunnan Museo senioreihin.

Aikuiset ovat itsestään selvä museon kävijäryhmä, mutta tässä hankkeessa pedagogisen toiminnan avulla pyrittiin saavuttamaan etenkin sellaisia aikuisia, joille museo ei ole ollut olennainen ajanvieton tai oppimisen paikka. Näin toteutimme myös muun muassa Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry:n missiota, jonka mukaan museopedagogiikan tehtävä on myös opettaa ihmisiä käymään museoissa¹. CICERO Learning -verkosto toi hankkeeseen aikuispedagogista osaamista ja sen vastuulla oli hankkeen disseminaatio- ja arvointityö. Suomen museoliitto järjesti valtakunnallista koulutusta ja tiedotusta sekä vastasi hankkeen hallinnosta ja koordinoinnista.

Hankkeen alussa kartoitimme hankemuseoiden jo olemassa olevia näkökulmia keskeisiin teemoihin järjestämällä museossa keskustelutilaisuuden, johon osallistui museon oma

¹ Suomen museopedagoginen yhdistys Pedaali ry. Missio. (2011).

hankkeeseen palkattu työntekijä, muita museon työntekijöitä sekä Suomen museoliiton ja CICERO Learning -verkoston koordinaattorit. Tilaisuudessa keskusteltiin museopedagogiikasta, oppimisesta, oppimisympäristöistä ja yleisötyöstä. Lisäksi kartoitimme museossa jo tehtyä arviointityötä. Kaikkia teemoja käsiteltiin aikuiskävijöiden näkökulmasta. Alkukeskusteluiden tavoitteena oli ymmärtää millainen on hankemuseoiden lähtötilanne, jotta pystyisimme seuraamaan ja arvioimaan hankkeen aikana tapahtuvaa kehitystä. Toinen keskusteluiden tavoite oli käynnistää keskeisten kysymysten pohtiminen. Näin keskustelua kommentoi erään hankemuseon edustaja:

” Tämä oli hyvä keskustelu. Minä ja hanketyöntekijämme olemme oppineet paljon tämän keskustelun aikana. Vaikka meidän museossa on hyvä keskustelukulttuuri, usein kyse on ajan puutteesta. Niin paljon uusia ideoita ja ajatuksia on ilmassa, kun uusi hanke on alkamassa. Tässä tilaisuudessa on ollut mahdollisuus keskittyä juuri näihin. Vaikuttaa, että se mitä voitaisiin tehdä enemmän tulevaisuudessa, on keskustelu museopedagogiikasta paljon laajemmalla ryhmällä, moniammatillisella ryhmällä täällä museossamme.

Alkukeskusteluiden lisäksi sovimme hanketyöntekijöiden kesken, että jokainen kirjaa vapaamuotoisesti ylös ajatuksia siitä, miltä tuntuu olla aloittamassa museoiden aikuisyleisöihin ja aikuispedagogiikkaan liittyvää työtä. Kuten tästä julkaisusta saattaa huomata, alussa pinnalla olleet ajatuksemme ovat hankkeen aikana sekä syventyneet että saaneet uusia suuntia:

” Aikuisten oppimisen suhteen minulla fililis, että olemme aika ajankohtaisten asioiden parissa.

” Tuntuu oudolta puhua pedagogiikasta aikuisten yhteydessä museossa, aivan kuin aikoisimme pitää aikuisille koulua näyttelytilassa.

” Olen henkilökohtaisesti usein ihmetellyt museossa käydessäni sitä, että aikuisille ei juurikaan ole mielenkiintoisia, aktivoivia tai muuten vaan hauskoja toimintoja tarjolla.

” Olen melkein ollut kateellinen lapsille, jotka saavat touhuta kaikkien kivojen asioiden kanssa museoissa, aikuisten on tyytyminen lukemaan näyttelytekstejä – jos jaksaa. Tämä ei tarkoita sitä, että museoiden pitäisi muuttua aikuisten puuhamaaksi, mutta ajatus siitä, että aikuisille riittää pelkkä näyttelytekstin lukeminen, on minusta jotenkin masentavaa.

” Saattaa tuntua oudolta, että miten arviointityötä tässä vaiheessa, mutta arviointi ei saa olla vain jälkeinpäin tehtyä, vaan se on osa prosessia koko ajan.

” Sisällöstä on tällä hetkellä rimpuikevia ajatuksia, joista jokunen tuntuu aina hetkittäin loistavalta, mutta menettää hohdokkuutensa ilmestyessään muistilapulle.

VIEREISELLÄ SIVULLA: Hanketapaamisia järjestettiin noin joka toinen kuukausi. Asioiden jakaminen koettiin tärkeäksi osaksi oppimisen prosessia.

KUVA: TYÖVÄENMUSEO WERSTAS.

Pienetkin asiat kannattaa laittaa kiertoon muille hetimmiten. Sellaisia vinkkejä ja virikkeitä toivottavasti toisiltamme saamme helmikuun ensimmäisessä tapaamisessa! Innolla odotellen.

Hanketapaamiset oppimisen ympäristönä

ALKUKESKUSTELUJEN JÄLKEEN yhteistä työskentelyä jatkettiin säännöllisissä tapaamisissa. Niitä järjestettiin noin joka toinen kuukausi yksi- tai kaksipäiväisinä Helsingissä, Tampereella ja Porissa, ja niihin osallistui hanketyöntekijöiden lisäksi myös heidän välittömät työparinsa museoissa. Pääsimme näin tutustumaan konkreettisesti jokaiseen mukana olevaan museoon ja sen toimintaympäristöön, mikä edesauttoi toisen osahankkeen toiminnan ja tavoitteiden ymmärtämistä. Tapaamiset koettiin tärkeiksi tapahtumiksi myös sen vuoksi, että niiden avulla saatiin luotua yhtenäisyyttä hankkeeseen. Tapaamiset antoivat mahdollisuuden käydä yhdessä läpi esille nousevia ongelmia, keskustella uusista ideoista ja peilata omia ajatuksia toisten kanssa. Toisten osahankkeiden toiminnassa esiin tulleet onnistumiset, ongelmat ja uudet ideat auttoivat hahmottamaan myös omaa hanketoimintaa. Lähtökohta tapaamisissa oli tiedon rakentaminen yhdessä. Tapaamisista luotiin aktiivisia oppimisen paikkoja, joissa keskeistä oli jaettu asiantuntijuus ja kollegiaalinen yhteistyö.

Hankeryhmän käytössä oli myös Moodle-ympäristöön muodostettu virtuaalinen työtila keskustelualueineen, mutta se ei toiminut aivan toivotulla tavalla eikä korvannut säännöllisiä, kasvokkaisia tapaamisia. Vuoden 2010 lopussa avattu avoin blogi palveli paremmin sekä hanketoimijoita että kaikkia asiasta kiinnostuneita².

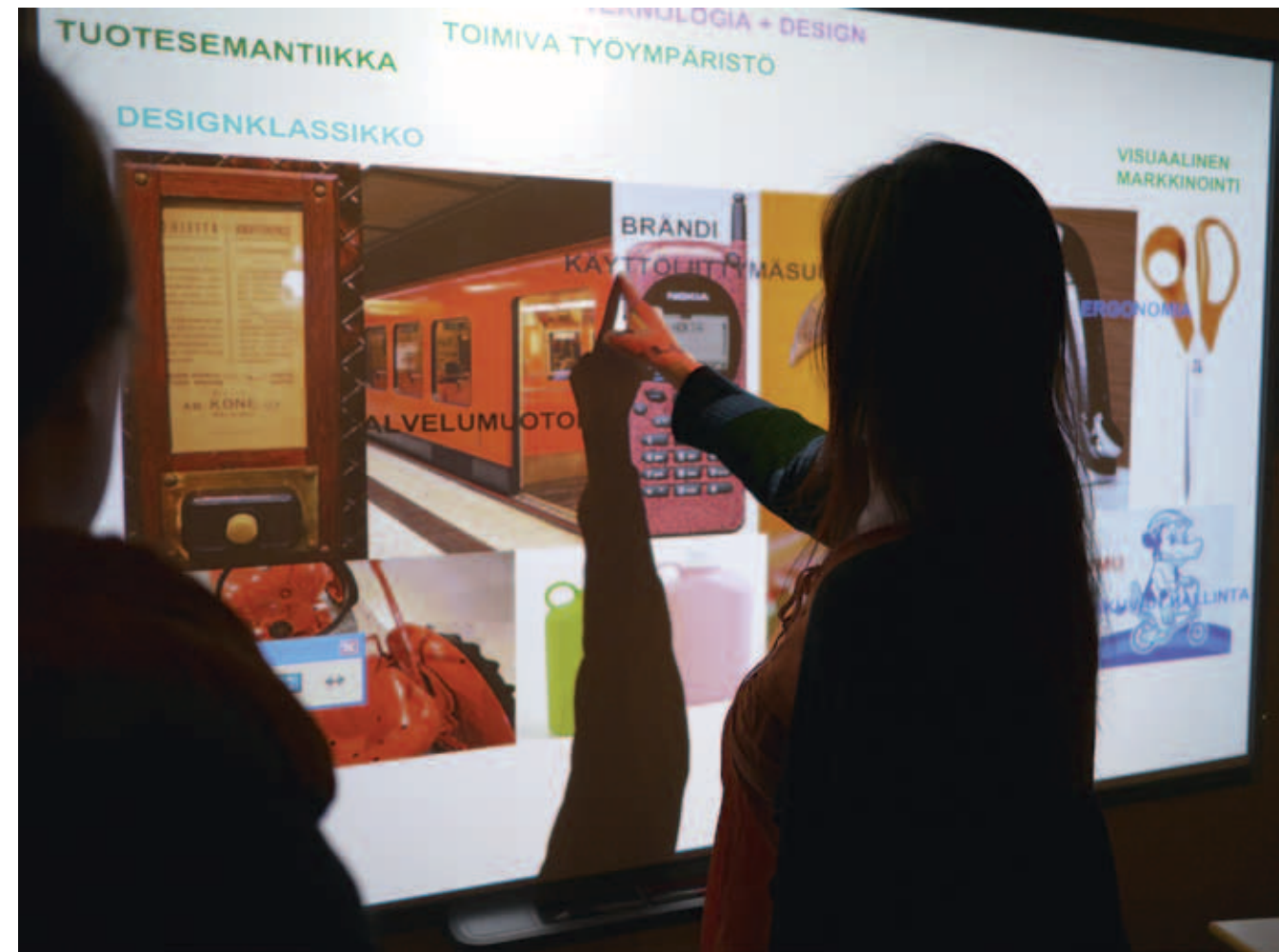
Välillä tiedon jakaminen ja rakentaminen hankkeessa tuntui vaikealta: jouduimme käymään läpi yhteisiä käsitteitä ja tavoitteita useita kertoja ja tapaamisissa kului yllättävän paljon aikaa hallinnollisten asioiden selvittelyyn. Tapaamisten myötä koimme yhteisen keskustelun yhä tärkeämmäksi. Keskustelumme keskittyi pitkälti kolmen laajan ja toisiinsa nivoutuvan teeman ympärille: oppimiskäsitys ja oppiminen, osallistaminen museossa ja museo oppivana organisaationa.

Tavoitteenamme ei niinkään ollut yhden yhteisen oppimiskäsityksen tai oppimisen määritelmän saavuttaminen, vaan pikemminkin omien oppimiseen liittyvien käsitystemme tiedostaminen ja reflektointi. Museopedagogisen kirjallisuuden avulla pohdimme yhä uudelleen museopedagogiikan määritelmää. Keskusteluun tuotiin kirjallisuuden ohella uusia ajatuksia seminaareista tai koulutuksista, joihin hanketyöntekijät olivat osallistuneet. Aineistoja käsiteltäessä pyrimme huomioimaan miten niissä tarkasteltiin aikuisten oppimista museossa. Totesimme, että olemassa oleva Suomessa julkaistu museoalan kirjallisuus painottuu edelleen lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan museopedagogiikkaan.

Museo osallistaa – aikuiskävijä luo oman oppimisprosessinsa

PIDIMME ALUSTA ALKAEN olennaisena sitä, että hankkeen sisäinen oppimisprosessi ja tuotettu tieto jaetaan laajemmalle yleisölle jo hankkeen aikana. Eri lähteitä apuna käyttäen kirjoitim-

² Hankkeen blogi <http://avaramuseo.blogspot.fi/>. (2012).

YLLÄ: Hanketyöryhmä pääsi tapaamisissaan kokeilemaan museoiden uusia toimintamalleja myös käytännössä. Tekniikan museon Smart boardin äärellä pohdimme teknologian ja designin sisältöjä.

KUVA: SUOMEN MUSEOLIITTO.

me Avara museo -blogiin ajatuksiamme aikuisoppimisesta. Blogikirjoitusten tavoitteena oli tuoda esiin se, että Avara museo -hankkeessa ei ajatella tai määritellä aikuispedagogiikkaa ainoastaan yhdellä tavalla. Alan lähteistä mielenkiintoisimmiksi koimme kirjoitukset, jotka viittasivat joko museokävijän osallisuuteen tai yleisön osallistamiseen museoissa.

Osallistavaa pedagogista toimintaa on museoissa tehty laajassa mitassa lapsikävijöille, mutta nyt keskiöön nousivat aikuiset. Pohdimme paljon sitä, kuka museossa on tai voi olla aidosti aktiivinen toimija. Osallistaminen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset nousivat museomaailmassa ja laajemminkin kulttuurialalla vahvasti esille hankkeen aikana. Tällä oli vaikutuksensa myös Avara museo -hankkeeseen. Osallistaminen oli yksi keskeisiä keskusteluaiheita tapaamisissamme. Totesimme, että osallistaminen tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kohdeyleisön ajattelutapa otetaan toiminnan lähtökohdaksi, jolloin yleisöä ei nähdä vain vastaanottajana vaan aktiivisena toimijana: kävijät ovatkin museon käyttäjiä ja osallistujia. Toisaalta pohdimme myös mihin kaikkeen museossa saa, voi tai pitää osallistua?

Hanketyöskentelyssä yhtenä teoreettisena pohjana toimi CICERO Learning -verkoston Oppimisen sillat -tutkimushankkeen määritelmä osallistavasta pedagogiikasta³:

Osallistavassa pedagogiikassa oppijoille annetaan mahdollisuus ottaa toimijan positio. Heihin suhtaudutaan vakavasti, ja he voivat vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun esimerkiksi tuomalla vuorovaikutukseen teemoja omasta elämämpiiristään. Osallistavassa pedagogiikassa vaikutetaan myös siihen, että oppijoiden välille ei muodostu oppimista ja osallistumista haittaavia keskinäisiä valtasuhteita. Oppijoille voidaan antaa vastuuta toistensa osallistumisen tukemisesta.

Määritelmässä sanan oppija voi korvata sanalla aikuismuseokävijä, jolloin teksti edelleenkin toimii. Aikuiselle voidaan antaa museossa muitakin rooleja kuin vastaanottavan kuunteelijan tai katselijan rooli. Hän voi olla aktiivinen toimija. Yleisölle annettu asiantuntijarooli voi parhaassa tapauksessa edistää aikuisyleisön keskinäistä vuorovaikutusta ja luoda tilanteita, joissa aikuiset oppivat toinen toisiltaan ja lisäksi museo oppii heiltä. Haasteena on se, kuinka museossa pystytään ottamaan huomioon ja hyödyntämään yleisön oma, usein laajakin, tietovaranto. Tämä vaatii museon asiakaspalvelijalta, museopedagogilta ja koko henkilökunnalta valmiutta jakaa asiantuntijaroolia yleisön kanssa.

Osallistamiseen liittyen hankeryhmässä mietittiin muun muassa seuraavia kysymyksiä:

- Osallistetaanko kävijöitä pyytämällä heitä mukaan jo olemassa olevien aikuispedagogisten ohjelmien tai palvelujen arviointi- ja kehittämistyöhön?
- Osallistetaanko aikuiskävijöitä kokonaan uusien palvelujen ja ohjelmien luomiseen?
- Suunnitellaanko näyttelyt siten, että omatoiminen, yksittäinen aikuiskävijä on tai voi olla näyttelyssä aktiivinen toimija halutessaan?
- Voiko kaikkia kävijöitä osallistaa?
- Haluavatko kaikki aikuiskävijät osallistamista?
- Käytetäänkö osallistavia menetelmiä vain ohjattujen ryhmävierailujen yhteydessä?
- Onko museoympäristössä rajoitteita osallistavalle pedagogiikalle? Mitä ne ovat?
- Mikä rooli on koko museohenkilökunnalla osallistavan yleisötyön kehittämisessä ja toteuttamisessa?

Osahankkeissa yleisön osallistamista testattiin eri tavoilla, joita kuvataan lähemmin seuraavissa artikkeleissa.

On hyvä huomata, että vaikka yleisön osallistaminen on tällä hetkellä vahvassa asemassa kun puhutaan erilaisista yleistyön menetelmistä, se ei kuitenkaan ole, eikä sen tule olla, ainoa lähestymistapa. Keskustelimme hanketyöryhmässä paljon siitä, kuinka museossa voi oppia myös katselemalla ja kuuntelemalla. Informaalin oppimisympäristön luonteeseen kuuluu se, että oppija rakentaa oman oppimisensa olemassa olevaan tietovarantonsa pohjautuen. Aikuiset, etenkin iäkkäämmät, ovat usein tottuneet behavioristisen oppimiskäsityksen tapaan oppia, jolloin ulkopuoliselle passiiviselta näyttävä toiminta voi olla aktiivista oppimista. Jos museoon tuleva aikuinen ei halua osallistua, vaan tutustuu museoon mieluiten katselemalla ja kuuntelemalla, on tämä aivan yhtä oikea tapa oppia ja olla museossa.

³ Kumpulainen, Krokfors, Lipponen, Tissari, Hilppö ja Rajala (2010).

YLLÄ: Ajatuksia vaihdettiin kansainvälisessä ilmapiirissä *The Open and Learning Museum* -konferenssin aikana.

KUVA: TYÖVÄENMUSEO WERSTAS.

Oppiminen on osa kokonaisvaltaista museoelämystä

JO HANKKEEN ALKUKESKUSTELUISSA esiin nousi kysymys siitä, onko aikuisen museovierailussa kyse tietoisesta vai tiedostamattomasta oppimisesta – tai oppimisesta ylipäätään. Yksi hankemuseoista kuvasi oppimista museossa seuraavasti:

” *Oppiminen on kasvamista ihmisenä. Oppiminen ei ole vain tietoa, asiatietoa, faktaa. Tieto on osa oppimiskokemusta museossa, mutta se ei voi olla vain tätä. Oppiminen museossa voi auttaa ihmistä konstruoimaan omaa identiteettiään.*

Aihetta on hankkeessa käsitelty yhä uudestaan ja käsitys aikuisten oppimisesta museossa on kahden vuoden aikana saanut uusia ulottuvuuksia. Avara museo -hankkeen edetessä olemme päätyneet puhumaan aikuisten museokäynnistä mieluummin kokonaisvaltaisena positiivisena kokemuksena tai elämyksenä, kuin tilanteena, jossa pyritään tiettyihin

oppimistavoitteisiin⁴. Hankkeen päättyessä ajatuksemme museoiden aikuiskävijöistä ja oppimisesta museossa ovat edelleen täynnä kysymyksiä, mutta myös uusia näkemyksiä ja kehittämisen suuntia on saavutettu:

”Kaipaisin enemmän yleisölle tarjottuja mahdollisuuksia assosiointiin museonäytelyissä, siirryttäisiin kauemmaksi valmiiksi pureksitusta tiedon välityksestä ja yhteen asiaan keskittymisestä. Museo (ja siellä museolehtori) voisi toimia enemmän kävijän muistojen ja kokemusten fasilitaattorina joka aktivoisi meitä lähestymään isompia kokonaisuuksia joskus ehkä turhankin yksityiskohtaisten esinetekstien sijaan. Elämä on iso kokonaisuus, sitä myös museon tulisi kuvastaa.

”Aikuisten oppiminen linkittyy vahvasti jo koettuihin ja opittuihin asioihin, varsinkin museoympäristössä, jossa katse suunnataan luontevasti menneeseen. Aikuiset ovat sopivassa tilanteessa alttiita oppimaan myös itse tekemisen kautta esimerkiksi työpajatoiminnassa, jolloin näyttelyssä koettu sisältö moniaistillisen kokemisen avulla vahvistaa kokonaiselämystä. Aikuisten halu kokea kokonaisvaltaisia elämyksiä museossa näkyy erilaisten tapahtumien ja teemapäivien suosiossa, halutaan olla mukana toisten kanssa, mutta yksin kokemassa asioita.

”Avara museo -hankkeen loppuessa museossamme on selkeästi huomattu aikuiset omana kävijäryhmänä ja yhteinen tavoite on edelleen kehittää museota aikuiskävijöille tietoisella tavalla. Organisaation oppimisprosessissa on ymmärretty, että peda koskettaa myös aikuisia.

”Aikuisoppiminen on alue jossa pitäisi toimia ajatellen trendien sijaan laajempia kaa-ria – niin nykyhetken tarpeita kuin tulevaa silmällä pitäen. Museot ovat muistior- ganisaatioita, joiden kehittämisessä tulee huomioida myös tulevaisuuden yleisöt. Aikuispedagogisen osaamisen kehittäminen ei tule koskaan valmiiksi.

”Johtuen ihmisten erilaisuudesta ja erilaisista kokemustaustoista meidän on tyytymi- nen siihen epämääräisyyteen ettemme ikinä voi seurata oppimisprosessia lopullisesti ja mitä joku oppii. Voimme kuitenkin tarjota tilaisuuksia oivaltaa: tarjota jotain uutta uudella tavalla tai uusin yhdistelmin. Jos osaamme hyödyntää museossa erilaisia oppimismene- telmiä, voimme olettaa, että erilaiset oppijat voivat oppia meillä uusia asioita. Oppimisen arvo on siinä, että sen kautta voidaan saada välineitä elämään, virkistyä ja saada kimmoke johonkin.

”Oppiminen-sanaa ei pidä aristella kun puhutaan aikuisista; kun oppiminen ymmär- retään laajasti, se sisältää monenlaisia tapoja saada uusia oivalluksia näyttelyssä tai museossa ylipäänsä.

”Hankkeen aikana opimme, että aikuisista ja museopedagogiikasta voi puhua yhdessä, enää ei ole vain museopedagogiikka ja lapset. Opimme myös, että face-to-face tapaa- misille on edelleen tilausta aikuisoppimisessa.

Aikuispedagoginen toiminta museossa voi tukea ihmisenä kasvamista ja sitä kautta hyvin- voinnin lisäämistä aikuisen elämänkaaressa. Hankkeessa saatujen kokemusten perusteella myös aikuiset innostuvat uudennlaisista kokemuksista ja kohtaamisista museoissa.

Museopedagogia oppivassa organisaatiossa

”Asiakaspalveluuhmisen pitäisi tietää kaikkein eniten, mutta usein hän tietää kaikkein vähiten.

HANKETYÖNTEKIJÄN POHDINTAA AVARA MUSEO -BLOGISSA

MUSEOPEDAGOGIAN IRRALLISUUS museon muista toiminnoista on ollut viimeisen kymme- nen vuoden aikana keskeinen aihe museotalalla sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Opastusten ja työpajojen lisäksi museopedagogian tehtäväkenttä on varsin laaja. Yleisölle näkyvän pedagogisen toiminnan taustalla on, kuten kaikessa työssä, prosessi, joka sisältää tavoitteenmäärittelyn, toiminnan suunnittelun ja toteutuksen sekä arvioinnin. Museon muu henkilökunta saattaa nähdä vain helpolta näyttävän ja onnistuneen lopputuotoksen – ei prosessia sen takana.

Nämä näkökulmat tulivat esille useassa hanketapaamisessa. Hankemuseoiden todettiin olevan asian suhteen erilaisissa tilanteissa. Joissakin museoissa pedagoginen henkilökunta on mukana näyttelysuunnittelussa ja jopa kokoelmaprosessissa, mutta toisissa museoissa museopedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen on mahdollista vasta näyttelyn avauduttua. Aikuiskävijöihin kohdistuvan hankkeen avulla museopedagogiikan roolista on kuitenkin ollut helpompi keskustella koko museon henkilökunnan kesken. Näin on tehty muun muassa hankemuseoiden järjestämissä henkilökunnan koulutuksissa sekä alueellisissa koulutustapahtumissa.

Hankkeessa on ollut kyse hanketyöntekijöiden ja heidän kauttaan koko museon ja sen työntekijöiden oppimisesta. Museoista oppimisympäristöinä puhuttaessa haluammekin korostaa, että museo itsessään on oppiva organisaatio: oppijoita ovat aikuiskävijöiden lisäksi myös museon omat työntekijät. Museopedagogia on osa museon yleisötyötä ja yleisötyön tulee olla koko henkilökunnan yhteinen asia.

⁴ Ks. esim. Ljung (2009).

AIKUISET TYÖPAJASSA – UUDENLAISIA KÄVIJÖITÄ

Ulla Rohunen
Työväenmuseo Werstas

FM ULLA ROHUNEN on työskennellyt monenlaisissa työtehtävissä eri museoissa näyttelyiden käsikirjoittamisesta multimedioden sisällönsuunnitteluun ja pedagogisiin projekteihin. Rohunen valittiin Werstaan Avara museo -hankkeeseen talon ulkopuolelta ja työskentelee tällä hetkellä Työväenmuseo Werstaalla museolehtorina.

TYÖVÄENMUSEO WERSTAS toimii Tampereella keskellä historiallista Finlaysonin tehdas-aluetta ja toteuttaa valtakunnallisena erikoismuseona tehtäväänsä sosiaal historian ja työelämän tallentajana. Werstaan päänäyttely Meirän kaupunki kertoo työelämän muuttumisesta, työväen asumisesta ja kansalaisyhteiskunnan vaiheista. Tekstiiliteollisuusmuseo ja Höyrykonemuseo valottavat muun muassa teollisen Tampereen historiaa. Vaihtuvien näyttelyiden skaala ulottuu taidenäyttelyistä poliittiseen historiaan.

TYÖVÄENMUSEO WERSTAALLA on kehitetty museo-opetusta määrätietoisesti useita vuosia. Werstas, kuten monet muut suomalaiset museot, suuntasi 2000-luvun alussa pedagogista toimintaansa erityisesti koululaisille. Sittemmin toimintaa on kehitetty muun muassa erilaisten projektien avulla. Avara museo -hankkeen ohella näistä keskeisin on vuonna 2009 käynnistynyt Museo ammatti-identiteettien vahvistajina -hanke, jonka tavoitteena on museon sisältöjen kautta vahvistaa ammattiopiskelijoiden ammatti-identiteettiä.

Avara museo -hankkeessa kehittämiskohteenamme oli aikuisille suunnatun museo-pedagogiikan ja tapahtumatoiminnan kehittäminen. Hankkeen erityisenä kohderyhmänä olivat työttömät. Museoiden kävijöistä työttömien osuus on yleensä varsin alhainen eikä Werstas ole tässä poikkeus. Museo-opetuksen suuntaaminen työttömille linkittyi myös tutkimuksiin kulttuuripalveluiden käytön hyvää tekevästä vaikutuksesta. Werstaan Avara museo -hankkeessa keskeistä oli museon taloudellisen ja sosiaalisen saavutettavuuden vahvistaminen. Tavoitteenamme oli luoda museosta avoimempi oppimisen paikka aikuisille ja sen myötä tavoittaa uudenlaisia asiakasryhmiä.

Toiminnan keskeisimpiä muotoja olivat opastukset, toiminnalliset kierrokset, työpajat

ja tapahtumat. Kohdensimme ja markkinoimme näitä hankkeen alkuvaiheessa erityisesti työttömille, mutta ne olivat avoimia kaikille kiinnostuneille. Työttömille suunnattua ohjelmistoa rakennettiin myös vuosittain toistuvien tapahtumien yhteyteen. Erityisesti Museoiden yö toukokuussa profiloitui nuoremman väen tapahtumaksi, jossa panostettiin kiinnostaviin esiintyjiin elämyksellisessä museoympäristössä.

Osana hanketta Werstaalla järjestettiin koulutusta henkilökunnalle. Erilaisten seminaarien lisäksi osa henkilökunnasta osallistui Avaamo-ryhmän toimintaan ja *Ihan epäNormaal* -näyttelyn yhteydessä järjestettiin koulutusta myös selkokielestä ja kuvailutulkauksesta. Hankkeen loppupuolella päästiin hyvään alkuun palvelujen tuotteistamisessa erilaisten koulutusten kautta. Vuoden 2011 aikana Werstaan museolehtorit ja freelance-oppaat myös kehittivät yhdessä draamallista opastuskierrosta. Toimintamalli oli Werstaalla uudenlainen.

Näyttelyopastus ja työpaja elämyksellisenä kokonaisuutena

TYÖVÄENMUSEO WERSTAALLA Avara museo -hanke jakautui neljään eri toimintakauteen. Kunkin toimintakauden tavoitteena oli toteuttaa tapahtumakokonaisuus, joka sisälsi monenlaista ohjelmaa opastuksista viikonlopputapahtumiin. Nämä kokonaisuudet linkittyivät myös vaihtuvien näyttelyiden teemoihin.

Toiminnoissa näyttelyopastus yhdistettiin teemaan liittyvään työpajaan, jonka tavoitteena oli vahvistaa museoelämystä. Näissä hyödynnettiin Werstaan Pajaksi nimettyä työpajatilaa, joka sijaitsee museon päänäyttelyn *Meirän kaupungin* keskellä. Työpajakokonaisuuksissa kävimme ensin näyttelyssä puolen tunnin kierroksella ja sen jälkeen siirryimme Werstaan työpajatilaan toteuttamaan näyttelyn teemoihin liittyviä kädentaitoja. Kokonaisuuden kesto oli puolestatoista tunnista kahteen tuntiin. Nämä kokonaisuudet liittyivät sekä pysyviin että vaihtuviin näyttelyihin.

Puutarhasta Matkaan -näyttely Tekstiiliteollisuusmuseon vaihtuvien näyttelyiden tilassa esitteli kahden Finlaysonille suunnitelleen tekstiilitaiteilijan kankaita. Näyttelyyn liittyvässä Oma painokuosi -työpajassa osallistujat suunnittelivat ja toteuttivat oman pienen painokankaan. Jotkut työpajat linkittyivät saumattomasti näyttelyiden sisältöihin, toiset väljemmin. Osassa yhdistävänä tekijänä oli materiaali, joskus enemmänkin tekniikka. Työpajatoiminnan piirissä ei tehty taidetta ja lopputulos ei ollut tärkeintä. Työpajassa tekeminen oli tapa olla yhdessä ja ehkä saada mukaan pieni muisto museokäynnistä.

”Tunsin, että me tutustutaan Finlaysonin tarinaan ja toisaalta ihan siihen tekniikkaan, että miten se koko historia on lähtenyt ja koko tekstiiliteollisuuden tarinaan.

OMA PAINOKUOSI -TYÖPAJAN ARVIOINTITYÖPAJAN OSALLISTUJA.

”Niiden multimedioden tai tarinoitten kautta näkee, että mitä se oli historia ja toisaalta pääsee työpajassa itsekin tutustumaan siihen luovaan prosessiin, että mitä kaikkea se on. Tavallaan näitten suunnittelijoittenkin kautta avattiin sitä luovan suunnittelutyön matkaa.

OMA PAINOKUOSI -TYÖPAJAN ARVIOINTIRYHMÄN OSALLISTUJA
KERTOO TEKSTIILITEOLLISUUSMUSEOSSA OLEVISTA LYHYISTÄ FILMEISTÄ.

Käsillä tekeminen tarjosi mahdollisuuden moniaistiseen elämukseen ja yhdessä puuhatessa myös vapaamman tilanteen keskustella näyttelyn sisällöstä. Monille aikuisille käynti näyttelyissä tarjosi tunnistamisen ja tuttuuden kokemuksia, nostalgisia hetkiä ja pieniä oivalluksia. Tyypillisesti aikuiset linkittivät näkemiään ja kokemiaan asioita olemassa olevaan tietovarantoon ja omaan elämäkokemukseensa.

” Mä oon ollut töissä pesulassa joskus opiskeluaikoina. Tää (kangas) oli hirveen vaikee saada puhtaaksi, jos oli vaikka rasvatahra tai muuta, tai sitten siitä lähti värit.

KÄVIJÄ KOSKETTELEE TEKSTIILITEOLLISUUS-
MUSEOSSA ERI KANGASLAATUJA.

Jatkoimme myös jo aiemmin kehitettyä Metallin hohto -työpajaa, joka liittyy Werstaan Höyrykonemuseoon. Tässä kokonaisuudessa kävimme tutustumassa Höyrykonemuseon Sulzer-koneeseen, minkä jälkeen tehtiin pieni tinavalu valuhiekkaa ja muotteja käyttäen.

” Tämmönen voittajan filis, että jotain sai tehdyksi vaikka arvelutti, että en osaa mitään. Oli hyvin ohjattu.

METALLIN HOHTO -ARVIOINTITYÖPAJAAN OSALLISTUNUT
ARVIOI TYÖPAJAA.

Likainen menneisyytemme -näyttely esitteli monipuolisesti suomalaisen puhtauden ja likaisuuden historiaa ja siihen liittyvässä työpajassa teimme saippuaa yksinkertaisesti valmiista saippuamassasta. Nuorten ryhmien kanssa varsin toimivaksi osoittautui ruohonjuurisarjakuvaan käyttö näyttelyn teemojen käsittelyssä. Sarjakuvaa käytimme erityisesti vuonna 2011 *Taide konfliktissa* -kesänäyttelyn yhteydessä, joka esitteli lähinnä yhteiskunnallista taidetta. Ruohonjuurisarjakuva on varsinkin kehitysyhteistyössä käytetty yhteisösarjakuvan menetelmä, jonka avulla voidaan ilmaista mielipiteitä tai välittää tietoa piirustus- taidosta välittämättä.

Syksyllä 2011 Werstaalla avautui *Ihan epäNormaalia* -näyttely, joka kertoi vammaisuuden historiasta ja vammaisten asemasta tänä päivänä elämyksellisellä tavalla. Näyttelyyn liittyvis- sä työpajoissa teimme ryhmien kanssa koskettelukirjoja, joita esimerkiksi näkövammaiset lapset voivat lukea. Kahden tai kolmen hengen ryhmä teki yhden sivun kirjaan yhdessä so- vitusta temasta ja lopuksi kirja sidottiin yhteen. Ryhmä sai ottaa valmiin kirjan mukaansa.

” Nuoret saivat miettiä erilaisuutta *Ihan epäNormaalia* -näyttelyn kautta. Jotkut mainit- sivat, että näyttely auttoi suhteuttamaan oman elämän vaikeuksia eri mittakaavaan.

NUORTEN URASUUNNITTELURYHMÄN VASTUUKOULUTTAJA.

YLLÄ: Painokuosia syntyy seulan ja raakelin avulla Oma painokuosi-työpajassa.

KUVA:ULLA ROHUNEN.

Rieväkylä ja Euroopan maku -näyttely liittyi eurooppalaiseen ruokakulttuuriin laajasti sekä tamperelaisten omaan rievä-leipään. Näyttelykierroksen jälkeen kokoonnuimme ryhmän kanssa Pajalle juomaan kahvia ja maistelemaan rievää. Kahvipöydälle oli aseteltu vanhoja esineitä herättelemään parhaita ruokamuistoja, joita osallistujat kirjoittivat muis- tiin ja ne myös jaettiin muiden kanssa.

Työttömät ja työttömien ryhmät museossa

WERSTAAN OPASTUKSIA, työpajoja ja näiden muodostamia kokonaisuuksia markkinoitiin työttömille ja lomautetuille kunkin toimintakauden ohjelmaa avaavalla esitteellä. Esitettä levitettiin Tampereen ja lähikuntien T&E-toimistojen, työttömien yhdistysten ja ammat- tiliittojen työttömyyskassojen kautta. Kovin tiivistä yhteistyötä T&E-toimistojen kanssa ei saatu solmittua, mutta ne olivat tärkeitä esitteen jakelun kannalta.

Syksyllä 2010 ilmestynyt ensimmäinen esite sisälsi vapaalipun Werstaalle. Esitettä painatettiin hankesuunnitelman mukaisesti 5000 kappaletta ohjelmakautta kohti, paitsi kesällä 2011 esitettä tehtiin vain 2000 kappaletta ja markkinointia hoidettiin enemmänkin

YLLÄ: Yhdessä tekemisen iloa Metallin hohto-työpajassa.

KUVA:KATI LEHTINEN.

sähköisesti. Esite oli varsin ongelmallinen tapa lähestyä työttömiä ja niiden levittäminen oli työlästä. Kaikista passiivisimmat työttömät, jotka eivät osallistu koulutuksiin tai muuhun ryhmätoimintaan, ovat eniten toiminnan tarpeessa, mutta hankalimmin tavoitettavissa. Museon kaltaisella toimijalla ei ole mahdollisuutta saada yksittäisten ihmisten yhteystietoja käyttöönsä, joten emme voineet lähestyä työttömiä henkilökohtaisesti. Joidenkin ammattiliittojen työttömyyskassojen kautta esitettä lähetettiin myös suoraan jäsenistölle.

” Werstaalla käynti liittyi koulutuksen sisältöön. Yksi kurssin keskeinen tavoite oli ns. aktivoida ihmisiä liikkeelle erilaisiin käyntikohteisiin. Harvalla työttömällä on rahaa käydä museossa – Werstaalla maksuttomuus oli monelle yllätys, sillä yleisesti luultiin, että paikkaan on pääsymaksu. Moni aikoi itse tulla Werstaalle uudestaan ja osallistua maksuttomiin työpajoihin.

PITKÄAIKAISTYÖTTÖMIEN RYHMÄN KOULUTTAJA.

Työttömät vierailivat Werstaalla useimmiten työvoimakoulutuksen ryhmän kanssa, joissa osallistujat olivat joko varttuneempia pitkäaikaistyöttömiä tai nuoria. Ryhmien tavoitteena oli aktivoida työttömiä miettimään elämänmuutosta, mahdollisesti opintoja tai työharjoitteluun hakeutumista.

Erityisen läheiseksi yhteistyö muodostui tamperelaisen Sopimusvuori ry:n Verstaan

kanssa, joka on nuorille mielenterveyskuntoutujille tarkoitettu päivä kuntoutuskeskus. Näyttelyopastus-työpaja -kokonaisuuden vetäjänä minulle oli hieno kokemus päästä tutustumaan ryhmään ja tulla hyväksytyksi mukaan tuttua ihmisenä. Samalla pystyin irrottautumaan oppaan roolista ja lähestymään nuoria helpommin. Positiivinen palaute oli usein se, että nuoret olivat paikalla loppuun saakka ja palasivat takaisin tupakkatauolta. Spontaanista palautteesta merkittäviä olivat arat hymyt sekä iloiset morjestukset. Suulaimmat totesivat, että oli tosi siistiä.

Ryhmien kouluttajille käynti museossa saattoi olla tapa kuluttaa aikaa, siirtää vastuu ryhmästä hetkeksi jollekin toiselle tai täyttää ilta päivän tunnit. Museokäynti saattoi olla myös osa virkistyspäivän ohjelmaa. Monelle kouluttajalle ajatus opastuksesta ja työpajasta tuntui etukäteen hankalalta. Kouluttajilla ei ollut ennakoon käsitystä siitä mitä museossa voi tehdä. Kouluttajat olisivat voineet hyödyntää museokäyntiä tehokkaammin myös omiin tarkoituksiinsa ja ryhmänsä prosesseihin eli käyttää museota rohkeammin avoimena oppimisympäristönä.

Onnistumisen iloa ja uusia kohtaamispaikkoja

JÄRJESTIMME OSANA AVARA MUSEO -hanketta sekä kaikille avoimia työpajoja että ryhmille tilauksesta toteutettuja kokonaisuuksia. Kaikille avoimissa pajoissa osallistujia oli yleensä alle kymmenen, ja aikuisille kynnys osallistua työpajatoimintaan oli korkea. Työpajoissa kuitenkin koettiin huikeita onnistumisen elämyksiä, kun rauhalliselle museokäynnille tullut aikuinen tempautui työpajan vietäväksi ja lähti parin tunnin aherruksen jälkeen mukanaan itse tehty käden töiden näyte.

Työskentelin ennen Avara museo -hanketta Työväenmuseumo Werstaalla muissa tehtävissä ja tutustuin Werstaalla opastus- ja tapahtumatoimintaan vasta hankkeen kuluessa. Hankkeen jälkeen olen todennut, kuinka etuoikeutettu olen ollut saadessani viettää aikaa monenlaisten aikuisten kanssa työpajoissa. Usein museon aikuisille suunnattu toiminta on koostunut opastuksesta, joissa opas johtaa 25 hengen ryhmää näyttelyssä, ja museokäynti on osa ennalta tarkkaan aikataulutettua päivää. Työttömien ryhmillä aikataulut olivat väljemmät ja koko tekemisen kulttuuri enemmänkin utelias ja kokeileva. Ryhmät olivat työpajoissa hämmästyttävän aktiivisia ja vain muutaman kerran joku kieltäytyi osallistumasta.

Työväenmuseumo Werstaalla on vuosittain paljon tapahtumia. Osa niistä järjestetään yhteistyössä jonkin tahon kanssa, osa on museon omaa tuotantoa. Järjestimme Avara museo -hankkeessa yhden viikonlopputapahtuman jokaisena toimintakautena. Samalla kehitimme tapahtumatuottamisen prosessia ja tapahtumatiedotusta. Vähän siistiä -tapahtuma syksyllä 2010 linkittyi *Likainen menneisyytemme* -näyttelyn teemoihin ja aloitti aiempaa tiiviimmän yhteistyön Werstaalla ystäväyhdistyksen kanssa. Museoiden yö keväällä 2011 ja *Tapahtumien yö* saman vuoden kesäkaudella olivat toimintakausiensä päätapahtumia.

Ihan epäNormaalia -näyttelyyn liittynyt ensimmäinen *AistiMUS* -tapahtuma syksyllä 2011 toi museolle uusia yhteistyötahoja vammaisjärjestöistä. Erityisen hienoja kohtaamisen ja muuttumisen paikkoja tarjosivat kahdessa *AistiMUS* -tapahtumassa järjestetyt Elävät kirjastot. Yhteistyön kannalta myös kaksi kertaa järjestetty *Kansainvälisen naistenpäivän juhla* on ollut hedelmällinen. Keväällä 2010 toteutimme juhlan yhdessä Moniäänisen museon kanssa. Hankkeen maahanmuuttaja-kurssilaisten työpanoksen kautta juhla oli aidosti kansainvälinen ja moniääninen.

Tavoitteena hyvinvointia museosta

HANKKEEN ALUSSA ASETIMME tavoitteeksi kehittää aikuisille suunnattua museopedagogiikka ja tapahtumatoimintaa, vahvistaa taloudellista ja sosiaalista saavutettavuutta sekä tavoittaa uusia kävijöitä.

Syksystä 2010 vuoden 2011 loppuun järjestimme museolla 192 kaikille avointa tai ryhmälle varattua työpajaa ja opastusta sekä neljä kokoperheen tapahtumaa. Toiminnot vaihtelivat usean tunnin nonstop-tuunaustyöpajasta lyhyeen näyttelyopastukseen. Näissä vieraili yhteensä 3500 henkilöä. Osallistujilta kerättiin arviointoja, jotka koskivat erityisesti opastuksen ja työpajan yhteyttä. Osa ryhmistä täytti kyselylomakkeen ennen ja jälkeen käynnin. Lomakekyselyn täytti yhteensä 53 henkilöä. Numeroarvioinnissa asteikolla 4–10 käyntiä arvioineiden vastaajien keskiarvo oli 9. Ennen käyntiä mielikuvat Werstaasta olivat hataria ja neutraaleja, moni ei ollut aiemmin käynyt Werstaalla. Käynnin jälkeen moni rastitti lomakkeeseen aikovansa tulla uudelleen.

Kolme ryhmää pyydettiin arviointityöpajaan, joka videoitiin. Arviointiryhminä toimivat Avaran museo -osahankkeiden työntekijät, Werstaan omasta henkilökunnasta koottu moniammatillinen ryhmä ja Sopimusvuoren Verstaan päivä kuntoutusyksikön ryhmä. Ryhmien kanssa Werstaalla vierailleilta työvoimakoulutuksen vetäjiltä saimme myös jonkin verran palautetta. Moni palautetta antaneista koki käynnin mielekkääksi osaksi omaa koulutustaan, ja käytännön toiminta työpajassa antoi varsinaisen sisällön lisäksi eväitä myös esimerkiksi ryhmäläisten kädentaitojen ja vuorovaikutustaitojen hahmottamiseen.

Werstaan Avara museo -toiminta suunniteltiin varsin toisenlaisessa tilanteessa kuin se, missä se toteutettiin. Työpajatoiminnan käynnistyessä Werstaalla oli vielä pääsymaksu ja työttömille markkinoitu ensimmäinen esite sisälsi vapaalipun Werstaalle. Museo luopui pääsymaksuista joulukuussa 2010. Hankkeen toiminta oli hyvin tarkoin suunniteltu eikä suunnitelluista toimintamalleista luovuttu, vaikka se olisi uudessa tilanteessa saattanut olla järkevää. Avara museo -hankkeen toimintaan osallistuneista yksittäisistä kävijöistä työttömien erittelemineen on ollut osin mahdotonta. Avoimiin työpajoihin tai opastuksiin osallistuneilta ei kysytty työmarkkina-asemaa. Werstaalla on kuitenkin vieraillut monia työttömien ryhmiä.

Pääsymaksuttomuus on taloudellisen esteen poistumisen lisäksi tarkoittanut myös mitä suurimmassa määrin henkisen esteen poistumista museokäynniltä. Werstaan kävijämäärä nousi vuonna 2011 noin 15 000 kävijällä. Pääsymaksuttomuus on tukenut yhtä hankkeen tavoitteista eli taloudellisen ja sosiaalisen saavutettavuuden vahvistamista paremmin kuin Avara museo -hanke itsessään.

Yksi hankkeen tavoitteista oli uusien kävijöiden tavoittaminen ja sitä kautta myös ensikertalaisten kävijöiden saaminen vähintään satunnaisiksi kävijöiksi. Tämän onnistumista on vaikea mitata. Avara museo -hankkeen kautta joistakin ryhmistä tuli kanta-asiakkaita. Vakiintuneita suhteita syntyi myös muutamiin koulutuksen järjestäjiin. Näiden vierailujen kannustimena oli toiminnan maksuttomuus. Hankkeen toimintaan osallistuneita ryhmiä ei kuitenkaan saatu sitoutettua siten, että toimintaa olisi pystytty jatkamaan maksullisena. Tapahtumiin liittyvä aikuispedagogiikka sen sijaan on toimivaa ja tulee jatkumaan vahvana. Positiivinen ja innostunutkin palaute koulutuksen järjestäjiltä ja yksittäisiltä kävijöiltä kertoo, että toiminnalla on ollut merkitystä ja museo voi vaikuttaa yhtenä toimijana ihmisen hyvinvointiin.

VIEREISELLÄ SIVULLA: Museoiden yön yleisöä Werstaan työväentalolla keväällä 2010.

KUVA: ULLA ROHUNEN.

OLEN OPPINUT JOTAIN ITSESTÄNI

Sopimusvuori ry:n Verstaan nuoret

SOPIMUSVUORI RY:N Verstaas on nuorille mielenterveyskuntoutujille tarkoitettu toimintakeskus Tampereella. Se on turvallinen paikka, jossa on luotettavia ihmisiä sekä hyvä ja tasavertainen ilmapiiri. Tunnelma Verstaalla on kodikas. Verstaan ryhmätarjonta on monipuolista ja se perustuu nuorten omiin toiveisiin. Ryhmissä on yhteishenkeä, vertaistukea on reilusti saatavilla. Ohjaajilta saa myös yksilöllistä tukea. Verstaalla ei pelasteta tai paapota, vaan nuorta vastuutetaan hänen omista valinnoistaan.

Verstaalla kannustetaan nuoria löytämään omia vahvuuksiaan. Psykykinen sairaus nähdään vain osana nuoren elämää eikä Verstaalla korosteta ihmisten diagnooseja, kaikenlaista lokerointia pyritään minimoimaan. Näkökulmien vaihtamisen harjoittelu on tärkeää. Verstaalla pyritään poisoppimaan vanhoista, negatiivisista käyttäytymismalleista. Lähtökohtana on kuitenkin aina nuoren oma näkökulma, jota henkilökunta kunnioittaa. Nuoret käyvät Verstaalla vähintään kolmena päivänä viikossa.

Syksystä 2010 vuoden 2011 loppuun Verstaan nuoret kävivät eri kokoonpanoissa Työväenmuseumo Verstaan Avara museumo-hankkeen työpajoissa. Ryhmä kävi mm. Oma painokuosi-työpajassa, Koskettelukirjatyöpajassa, Ruohonjuurisarjakuvatyöpajassa ja Metallin hohto-kokonaisuudessa. Kaikissa kokonaisuuksissa tutustuttiin ensin näyttelyyn ja sen jälkeen siirryttiin Verstaan työpajatilaan tekemään kokonaisuuteen liittyvää työpajaosuutta, jossa hyödynnettiin erilaisia kädentaitoja. Käynnit Työväenmuseumo Westaalla täydensivät hienosti Verstaan omaa ryhmätarjontaa ja sopivat hyvin Verstaan toimintaideologiaan.

” Vanha rakennus, hämärä valaistus, höyrykone oli hieno. Mukava koittaa kädentaitoja ja nähdä mitä osaa tehdä. Mukavaa kun saa jonkun työn valmiiksi.

Monelle käynti sinänsä eli jonnekin lähteminen oli merkityksellistä. Lähteminen muuttui helpommaksi, kun paikka ja työpajan ohjaaja tulivat tutuiksi. Osalle meistä eri näyttelyihin tutustuminen oli antoisinta, jotkut pitivät enemmän työpajaosuudesta, jossa sai käyttää omaa luovuutta.

” Aina odotin uutta näyttelyä, ei se mikään pakko ole ollut. Etukäteen mietin onkohan se kivaa, jos onnistuu hyvin niin sitten tuntuu hyvältä. Se metallijuttu oli mukava ja hauska.

Ilmapiiri Verstaan työpajoissa tuntui turvalliselta ja pääsimme kokeilemaan monenlaisia kädentaitoja. Monelle oli jäänyt ikäviä muistoja koulun kuvaamataidon tunneilta, toinen taas oli oppinut inhoamaan käsitöitä. Joskus aloittaminen oli vaikeaa tai fiilis niin huono, että oli vaikea keskittyä. Verstaan työpajat tuntuivat mukavilta, koska kukaan ei arvostellut töitä ja useimmiten saimme mukaamme jonkin oman tuotoksen. Monelle oli tärkeä kokemus saada jokin työ valmiiksi.

” Lähdetessä sellainen olo ettei oikein nappais mutta kun on päässyt paikan päälle ja päässyt tekemään ja katsomaan niin ollut tosi viihdyttävää. Ei tunnu, että olisi pakko mennä, ihan kiva on ollut.

Oma mieliala sen verran huono ettei aina pystynyt osallistumaan.

MONIEN TULKINTOJEN MAHDOLLISUUDET MUSEOISSA

Jaana Ylänen
Kulttuurikasvatussyksikkö TAITE,
Tampereen museopalvelut

FM JAANA YLÄNEN toimii museolehtorina Tampereen museopalveluiden kulttuurikasvatussyksikkö TAITEssä. Vuosina 2010–2012 hän työskenteli Avara museo -hankkeen projektisuunnittelijana Moniääninen museo -osahankkeessa. Ylänen on ollut mukana kehittämässä tamperelaisille lapsille suunnattuja museokokonaisuuksia TAITEssä vuodesta 2003 lähtien.

KULTTUURIKASVATUSYKSIKKÖ TAITE on Tampereen museopalveluiden yksikkö. Se tuottaa laadukkaita kulttuurikasvatuspalveluja, kuten toiminnallisia museo-opastuksia, innostavia työpajoja ja yhteisöllisiä tapahtumia eri-ikäisille tamperelaisille sekä koordinoi koko museopalveluita yhdistävää museopedagogista verkostoa. TAITEn kymmenvuotinen historia pohjautuu Taidekaari-kulttuurikasvatustavoitteeseen, jota tuotetaan kaikille tamperelaisille koululaisille. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman Pirkanmaan Taikalamppukouksen kehittämiskohteena Taidekaari-toiminnassa on erityistä tukea tarvitsevat oppilaat. TAITEn toiminta on laajentunut uusiin suuntiin viime vuosina, joista yksi on Avara museo -hankkeen Moniääninen museo -osahanke. Ikäihmisten museopalvelujen Konkarit-kehittämishanke sekä vauvojen värikylpytoiminnot ovat käynnistyneet vuoden 2012 aikana. Kulttuurikasvatussyksikkö TAITEssä työskentelee kolme vakinaista ja yksi määräaikainen museolehtori, projektisuunnittelija ja johtava museolehtori.

Hankkeen taustaa ja tavoitteet Tampereen museopalveluissa

AVARA MUSEO -HANKE sijoittui Tampereen kaupungin museopalveluissa kulttuurikasvatussyksikköön, joka on tuottanut pääasiallisesti palveluja tamperelaisille koululaisille. Yksikössä aikuisille suunnattu museopedagoginen toiminta on rajoittunut lähinnä perheille suunnattuihin tapahtumiin yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Tampereen museopalveluiden aikuisille suunnattu museopedagogiikka on pääosin koostunut opastuksista eikä erityistä aikuismuseopedagogista linjausta ole ollut. Yleisötyön merkityksestä ollaan tietoisia, mutta se ei ehkä ole ollut keskeisimmällä sijalla museopalveluiden toiminnoissa.

Moniääninen museo -osahankkeen tavoitteena oli uusien tulkintojen ja laajentuneen kielivalikoiman saaminen museoiden yleisöpalvelun piiriin. Tarkoituksena oli saada hankkeen kautta maahanmuuttajataustaisia museoavustajia ja maahanmuuttajaoppaita. Tavoite vaikutti jo ennakoon hyvin epävarmalta, koska museon henkilöstön määrään hankkeella ei voitu suoranaisesti vaikuttaa. Tavoitteita lähdettiin kuitenkin saavuttamaan tarjoamalla maahanmuuttajille museo-opaskurssia, jonka aikana kurssilaiset perehdytettiin museotyön perusteisiin ja TAITE-kulttuurikasvatusmalliin. Lisäksi maahanmuuttajille tarjottiin työharjoittelupaikkoja museo-oppaina.

Tampereen kaupungin kotouttamisohjelmassa todetaan:

” Myös suomalaisten kotouttaminen maahanmuuttajaväestöön on tärkeä osa tamperelaisen elämänlaadun kehittämisessä. Kaupunki vahvistaa oman henkilöstönsä etnistä monimuotoisuutta ja takaa maahanmuuttajataustaisille kuntalaisille työpaikkoja --- tavoitteena on, että kaupungin palveluksessa olevien maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden osuus vastaa väestöryhmän osuutta kuntalaisista.¹

Tämä tamperelaisen kotouttamisohjelman kohta oli erityisesti mielessämme suunnitellamme maahanmuuttajaoppaiden toimintaa. Alkuperäisenä tavoitteena oli, että maahanmuuttajaoppaat toimisivat kaikkien asiakkaiden, ei vain maahanmuuttajien, kanssa.

Dosentti Pasi Saukkosen kirjoitus antoi myös virikkeitä:

” Taide- ja kulttuurilaitoksissa maahanmuuttajiksi ei yleensä mielletä hyvin toimeen tulevia tai korkeasti koulutettuja ihmisiä. Heillä ei ilmeisesti katsota olevan valtaväestöstä poikkeavia kulttuuritarpeita joten heille toimenpiteiksi katsotaan riittävän erikielisten esitteiden tuottamisen.²

Ennen Moniääninen museo -hanketta museoilla on ollut maahanmuuttajille suunnattu Kulttuuriperinnön ajokortti -koulutus, joka tutustuttaa osallistujia suomalaiseen kulttuuriin. 1–2 kuukautta kestävä kurssi koostuu asiantuntijaluennoista ja osallistujille hyvin mieluisasta bussiretkestä Pirkanmaan alueelle. Lisäksi kurssi sisältää kävelykierroksia kaupungilla ja jokaisen osallistujan oman lempikohteen esittelyn. Kurssi järjestetään vuosittain. Tämä oli hyvä lähtökohta Moniääninen museo -kurssille, koska tiedossa oli jo yhteyksiä aihepiiristä kiinnostuneisiin maahanmuuttajiin. Muut maahanmuuttajille suunnatut museopalvelut olivat lähinnä perusopastuksia. Joissain museoissa oli myös selkokielisiä opastuksia. Sara Hildénin taidemuseolla on lisäksi järjestetty toiminnallisia, taidepainotteisia Aistit auki -kierroksia.

Koska hankkeemme omarahoitusosuus tuli kaupungin kotouttamisohjelman budjetista, kohderyhmäksemme valikoitui kotouttamisajankohdan maahanmuuttajat, jotka ovat olleet Suomessa alle kolme vuotta. Tähän ryhmään eivät kuulu Saukkosen määrittelemät hyvin toimeen tulevat henkilöt. Esimerkiksi kurssille osallistujien joukossa oli myös korkeasti koulutettuja henkilöitä.

Maahanmuuttajaryhmät ovat hyvin haasteellisia asiakkaita museoille. Maahanmuuttajien pohjakoulutus ja tieto- ja taitotaso saattavat vaihdella hyvin paljon. Ainoa yhdistävä

¹ Tampereen kaupungin kotouttamisohjelma 2010-2020, Tampere virtaa: Sujuvan kotouttamisen vastuullinen kaupunki.

² Saukkonen, P. (2010).

YLLÄ: Moniäänisen museon opas kertoo suomalaisesta luonnosta monin eri tavoin: pingviini-käsinukke tutustuu maahanmuuttajana Pirkanmaalaiseen luontoon paikallisen ketun avustamana.

KUVA: TAITE

tekijä eri ryhmien välillä on siten suomen kielen oppimisen tavoite, mikä heidät usein tuo myös museovierailulle. Museosta saatetaan hakea uuden tiedon lisäksi uutta sanastoa sekä vahvistaa jo olemassa olevaa. Museokäyntien katsotaan elävöittävän suomen kielen opiskelua.

Koko Avara museo -hankkeen ensisijainen kohderyhmä oli museoammatilliset henkilöt ja tavoitteena heidän aikuismuseopedagogisen osaamisensa kehittäminen erityisryhmien kohtaamisessa (artikkelissa käytän tästä ryhmästä nimitystä museolaiset). Moniääninen museo -osahankkeen kohderyhmänä olivat maahanmuuttajat, jotka jakautuivat sekä Moniääninen museo -kurssilaisiin että toiminnan kohteena olleisiin museoasiakkaisiin. Ilman kurssilaisia tavoitteiden toteutumista olisi ollut vaikea havainnoida, koska usein yhteys museoammatillisten ja asiakkaiden välillä on vähäinen. Kurssilaisten myötä saimme välitöntä palautetta toisilta maahanmuuttaja-asiakkailta.

Moniäänisen museon kurssilaiset

KURSSILAISET TAVOITETTIIN pääosin henkilökohtaisten tapaamisten kautta ja aiemmin Kulttuuriympäristöyksikön ajokortti -kurssilla olleiden parista. Kurssia markkinoitiin myös sähköpostitse ja esittein eri maahanmuuttajajärjestöille ja toimijoille, mutta havaintoni mukaan nämä keinot eivät tuottaneet ainuttakaan kurssilaista joukkoomme.

Haastattelin kaikki kurssille mukaan ilmoittautuneet. Mielestäni kaikilla oli paljon annettavaa ryhmällemme sekä tietysti museoille. Kurssilaisten erilaisuus oli hedelmällinen lähtökohta. Mukaan tuli myös henkilö, jonka voisi määritellä museon ei-kävijäksi. Uskoin tämän tuovan ryhmäämme paljonkin keskustelua siitä, miksi maahanmuuttajien tulisi käydä museoissa. Valitettavasti kielitaidon vajavuus oli iso este käsitteellisemmälle keskustelulle. Se tuntui turhauttavan myös osaa ryhmäläisistä.

Kurssin aloitti yhdeksän henkilöä ensimmäisen hankevuoden syksyllä. Heidän lähtömaansa olivat Venäjä (kolme), Iso-Britannia (kaksi), Kolumbia, Chile, Ukraina ja Viro. Tammikuussa 2011 mukaan tulivat osallistujat Japanista ja Perusta, samalla kun kolme aiemmin mukana ollutta jäi pois. Ikäjakauma ryhmässä oli 18–50+, sittemmin nuorimman jäätyä pois 30–50+. Miehiä ryhmässä oli alussa kaksi. Heistä toinen keskeytti kurssin, mutta sai myöhemmin harjoittelupaikan museolta kurssilla luomiensa suhteiden kautta.

Tampereella viisi eniten puhuttua kieltä suomen lisäksi ovat venäjä, ruotsi, arabia, englanti ja eesti (viro). Kurssilaiset puhuivat äidinkielenään venäjää (kolme), espanjaa (kolme), englantia (kaksi), ukrainaa, ja japania. Meillä oli siis hyvä lähtökohta ajatellen suurinta eli venäjänkielisten kieliryhmää. Sen sijaan kulttuuriseksi eroksi muodostui hankkeen edetessä se, että venäläiset eivät ole tottuneet maksamaan museokäynneistään. Ryhmien saaminen museoon venäjänkielisille opastuksille oli hankalaa, koska se olisi ollut osallistujille maksullista. He osallistuivat sen sijaan suomenkielisille opastuksille, jotka olivat osa suomen kielen kurssia.

Koko syksyn ajan kurssilaiset olivat hyvin sitoutuneita, mutta muutama heistä joutui keskeyttämään kurssin työ- ja opiskelukiireiden vuoksi. Vaikka kurssilaisten taustat vaihtelivat – usealla heistä oli yliopisto-opintoja, osalla myös museologiasta tai he olivat työskennelleet museotalalla – olivat lähes kaikki hyvin kiinnostuneita kulttuuriin liittyvistä aiheista. Heidän valmiit verkostonsa muihin kaupungin maahanmuuttajiin nähtiin ensiarvoisen tärkeinä hankkeelle. Erilaisista taustoista johtuen kurssilaisten odotukset kurssia kohtaan olivat erilaisia ja heidän oppimiskäsityksensä vaihtelivat suuresti. Eräs kurssilaisista ilmaisi selkeästi pettymyksensä siihen, että kurssi ei ollut niin koulumainen kuin hän oli kuvitellut. Hän ei tunnistanut oppimista tapahtuneen itsessään, koska ohjaaja, eli minä kurssin vetäjänä, ei luennoinut tapaamisissa. Pääpaino kurssilla oli erilaisissa museokäynneissä, asioiden yhdessä pohtimisessa sekä keskusteluissa, joiden aiheet liittyivät usein museopedagogiaan. Tilannetta hankaloitti joskus myös se, että ainoa yhteinen kieli oli suomi, jota osallistujat osasivat vaihtelevasti. Kielen passiivinen ymmärtäminen oli joillekin helpompaa kuin aktiivinen puheen tuottaminen. Toisaalta ryhmä oli tarkoitettu myös epäformaalin kielenharjoittelun paikaksi. Ryhmässä harjoiteltiin suomeksi esiintymistä muun muassa esittelemällä museokohteita, joissa kukin oli vieraillut. Tällaisia esityksiä jokainen kurssilainen piti ainakin kerran tapaamisten aikana.

Kurssisuunnitelman mukaan tapaamisia oli tarkoitus järjestää syksystä 2010 kevääseen 2011 kahden viikon välein, 12 tuntia kuukaudessa. Tämän tuntimäärän huomattiin olevan aivan liian pieni, joten tapaamisia lisättiin tarpeen mukaan. Tapaamiset olivat iltaisin klo 16.30 jälkeen, jotta ne eivät vaikuttaneet kenenkään mahdolliseen työttömyysturvaan.

YLLÄ: Agitaatioposliini-näyttelyn draamallisessa opastuksessa kuljettiin agitaattori Ekaterinan matkassa joka oli opiskellut suomen kielen vain kertoakseen meille hienosta aatteestaan.

KUVA: TAITE.

Pidin tärkeänä kurssi-iltojen välitöntä ilmapiiriä. Illoissamme oli mukana esimerkiksi sylivauvoja ja kahvitarjoilu oli olennainen osa tapaamisia.

Keväällä 2011 kaikki mukana olleet kurssilaiset suorittivat erinomaisesti heitä varten räätälöidyn Museotyön perusteet -kurssin. Kurssi on Museoliiton verkkokurssi, joka ten-
tittiin kirjallisesti ja keskustellen.

Moniäänisen museon museolaiset

TAMPEREEN KAUPUNGIN museopalveluiden piiristä hankkeeseen tuli mukaan kaikkiaan 10 yksikköä tai museota. Tämän lisäksi katsottiin hyödylliseksi tehdä yhteistyötä samassa hankkeessa olleen Työväenmuseo Werstaan kanssa. Jälkeenpäin arvioituna yhteistyök-
sikköjen ja -museoiden määrän olisi pitänyt olla huomattavasti pienempi, koska yhden hanketyöntekijän resurssit eivät riittäneet näin monen yksikön/museon sitouttamiseen. Mukaan haluavat museolaiset haastateltiin keväällä 2010, jolloin he kertoivat odotuksistaan hankkeen suhteen. Kaikki suhtautuivat varsin positiivisesti hankkeen tavoitteisiin. Hank-
keen työntekijänä tiesin, millaiset henkilöresurssit museoilla yleensä on, joten ymmärsin oman roolini yhdyshenkilönä merkittäväksi.

Lähes kaikki hankkeessa mukana olleet museolaiset olivat kerran esittelemässä museo-

taan ja toimintaansa ryhmäläisille. Näissä tapaamisissa tuli esiin mielenkiintoisia huomi-
oita. Itse yllätyin siitä, että ryhmä käyttäytyi uusien henkilöiden kanssa hyvin eri tavalla kuin keskinäisissä tapaamisissamme. Keskustelua oli joskus vaikea saada aikaiseksi, kun keskinäisissä tapaamisissamme asia oli täysin päinvastoin. Yksi kurssilaisista kirjoitti:

” Meillä oli hienoja ja mielenkiintoisia tapaamisia eri museoiden edustajien kanssa. Mikä osoitti, että museot ovat meistä kiinnostuneita. Minusta tuntuu että jopa iso muuri on romahtanut minun edessäni, että he suhtautuivat meihin positiivisesti ja avoimesti. Vähän pelottaa se, että heillä on paljon odotuksia meiltä, ja se herättää minussa kysymyksen: kuinka täydellisesti osaamme ne täyttää. Oikeastaan ajattelen että heille me olemme tosi eksoottisia, ja siksi he suhtautuvat meihin varovaisesti. Mutta siitä huolimatta minä tunnen, että meille ojennetaan kättä ja minä otan sen vastaan mielelläni.

Yksi keskusteluarkuutta lisäävä tekijä oli suomen kieli. Omassa ryhmässä sen käyttöä ei enää arasteltu, mutta uusien ja ammatti-ihmisten keskuudessa se saattoi nousta isoksi kynnykseksi. Joskus kurssilaiset eivät olleet ymmärtäneet, mitä museon edustaja heiltä odotti tai miten he voisivat olla mukana museon yleisötyössä.

Projektin vetäjänä huomioin kuinka virallisesti ja ammattimaisesti vierailijat useim-
miten suhtautuivat tapaamisiin. Museolaiset ja kurssilaiset odottivat toisiltaan valmiita vastauksia eikä hedelmällistä keskustelua kahvitarjoilusta huolimatta aina syntynyt. Joi-
denkin museolaisten ja kurssilaisten kanssa tapaaminen jäi yhteen kertaan. Mukana olleet museolaiset eivät päässeet aina yhteisiin tapaamisiin, mutta silti muutamat kurssilaiset solmivat heidän kanssaan hyviä yhteistyön alkuja. Kyse oli siis mitä suurimmassa määrin myös yksilöiden kesken toteutuneista yhteyksistä. Tapaamiset järjestettiin niin, että vain yhden museon edustaja(t) oli kerrallaan ryhmää tapaamassa. Jälkeenpäin arvioiden, tämä saattoi luoda turhia paineita museolaisille. Yhteistapaaminen heti kurssin alussa olisi voi-
nut olla luontevampi ja toimivampi keino. Tällainen kurssilaisten esittely museolaisille on toteutettu muun muassa Amsterdamissa Stedelijk Museumissa.

Altistu aktiivisesti asiakkaalle – kuinka paljon annamme kurssilaisille tai ylipäänsä asiakkaille toimintatilaa

MONIÄÄNISEN MUSEON TAVOITTEENA oli luoda kurssilaisille harjoittelupaikkoja museoihin. Tästä tuli haastava tavoite, koska kurssilaisten elämäntilanteet olivat kovin erilaisia. Kaikilla ei ollut mahdollisuutta antautua kokopäiväiseen harjoitteluun, joten jokainen kurssilainen toteutti harjoittelunsa yksilöllisesti ja erimittaisina. Toisaalta taas museoiden tarjoamat tehtävät eivät välttämättä vastanneet sitä, mistä kurssilaiset olivat kiinnostuneet museoissa. Esimerkiksi näyttelyvalvonta ei suonut sellaista toiminnallista tai vaikuttavaa roolia, jota kurssilaiset toivoivat. Tavoitteemme oli saada kurssilaiset mukaan itse näyttelyprosessei-
hin, jolloin he olisivat voineet keskustella amanuenssien kanssa muun muassa eri ryhmille kohdennetusta pedagogiikasta jo näyttelysuunnitteluvaiheessa. Ideaaliajatus ja -tavoite oli, että kurssilaiset olisivat pystyneet työskentelemään museoissa itsenäisesti työparipohjalta ilman projektisuunnittelijan osallisuutta. Tämä ajatus ei toteutunut.

Haasteenamme oli myös saada museolaiset ymmärtämään, että kurssilaisten opastuk-
sissa oli tavoitteena erilainen lähestymistapa: näyttely toimii monenlaisten impulssien antajana, ei ainoastaan tiedonvälittäjänä.

YLLÄ: Naistenpäivän ohjelmasta Werstaalla vastasivat onnistuneesti Moniäänisen museon naiset. Runoja, lauluja ja kertomuksia naistenpäivän vietosta eri puolilla maailmaa.

KUVA: TAITE.

Museolaisten alkuhaastatteluissa ilmeni toiveita erilaisiin kokonaisuuksiin, joista valittavasti vain osa päätyi resurssipulan vuoksi käytäntöön. Joissain museoissa kurssilaisen osallistuminen rajattiin oppaan avustajan rooliin, joka pieneni lopulta lähinnä liikkumisen avustamiseen ja ryhmän valvontaan. Oma toiminnallinen roolia ei luvattu, joten kurssilaisten kiinnostus lopahti. Mukana oli museoita, joissa kurssilaisen toiminnan kohderyhmä määriteltiin hyvin tarkkaan, mikä toisaalta rajoitti kurssilaisen toimintaa, mutta toisaalta helpotti suunnittelutyötä. Yhdessä museossa kurssilaisen etniseen taustaan asetettiin toiveita.

Museolaisten kanssa käydyissä keskusteluissa tuli implisiittisesti esille kysymys siitä, miten suomalaiskansallista perinnettä voi esitellä henkilö, jonka tausta on eri kulttuurissa. Rohkeus erilaiseen esittämisen tapaan ja kenties vertaaminen oman lähtömaan kansatieteeseen ei ollut sopivaa kaikkien museolaisten mielestä.³ Tässä oli mielestäni olennaista se, miten asiat voidaan esittää myös toisin. Hankkeen tavoitteena oli nimenomaan löytää erilaisuutta opastuksissa esittämisen tapaan ja myös sisältöihin, mutta juuri tämä erilaisuus herätti paljon kysymyksiä museoissa. On ehkä yllättävää, kuinka tarkkoja museon oppaiden roolista ollaan suhteessa siihen, miten vähän voimme itse asiassa kontrolloida asiakkaiden ajatuksia näyttelyissämme.

Silti kaikki kymmenen museopalveluiden yksikköä tai museota olivat hankkeessa mukana vapaaehtoisesti ja innostuneina. Mukana olo jäi kuitenkin useista käytännön syistä

³ Ks. lisää Avara museo -hankkeen blogista osoitteessa <http://avaramuseo.blogspot.fi/search/label/maahanmuuttajat>

johtuen melko vähäiseksi. Museot ja yksiköt odottivat projektisuunnittelijalta enemmän osallistumista kuin mikä lopulta oli mahdollista. Toisaalta museolaisilta odotettiin tietynlaista heittäytymistä. Tavoitteena ollut hankkeen vaikutus museoammatilliseen henkilökuntaan tapahtui siis hitaasti ja prosessi on edelleen käynnissä.

Osa kurssilaisista sai pidemmän harjoittelujakson museoista (3–6 kuukautta) ja yksi sai palkkatuetun työjakson (6 kuukautta). Suurin osa harjoittelusta on tapahtunut hankkeen omassa yksikössä. Mukana on ollut aktiivisesti myös Mediamuseo Rupriikki ja Tampereen taidemuseon Muumilaakso. Erityisesti Muumilaaksossa on saatu tärkeää tietoa heidän keskeisestä asiakasryhmästään, japanilaisista kävijöistä, japanilaisen kurssilaisen kautta. Myös japaninkielisen sosiaalisen median tutkiminen muumien aihepiiristä on tuonut museolle arvokasta tietoa. Tilaus kurssilaisen työllistymiseen olisi olemassa, jos museolla olisi siihen palkkaresursseja.

Hankkeen edetessä museoissa ilmeni käytänteitä, joihin useat kurssilaisemme törmäsivät tavalla tai toisella. Useiden museoiden läpipääsemätön professionaalisuus on asia, joka vaikuttaa olennaisesti siihen, millaisia tehtäviä kurssilaisten ajateltiin suorittavan tai miten asiakkaille tuli asioita esittää. Aluksi esimerkiksi opastukset sidottiin tiukasti maahanmuuttajaoppaalta ainoastaan maahanmuuttajaryhmille. Toisaalta myöskään kurssilaisilla ei välttämättä ollut halua tehdä suomenkielisiä opastuksia ilman maahanmuuttajuuden suojaansa.

Kurssilaisten toiminta museoissa

KURSSILAISTEN TEKEMÄT OPASTUKSET aloitettiin museoissa vuoden 2011 alussa. Mielestäni oli tärkeää, että aloite opastusten aloittamiseen tuli kurssilaisilta itseltään, sillä heidän epävarmuutensa kielitaidon suhteen vaati rohkaisua. Opastukset aloitettiin Vapriikin Luonnontieteellisessä museossa ja kohderyhmänä oli suomea opiskelevat maahanmuuttajaryhmät. Luonnontieteellisen museon amanuenssi seurasi itse lähes kaikkia kierroksia ensimmäisten viikkojen ajan, mikä toi paljon varmuutta oppaana toimineen kurssilaisen esiintymiseen. Oli myös hyvin tärkeää, että museossa ymmärrettiin kielitason asettamat rajoitteet. Toisaalta museo antoi kiittävää palautetta siitä, että opastus oli monipuolinen eikä pohjautunut ainoastaan luonnontieteeseen, vaan otti huomioon myös suomalaisen luonnon ja kulttuurin yhteydet.

Suomen kieltä opiskelevien opastaminen onnistui yhdeltä kurssilaiselta hyvin. Kurssilaisella oli oman kokemuksensa kautta tietoa eri kielikurssien tasoista, joten hän osasi suhteuttaa opastuksensa tasoon sopivaksi. Lisäksi hän tunsii kielikurssien aihepiirien sisällöt ja saattoi hyödyntää näitä yhteyksiä opastuksillaan.

Opastusten aloittaminen kielenoppimisryhmille vaati suurta rohkaisua erityisesti kielen suhteen, vaikka kurssilaisten suomen kielen taidoissa ei ollut erilaisista tasoista huolimatta ongelmia. Tässä oli suuri rooli opastettavien ryhmien opettajilla. Pari ikävää kokemusta, jossa opettaja kyseenalaisti oppaamme kielitason jo ennen opastuksen alkua, sai miettimään koetaanko suomea opiskelevien ryhmien museovierailut myös suomen kieliopilliseksi oppitunniksi. Kurssilaisten keskuudessa olimme korostaneet, että opastusten tarkoitus on rohkaista nimenomaan suomen kielen käyttöön, ammatissa toimimiseen ja arjessa pärjäämiseen.

Rohkeuden lisääntyttyä loputkin kurssilaisista aloittivat opastukset. He tekivät sekä omakielisiä opastuksia että maahanmuuttajaryhmille suunnattuja suomenkielisiä opas-

YLLÄ: Virkkaa koukuttava mediahahmo -työpaja kiinnosti kaiken ikäisiä virkkaajia. Samalla Mediamuseo Rupriikki tuli tutuksi joka perjantaisilla tapaamisilla.

KUVA: TAITE.

tuksia. Kurssilaisten omat verkostot suomea opettaviin oppilaitoksiin ja opettajiin ovat olleet tässä toiminnassa eduksi. Näistä ryhmistä muodostui hyvin pian museoiden vakio-asiakkaita, joita kurssilaiset opastivat.

Seuraava vaihe kohti avoimia yleisöopastuksia oli draamalliset, kielelliseen rooliin liittyvät opastukset, jossa kurssilaiset saattoivat hyödyntää omaa äidinkieltään ja sen tuomaa korostusta suomen kielen ääntämisessä. Kielellisen roolin suoja oli tärkeä vaihe oppaille, koska he pelkäsivät asiakkaiden mahdollisia valituksia puutteellisesta suomen ääntämisestään. Ehdotus tällaisiin rooleihin tuli kurssilaisilta itseltään. Mahdollisuuksia opastuksiin tarjosivat muun muassa Tampereen taidemuseon kesän 2011 juhlanäyttely *Onko totta?* ja Museokeskus Vapriikin *Agitaatioposliini*-näyttely. Draamaopastusten rooleista muodostui niin täydellisiä, että itse asiassa kukaan muu museon opas ei olisi voinut niitä uskottavasti vetää. Uskottavuus syntyi osittain myös puheen korostuksesta. Eräs asiakas kommentoi *Onko totta?* -näyttelyn opastusta ja kertoi miettineensä pitkään kuka on häntä opastava näyttelijä ja miten tämä osaa korostuksen niin aidosti. Tämä oli hauska arvio, kun otetaan huomioon se, että oppaana ollut kurssilainen on koulutukseltaan matematiikan lehtori. Tässä yhteydessä voidaan pohtia olettaako museon asiakas oppaiden olevan vain kanta-väestöä, jolloin korostus puheessa ei voi olla luonnollista.

Draamallisissa opastuksissa edettiin siten, että vähitellen kieleen sidottu rooli jäi pois ja mukaan tuli muuta, esimerkiksi oppaan ammattiin liittyen temaattisia kierroksia taiteesta tai matematiikasta. Näiden opastusten tarkoituksena ei ollut kilpailla museon perusopastusten kanssa, vaan tuoda esille toisenlainen lähestymistapa näyttelyyn.

Laajempi draamaohjelma oli Amurin työläismuseokorttelin *Murhamysteeri* -tapahtuma elokuussa 2011. Yksi kurssilaisista käsikirjoitti museon tiloihin päivän mittaisen

tapahtuman, jossa sekä mysteerin näyttelijät että asiakkaat koettivat ratkaista norjalaisen viinatrokarin murhaa. Näyttelijät olivat osa työryhmää, joka koostui Moniäänisen museon kurssilaista ja paikallisista nuorista aikuisista. Työryhmä teki taustatyötä useita kuukausia, joten ajan historiallisista tapahtumista oltiin erittäin hyvin selvillä. Päivän järjestelyt tehtiin huolella asianmukaista 1920-luvun vaatetusta myöten. Valitettavasti tapahtuma ei vetänyt suurta yleisöä paikalle. Syynä oli osittain se, että emme osanneet (museo ja allekirjoittanut) markkinoida tapahtumaa erityisesti esimerkiksi dekkareista kiinnostuneelle yleisölle. Prosessin aikana olisi ollut mahdollista hyödyntää tehokkaammin museon mukaantuloa ja ryhmäläisten innostusta Tampereen historiaa kohtaan. Ryhmän olisi saanut sitoutettua museoon tiukemmin tulevaisuutta ajatellen. Oppimisen ympäristönä tapahtuma oli kuitenkin mitä onnistunein.

Museot ovat monenlaisten tapahtumien paikkoja. Tapahtumat järjestetään joko tilaamalla ohjelma ulkopuoliselta toimijalta tai toteuttamalle ne kokonaan omin voimin, jolloin käytössä on yleensä pienet resurssit. Yhteistyön puute tällä saralla on merkittävä. Miten saisimme sekoitettua pakkaa niin, että museon amanuenssi tai museolehtori toimisi tapahtumaa tuottavan ryhmän fasilitaattorina, ja tapahtuma toteutettaisiin aidosti yhteistyönä? Museo ei saa olla kulissi ja tiedon antaja ylhäältä alaspäin, vaan sen tulisi olla mukana koko prosessissa, silloin kun on mahdollisuus tehdä yhteistyötä asiasta innostuneiden toimijoiden kanssa. Sosiaalisen median kautta näiden innokkaiden määrät kertautuvat nopeasti. Jos saa koukutettua yhdenkin innokkaan sosiaalisen median käyttäjän, hänen kauttaan voidaan jakaa tietoa lukuisille ihmisille.

Kokemukset museolaisilta ja kurssilaisilta

HANKKEEN PUITTEISSA JÄRJESTETTIIN kolme iltapäiväseminaaria. Puhujina olivat museoissa maahanmuuttajien kanssa työskennelleet henkilöt, kirjastoalan vastaavan tyyppisen hankkeen Open Zonen projektipäällikkö ja kaupungin maahanmuuttajatyön pääkoordinaattori. Vaikka seminaarit keräsivät vähänlaisesti yleisöä, ne saivat varsin hyvää palautetta asian esille ottamisesta ja keskustelun avaamisesta. Moni hankkeeseen osallistunut museolainen mainitsi palautteessa saaneensa uusia työkaluja maahanmuuttajaryhmien kohtaamiseen.

Moniääninen museo -osahankkeessa mukana olleita museolaisia haastateltiin hankkeen seurantakyselyllä kesällä 2011. Näissä vastauksissa ilmeni muun muassa se, että monikulttuurisuus oli lisääntynyt työyhteisössä, oli löydetty uusia toimintatapoja ja näkökulmia museotyöhön sekä verkostoiduttu. Osa vastaajista otti esiin myös tietoisuuden lisääntymisen niistä sisäänrakennetuista esteistä, joita museotalalla on maahanmuuttajia työllistettäessä.

Syksyllä 2011 lähetin museopostilistalle kyselyn maahanmuuttajataustaisten ihmisten työllistymisestä museoihin. Vastauksista ilmeni, että maahanmuuttajataustaisten oppaiden nähtiin olevan merkityksellisiä erityisesti opastusten laajemman kielitarjonnan kannalta. Muutamassa vastauksessa mainittiin vain, että maahanmuuttajataustainen opas saattaa tuoda uuden näkökulman museon näyttelyiden tulkintaan.

Kurssilaisten kokemuksista hankkeessa välittyi tietty turhautuneisuus. Osa heistä toimii freelancer-oppaina ja joidenkin kanssa kehitetään edelleen yhteistyötä erilaisille kohderyhmille. Suuri osa kokee ideoidensa hukkuneen museoammattilaisten kiireisiin. Tarjottuihin ideoihin ei ehditty reagoida ja riskinotto minimoitiin resurssien ollessa pienet. Jos voidaan välttää mahdollinen epäonnistuminen jättämällä jotain kokeilematta, kuljetaan

mieluummin sitä tietä. Hankkeen projektisuunnittelijana huomasin, kuinka suurta kiinnostus museoita kohtaan on ja miten mahdollisuudet yhteistyöhön koettiin innostavana. Tässä kohden olen joutunut useimmiten toteamaan, että solmituilla verkostoilla ei lopulta ole ollut käyttöä, koska museoiden aika- ja rahoitusresurssit tai museolaisten kiinnostus ei ole ollut riittävää. Kurssilaisten säilyminen museoiden löyhänäkin resurssina on täysin sen varassa, kuka ottaa hankkeen jälkeen vastuun heidän toimintojensa suunnittelusta ja pitää ovea raollaan museoammattilaisten maailmaan. Kurssilaiset edustavat tamperelaisia, siis museoiden asiakaskuntaa, ja sitä kautta myös yhteisöä, jota museoiden tulee palvella. Tässä hankkeessa kurssilaiset ovat olleet tienraivaajia siinä, miten he tamperelaisina voivat olla osallisia museopalveluiden suunnittelussa.

MONIÄÄNINEN MUSEO

Mark Petz

Moniäänisen museon kurssilainen

MONIÄÄNINEN MUSEO to me means a more open museum service. It is a project that is akin to my own open, sharing and free culture. As a community artist in Tampere, it is refreshing to see a part of the city council embracing this innovative way of providing a service for its citizens.

As practices in the museum sector are changing from that of museum teaching to a more pedagogical, community led approach then the chance to be a part of that transformation has given opportunities to me personally and also the museums that have engaged with the project in a mutually constructive way.

Without the project, I would not have been able to learn and use the professional vocabulary as it is used by Finnish museum professionals. Familiarity with procedures and practices in museums has furthermore, through the Suomen museolitto, led to the museum work foundation qualification.

Paid work has been offered to us through the project, support to set up our own related entrepreneurial business and there have been several projects where we were able to supply user generated content and testing of ideas for use by the museums. These are invaluable on a CV or when seeking employment. A Finnish reference can make a big difference when applying as an immigrant.

Something that all immigrants face is social inclusion. Although we can learn a level of Finnish that allows us to function effectively in society it does not give us work. Moniääninen museo has allowed us to gain the trust of the city employers so that we can have job placements and perhaps these can lead to proper paid jobs.

Aside from the functional aspects the regular meetings have been fun and I feel that we have influenced the museums we have interacted with in a positive way. They have been encouraged to dialog about what they are doing in order to meet user expectations. They have had to consider aspects that are not apparent to those coming from a solely fennocentric approach or that are engrained in one project or one museum, that may be over-specialized in a certain approach.

For me personally it has allowed the developing of some cross-sectoral work. My involvement has led to; An academic visit through the Erasmus programme; Development of regular volunteer involvement in service provision; Tampere tourism businesses gaining and giving feedback about the Museum Service; Foreign museum connections; and Third sector associations partnering with the museums.

If the project were to continue in the future, I would think of two aspects that might be looked at. Use of English in parts of the project, as this would reach most immigrants and seems to be the way of the world. And I would broaden the group which takes part. At present it seems to be focused on immigrants, but there are many Finns that are also here in the city that could have participated in this kind of service. A mix of both, rather than segregated cohorts could be achieved to everyone's mutual benefit.

YHTEISTYÖTÄ MUSEOSSA JA MUSEON KANSSA

Outi Kivimäki
Satakunnan Museo

FM OUTI KIVIMÄKI on porilainen museotyöntekijä, joka ennen Avara museo-hanketta on työskennellyt merimuseoissa Raumalla ja Kotkassa. Museoalalla mielenkiinnon kohteena on erityisesti viestintä ja yleisötyö.

SATAKUNNAN MUSEO on vuonna 1888 perustettu kulttuurihistoriallinen museo, joka toimii Satakunnan maakuntamuseona. Päämuseon lisäksi Satakunnan Museoon kuuluu Luontotalo Arkki, Rosenlew-museo sekä Rakennuskulttuuritalo Toivo ja Korsmanin talo.

SATAKUNNAN MUSEOSSA Avara museo -hankkeen tavoitteena oli aktivoida ikääntyvää väestöä sekä innostaa seniorien parissa työskenteleviä ammattilaisia ja vapaaehtoistyöntekijöitä museon pariin. Museossamme hanke kulki nimellä Museosta virtaa varttuneille. Tässä artikkelissa kerron käytännönläheisesti, mitä tavoitteen eteen vajaan kahden vuoden aikana teimme. Konkreettisesti hanketyö alkoi museossamme aloittaessani projektisuunnittelijan tehtävässä syyskuussa 2010. Museolehtori Carita Tulkki vastasi hankkeesta alussa ja oli tiiviisti mukana koko toiminnan ajan. Työskentelin Satakunnan Museon, Rosenlew-museon ja Luontotalo Arkin avoinnapidossa hanketta edeltävänä kesänä, mikä hankkeen aloittamisen kannalta oli suuri etu. Museo ja sen ihmiset olivat tuttuja.

Museosta virtaa varttuneille – miten?

SATAKUNNAN MUSEON kehittämisalueena oli aikuisväestö ja seniorit museossa. Lähdimme liikkeelle siitä, mitä aikuisille ja senioreille suunnattua toimintaa museossa oli ennestään olemassa. Opastukset, luentosarjat, museon ulkopuoliset retket ja harrastaja-arkeologikurssit olivat osoittautuneet toimiviksi, joten tiedotimme niistä edelleen hankkeen

järjestämissä tilaisuuksissa. Seniorien osalta keskeinen toimintamuoto on ollut kerran kuussa järjestettävä seniori-iltapäivä, jonka sisältöä monipuolistimme muun muassa muis-telutilaisuuksilla sekä isovanhempilapsi -päivällä. Hankkeessa järjestettyjä uudenlaisia toimintamuotoja olivat *Neljä kilometriä kulttuuriperintöä* -museokierros, jonka ideana oli Satakunnan Museon neljän toimipisteen kiertäminen kävellen. Jokaisessa kohteessa tehtiin kuntoiluun liittyviä tehtäviä. Aikuisille suunnatussa *UNICEF-nukkepajassa* valmistettiin museon tekstiilikonservaattorin ohjauksessa 1870–1880-lukujen asuja Anna- ja Toivo-nukeille. Yksittäisten tapahtumien sijaan keskityn tässä artikkelissa yhteistyöhön, joka hankkeessa aloitettiin sosiaali- ja terveysalan toimijoiden sekä museokävijöistä kootun Avartajat-ryhmän kanssa – unohtamatta kuitenkin museon henkilökuntaa.

Vanhainkoti- ja sairaalayhteistyötä

MUSEOSSA JÄRJESTETTÄVÄT tilaisuudet houkuttelevat aktiivisia, itsenäisesti asuvia senioreita. Tämän vuoksi pohdimme, miten saisimme museotarjonnan myös niiden seniorien ulottuville, jotka eivät enää itse pääse museoon.

Kutsuimme museoon kuusi kaupungin vanhainkodeissa sekä kaupunginsairaalassa työskentelevää viriketoiminnan ohjaajaa. Museon henkilökunnasta tapaamiseen osallistuvat lisäksi museolehtori, konservaattori, asiakaspalveluvastaava, museoemäntä sekä intendentit kahdesta toimipisteestä. Kerroimme hankkeesta ja keskustelimme työstämme puolin ja toisin. Sairaalaan lukuun ottamatta kaikista vanhainkodeista oli tehty museovierailuja, joten siinä mielessä museo oli heille tuttu. Osalla ongelmana on kuljetus museolle ja takaisin. Vierailut ovat riippuvaisia vapaaehtoisten avusta, sillä lähes jokainen asukas tarvitsee avustajan mukaansa. Joillekin asukkaille museovierailu matkoineen on liian raskas. Ensimmäisestä tapaamisesta lähtien ohjaajat olivat kuitenkin silmin nähdessä innoissaan, että museo voisi tuoda jotakin uutta heidän työhönsä ja tietenkin asukkaiden arkeen.

Seuraavaksi teimme vastavierailun vanhainkoteihin ja kaupunginsairaalaan, mitä suosittelemme kaikille yhteistyötä suunnitteleville. Tiloihin ja toimintaan tutustuessa selvisi moni käytännön seikka, kuten mihin aikaan missäkin talossa vietetään viriketuokiota tai mitä laitteita heillä on käytössään. Olisimme voineet toteuttaa vaikkapa upean kuva-dvd:n vanhoista valokuvista ja huomata myöhemmin, että sille ei olekaan käyttöä, koska dvd-soitinta, videotykkiä tai tietokonetta ei virikekäytössä taloissa useimmiten ollut. Tieto asukkaiden kunnosta on luonnollisesti tärkeää. Valtaosalla on muistisairauksia ja harva liikkuu ilman apuvälineitä. Kaupunginsairaalassa toiminta päätettiin viriketoiminnan ohjaajan ehdotuksesta suunnata potilaiden terveydentilan vuoksi heidän omaisilleen, joista osa kokoontuu sairaalan aulassa päivittäin.

Pori, kesä ja kamera -näyttely viedään muistelijoiden luo

YHTEISTYÖMUODOKSI valittiin valokuvanäyttely kesäisestä Porista. Näyttely muokattiin museossa kesällä 2011 esillä olleesta näyttelystä *Pori, kesä ja kamera. Voitto Niemelän kaupunkikuvia 1960- ja 1970-luvun Porista*. Valitsimme viriketyöohjaajien kanssa näyttelystä 60 valokuvaa, joihin laadimme uudet kuvatekstit. Viittomakielen ohjaajaopiskelija teki päättötyönään näyttelyteksteistä selkokieli versiot. Hankimme kahdeksan seinäkettä,

joiden molemmin puolin kuvat kiinnitettiin. Näyttelyrakenteet suunniteltiin siten, että käytössä olevien tilojen mukaan oli mahdollista käyttää joko molempia tai vain toista puolta seinäkkeistä. Näyttely kuljetettiin ja pystytettiin kulloiseenkin paikkaan museon toimesta. Usein ihmiset alkoivat katsella kuvia kuplamuovien läpi ja muistella näkymiä ennen kuin näyttelyä oli ehditty pystyttää. Yksi viriketoiminnan ohjaajista lähetti viestin vain kaksi tuntia pystytyksen jälkeen:

” Kiitos mahtavasta näyttelystä. On tullut niin mukavaa palautetta heti eka päivänä ja otettu iloisin mielin vastaan. Itselläniikin on mahtava mieli, kun ollaan onnistuttu.

Näyttelyn lisäksi kiersimme museolehtorin kanssa vanhainkodeissa pitämässä aiheesta noin tunnin mittaisia muistelutuokioita. Heijastimme seinälle 30 valokuvaa, joista osa oli samoja kuin näyttelyssä. Kerroimme kuvista museon tallentamaa tietoa ja keskustelimme asukkaiden kanssa niiden herättämistä muistoista. Kahden museotyöntekijän läsnäolo oli hyvä asia, sillä saatoimme virittää keskustelua jutustelemalla keskenämme. Välillä toinen jatkoi yleistä keskustelua toisen keskittyessä yksittäisen asukkaan muistoihin. Joissakin ryhmissä keskustelu kulki jouhevammin ja muistelijoina oli monta, kun taas joillakin osastoilla vain muutama asukkaista oli äänessä. Kaikki eivät halunneet ottaa osaa yhteiseen keskusteluun, mutta katselivat ja kuuntelivat mielellään. Torkkujen ottaminen kesken esityksen ei ollut harvinaista. Kuvat saattoivat kuitenkin puhuttaa jälkeensä hoitajien tai omaisten seurassa.

Muistot synnyttävät muistoja

VANHAINKOTIKÄYNNELLÄ tavoitimme mielestäni jotakin, jota on vaikea sanallistaa. Tunne siitä, että vierailu oli asukkaille mieluinen, oli vahva. Muistisairauksista huolimatta vanhoja asioita ja tapahtumia muistettiin hyvin. Oli etuoikeutettua kuulla näiden ihmisten elämästä ja kokemuksista, joihin mahtui iloja ja suruja. Tilannetaju sekä huumori auttoivat kuljettamaan muistelua. Etusijalla olivat mukava tunnelma ja yhdessäolo, minkä vuoksi muistitietoa ei järjestelmällisesti tallennettu. Opimme kuitenkin paljon uutta Porin historiasta ja kuulumme tarinoita, joita saatoimme hyödyntää tulevaisuuden muistelutuokioissa. Vanhainkotiyhdistyksen täytti odotukset saamamme palautteen perusteella. Parhaimpiin palautteisiin kuului, että näyttelyn myötä viriketoiminnan ohjaajat saivat uutta tietoa asukkaidensa elämänvaiheista, mikä on hoitotyössä arvokasta. Jatkossa parannettavaa näyttelyn toteutuksessa on kuvien esillepanossa, sillä moni asukas liikkuu pyörätuolilla, jolloin kuvien on oltava tavallista alempana. On myös hyvä pitää mielessä mahdolliset sairaalabakteeriosastot, jolloin käytettävät materiaalit on puhdistettava ennen toiselle osastolle menoa. Mukava lisä näyttelyyn oli mukana kiertävä vieraskirja, johon katsojat saattoivat kirjoittaa palautetta tai kertoa muistojaan aikakaudelta. Niitä muidenkin oli mukava lukea. Asukkaiden ja omaisten lisäksi kunkin talon aulaan sijoitettu näyttely tavoitti myös henkilökuntaa, muita vierailijoita, lähialueen palvelutalojen asukkaita sekä päivätoimintaan osallistuvia senioreita.

YLLÄ: Muistelutilaisuuksiin osallistui kerrallaan noin 10–30 asukasta kohteesta riippuen. Viriketoiminnan ohjaajien läsnäolo oli tärkeää, sillä he tunsivat asukkaat. Reposaaresta otetun valokuvan kohdalla saat- toi ohjaaja kysyä vaikkapa Maijalta, muistaako hän kyseistä paikkaa, kun on lähistöltä kotoisin.

KUVA: SATAKUNNAN MUSEO.

Tutustutaan toisiimme

JOSKUS KULTTUURIKÄYNTI vanhainkotiin voi epäonnistua siksi, ettei henkilökunnalla ole tietoa vierailun sisällöstä ja toisaalta vierailijat eivät tiedä asukkaiden kunnosta tai talon käytännöistä. Pyrimme tiedottamaan vanhainkodeille etukäteen, mistä näyttelyssä on kysymys ja keneltä saa tarvittaessa lisätietoja. Onneksemme 1960–70-luvut olivat hoitajille tuttua aikaa ja aihe kiinnosti heitä. Ei ollut harvinaista, että kuvia jäivät katsomaan ohi kulkeneet hoitajat, siistijät tai keittäjät. Näyttelyn myötä yhden vanhainkodin hoitohenkilökunta innostui tekemään omatoimisen museovierailun.

Näyttelyn ja muistelutuokioiden lisäksi museon ja vanhainkotien henkilökunnan yhteiset tapaamiset ovat olleet virkistäviä. Osa viriketoiminnan ohjaajista tekee työtään varsin itsenäisesti eikä heillä ole samanlaista vertaisryhmää työyhteisössä kuin hoitajilla. Tapaamisiimme osallistui myös toisilleen vieraita ohjaajia, jotka museoyhteistyön kautta tutustuivat toisiinsa. Verkostoitumista tapahtui hankkeen myötä myös sosiaalityöntekijöiden kesken, mistä kerron seuraavaksi.

YLLÄ: Tässä olemme Pihlavan asukastuvalla. Museolehtori Carita Tulkki kyselee mukanaolijoilta pyykinpesuun ja Reposaareen liittyviä muistoja. Samaa väkeä osallistui myös museovierailulle, jonka innoittamana he kokosivat joukkueen Museoiden yönä Satakunnan Museossa järjestettyyn urheilutietokilpaluun.

KUVA: SATAKUNNAN MUSEO.

Työvälineitä sosiaalityöhön

JÄRJESTIMME SATAKUNNAN MUSEOSSA hankkeen aikana kaksi seminaaria, jotka molemmat toimivat myös oman henkilökunnan koulutuksina. Ensimmäinen seminaareista, *Muisti-voimaa museosta!*, käsitteli museoita ja muistisairauksia. Toisen aiheena oli mielenterveys, *Museo mielessäin!* Sisällöltään seminaarit tarjosivat tietoa käsiteltävistä teemoista sekä kulttuuripuolen esimerkkejä yhteistyöstä ja toimivista käytännöistä. Toivoimme seminaareista kohtaamispaikkaa eri alojen ammattilaisille, mikä iloksemme toteutuikin. Osallistujissa oli museotyöntekijöitä, sosiaali- ja terveysalan edustajia (muistihoitajia, lähiötyöntekijöitä ja alan opettajia), vapaaehtoistyöntekijöitä sekä opiskelijoita. Seminaarin osallistunut lähiötyöntekijä kirjoitti palautteessaan:

” *Museo mielessäin! -seminaari oli oikein onnistunut. Pidin kovasti päivästä. Se oli minulle työssäni erittäin hyödyllinen ja toi taas uusia työvälineitä sosiaalityöhön. Seminaarin loputtua me saman alan ja suurin piirtein samanlaista työtä tekevät päätimme pitää ensi vuoden puolella yhteistyöpalaverin. Tarkoitus on keskustella, miten voisimme hakea uusia työvälineitä sosiaalityöhön ja miten museon voisi tuoda esim. Porin lähiöihin, lähemmäksi asiakkaita. Porissa on useampia avoimia ihmisten kohtaamispaikkoja, joissa olisi mahdollisuus järjestää vaikka museopäiviä, kulttuuripäiviä ym. Heräsi myös ajatus*

niistä kulttuuriseteleistä sosiaalityöhön, jolloin vähävaraisemmilla olisi mahdollisuus käydä museoissa. Porin lähiötyöstä voisimme myös tehdä retkiä museoihin.

Olimme palautteesta otettuja ja pyysimme päästä mukaan kyseiseen työryhmään. Tapaaminen järjestettiin lopulta museolla. Sovimme *Pori, kesä ja kamera* -muistelutuokioiden järjestämisestä kaupungin kolmella asukastuvalla. Lisäksi tarjosimme asukastuvan kävijöille mahdollisuuden ilmaiseen museokäyntiin. Lähiötyöntekijöiden mukaan suurimmalle osalle heidän asiakkaistaan museot eivät ole tuttuja ja lähteminen lähiöstä on monelle työn takana. Kolmesta asukastuvasta yhden vierailu peruuntui, toisesta museoon lähti vain pieni ryhmä, mutta kauimpana sijaitsevalta asukastuvalla tultiin isolla porukalla. Vierailulla esittelimme museota yleisesti ja tutustuimme opastetusti urheiluaiheiseen *Siäl o peli!* -näyttelyyn. Lopuksi järjestimme leikkimielisen urheilutietovisan, mikä osoitti museoiden mahdollisuuden tuoda ihmisissä esiin uusia puolia. Voittajajoukkueeseen kuullunut nainen totesi, että ei olisi ikinä elämässään uskonut voittavansa urheilutietovisaa. Vielä vähemmän olisi kuulemma uskonut hänen miehensä.

Vaikka *Pori, kesä ja kamera* -muistelutuokiot suunniteltiin vanhainkodeille, toimivat ne hyvin myös asukastuvilla. Muistelu niissä oli aktiivista, koska osallistujat olivat hieman nuorempia kuin vanhainkodeissa. Lähiötyöntekijöiden mukaan sekä museovierailusta että muistelutuokiosta riitti juttua vielä paljon niiden jälkeenkin. Koimme myös itse museotyöntekijöinä virkistäväksi lähteä museolta tutustumaan eri alueiden asukastupiin.

Mielenterveysseminaarin jälkeiseen tapaamiseen oli kutsuttu edustajat myös Hyvän Mielen Talosta sekä Taiteilijankodista, joissa toimitaan mielenterveyskuntoutujien parissa. He eivät päässeet edellä kuvattuun yhteiseen tapaamiseen, mutta järjestimme muistelutuokiota ja museovierailut myös heidän asiakkailleen. Artikkelia kirjoitettaessa on vielä pitämättä kaikkien toimijoiden yhteinen palaveri, jossa keskustellaan tähänastisen yhteistyön kokemuksista ja sovitaan jatkosta. Satakunnan museo ei hankkeen päätyttyä toimi tapaamisten organisoijana, vaan tarkoituksena on, että toimijat jatkavat yhteistyötä omatoimisesti. Yhteistyötä museo tekee mielellään jatkossakin.

Aikuisia avartamistalkoissa

EDELLÄ OLEN KESKITTYNYT vanhainkoteihin ja asukastupiin, mutta miten kehittää museota yleisemmin aikuisten näkökulmasta. Tätä päätimme pohtia yhdessä aikuiskävijöiden kanssa. Joulukuussa 2010 käynnistimme yhteistyössä Porin taidemuseon kanssa Avartajat-nimisen ryhmän. Tavoittelimme ryhmään mukaan aikuisia museoiden tapahtumissa, sähköpostilistoilla ja verkkosivuilla. Lisäpontta antoi paikallisen sanomalehden juttu toiminnan käynnistämisestä. Mukaan ilmoittautui 20 ihmistä.

Kevään aikana kuukausittain järjestetyissä tapaamisissa avartajat tutustuivat Satakunnan Museon toimipisteisiin ja Porin taidemuseoon, museoiden työskentelytiloihin ja työntekijöihin, keskustelivat sekä tekivät heille annettuja tehtäviä. Satakunnan Museon osalta tällaisia olivat muun muassa Luontotalo Arkin perusnäyttelyn kommentointi, ääneenajattelukierros Rosenlew-museon perusnäyttelyssä sekä ei-kävijätehtävä. Turun yliopiston museologian opiskelijat olivat tapaamisissa mukana kommenttien kirjaajina. Palkkiona osallistumisestaan avartajat saivat museon vuosikortit.

Kirjoitin tapaamisista museon intranettiin, sillä halusin kertoa avartajien kanssa käydyistä keskusteluista myös muulle henkilökunnalle. Tarkoituksena oli välittää henkilökunnan

ajatuksia takaisin avartajille, jotta olisimme voineet yhdessä pohtia, millaisia asioita museo voisi toteuttaa ja mitä ehkä ei – ja mistä syystä. Tämä ei kuitenkaan toiminut toivotulla tavalla, sillä henkilökunnalla on omat työkiireensä eikä asiaan perehtymiseen ehkä ollut aikaa. Toisaalta avartajien tapaamisiin osallistui useampi museoammattilainen, joten keskustelua toki käytiin. Monet avartajien esittämistä kehitystoiveista liittyivät museon interaktiivisuuteen ja markkinointiin. Aikuisille haluttiin enemmän tekemistä. Syksyllä 2011 avartajien toimintaa jatkettiin Satakunnan Museossa ja mukana oli konkreettinen tavoite – näyttelyn suunnittelu ja toteuttaminen. Ehdotimme näyttelyä avartajien omista esineistä, mistä he innostuivat. Keskustelimme aluksi, millainen heidän mielestään on hyvä näyttely:

” Hyvässä näyttelyssä on juoni, jotta kävijä pysyy kärryllä. Näyttelyssä on oltava myös jokin juju – aihe ei saa olla itsestään selvä. Ohjattua kulkusuuntaa pidettiin tärkeänä vaikka reitiltä voisikin halutessaan poiketa. Hyvä näyttely ei ole liian iso, sillä liian laaja kokonaisuus uuvuttaa kävijän. Näyttely pitäisi olla mahdollista kiertää ”helposti”, mutta myös syventävää lisätietoa olisi tarjolla sitä kaipaaville. Pieniä ”luettavia lappuja” ei pidetty hyvinä. Hyvästä näyttelystä löytää eri kerroilla aina jotakin uutta ja se on myös mieleenpainuva. Osan mielestä hyvä näyttely on uniikki ja se esittelee jotakin, jota ei ole aiemmin siinä muodossa esitetty. Näyttelyopastuksia pidettiin näyttelyn kannalta erittäin tärkeinä.

Hyvä näyttely on Avartajien mielestä myös interaktiivinen, moniaistinen sekä monikerroksinen eli eri kävijäryhmät on huomioitu. Eri ikäryhmät voidaan huomioida myös näyttelyyn liittyvien tapahtumien kautta eli esim. näyttelyaiheeseen liittyvä työpaja lapsille ja luento aikuisille...tai toisinpäin! Itse näyttelytilassa olisi hyvä olla istahduspaikkoja sekä mietiskelyä ja näyttelyaiheen pureskelua varten että näyttelyn yleistunnelman ja -näköymän saamiseksi. Näyttelyn visuaalisuutta ja ulkoisia elementtejä pidettiin niin ikään tärkeinä.

PROJEKTISUUNNITTELIJAN KOKOUSMUISTIOON KIRJAAMIA ASIOITA

Tapaamisia ja suunnittelukokouksia järjestettiin noin kerran kuukaudessa. Mukana henkilökunnasta oli lisäksi amanuenssi, esine- ja tekstiilikonservattorit sekä useimmiten myös museolehtori. Näyttelyyn valittavien esineiden osalta moni Avartajista tuntui aluksi ajattelevan, että esineen on oltava todella vanha tai rahallisesti arvokas, mikä ei kuitenkaan ollut tarkoituksena. Näyttelyyn päätyneet esineet liittyivät heidän elämänvaiheisiinsa, tärkeisiin ihmisiin, asuinpaikkoihin ja harrastuksiin. Päätimme sijoittaa esineet museon perusnäyttelyyn, jotta ne kommunikoisivat sijainnillaan museoesineiden kanssa. Avartajat kirjoittivat esineeseensä liittyvän tarinan, jonka muokkasimme yhdessä. He kertoivat tarinansa myös nauhalle, jotta saimme ne näyttelyyn myös kuunneltavassa muodossa. Näyttelyn johdantoon teimme ns. osallistamispisteen, jossa kuka tahansa museokävijä saattoi kertoa, minkä esineen hän olisi tuonut näyttelyyn ja miksi. Osa ryhmäläisistä osallistui myös näyttelyn pystytyksen. *Karin kasettimankka ja muita tarinoita* -näyttelyn avajaisia vietettiin *Museoiden yönä* 2012.

VIEREISELLÄ SIVULLA: Avartajat Marjatta Raita ja Paula Viander näyttivät ryhmän viimeisessä tapaamisessa kuinka piippausaksia käytettiin. *Karin kasettimankka ja muita tarinoita* -näyttelyyn Paula valitsi piippausakset esineekseen, koska hänen äitinsä mielestä tytön luonnonsuorien hiusten piti näyttää kiharaisilta kuten enkeleillä Raffaellon maalauksissa.

KUVA: SATAKUNNAN MUSEO.

Avartajien myötä jouduimme kyseenalaistamaan omia käsityksiämme siitä, millaisena museo koetaan. Suhteellisen ison ryhmän koordinointi, tiedotus ja aikataulujen sovit-
taminen oli paikoin työlästä. Kaiken kaikkiaan avartajien toiminta oli kuitenkin hieno
kokemus ja oli ilo tutustua mukana olleisiin ihmisiin. Ryhmän toimintaan vaikutti posi-
tiivisesti myös se, että ryhmäläiset ajan myötä tulivat meille ja toisilleen tutuiksi. Oman
kokemukseni ja saadun palautteen perusteella toiminnalla oli vaikutuksia, joita toivoimme.
Avartajat kertoivat ymmärtävänsä laajemmin museossa tehtävää työtä ja kokevansa museon
enemmän omakseen. He osallistuivat museon järjestämiin tapahtumiin ja toimivat erin-
omaisina välikäsinä museon ja yleisön välillä. Harvemmin olemme itse jakaneet näyttelyn
mainoskortteja paikallisen pubin tupakkahuoneessa, jossa on muutama minuutti aikaa
tehokkaasti markkinoida museota.

Oppia oman museon henkilökunnalle

EDELLÄ OLEN KERTONUT hankkeen välillisistä kohderyhmistä museon henkilökunnan ollessa
kuitenkin hankkeen ensisijainen kohderyhmä. Henkilökunnan osalta koin haastavaksi
suunnitella, millaista aikuispedagogista osaamista kukin voisi tarvita, sillä toimiihan mu-
seossa monen eri ammattiryhmän edustajia. Järjestämiemme seminaarien lisäksi henkilö-
kunnalle pidettiin muistelutilaisuuksien järjestämistä käsittelevä koulutus. Oppia saatiin
myös Porin taidemuseon järjestämistä Avara museo -koulutuksista sekä itse hanketyöstä
tapahtumiseen ja yhteistyökuvioineen. Esimerkiksi vanhainkotiyhteistyössä karttunutta
osaamista voidaan jatkossa hyödyntää myös museossa järjestettävissä senioritapahtumissa.

Tiedotuksen kannalta avainasemassa olivat kuukausittaiset museon henkilökuntapa-
laverit, joissa saatoin kertoa hankkeesta tapahtuneesta, suunnitteilla olevasta sekä kysellä
henkilökunnan toiveita. Oma työpisteeni sijaitsi Satakunnan Museon päärakennuksessa,
joten henkilökuntapalaverissa tavoitin myös muiden toimipisteiden henkilökunnan.
Tiedotuskanavana toimi myös museon intranet, saavutettavuustyöryhmä sekä tarvittaessa
sähköposti. Paljon keskusteltiin myös kahvihuoneessa ja käytävillä.

Hanketyöskentelyä helpotti huomattavasti se, että työparinani oli vakinaiseen hen-
kilökuntaan kuuluva museolehtori. Kokouksissa ja seminaareissa heränneitä ajatuksia
oli mukava työstää yhdessä sekä suunnitella ja toteuttaa tapahtumia. Kaikkea hankkeen
aikana aikuisille ja senioreille suunnattua toimintaa ei museossa tehty vain hankkeen
toimesta. Museossa käynnistettiin hankkeen aikana muun muassa aikuisten kässäkerho
ilman hankerahoitusta. Myös samanaikaiset muut hankkeet tukivat toistensa toimintaa.
Kustannusten osalta oli oltava selkeää, mikä kuului hankkeeseen ja mikä ei. Hyödynsimme
esimerkiksi porilaisen urheiluperinteen tallentamishankkeessa toteutettua *Siäl o peli* -ur-
heilunäyttelyä asukastupien museovierailuilla. KulturBro -hankkeen järjestämällä lasten
soitintyöpajaviikolla tarjosimme myös yhden pajan senioreille.

Omasta mielestäni hanke nivoutui luontevasti osaksi museon monenlaista toimintaa.
Museoviikolla 2011 jalkauduimme Porin vanhaan uimahalliin, joka oli tuolloin viimeistä
viikkoa käytössä. Hallissa käy paljon seniori-ikäisiä uimareita, joten päivystimme paikalla
useampana päivänä keräämässä ihmisten uimahallimuistoja ja markkinoimassa museota.
Samalla tehtiin nykydokumentointia museon kokoelmiin. Avartajien näyttely linkittyi
vahvasti kokoelmatyöhön. Hankkeen järjestämään toimintaan ja koulutuksiin osallistui eri
museoammattaja edustavaa henkilökuntaa. Eräs museotyöntekijä kertoi hankkeen myötä
ajattelevansa museotyötä enemmän yleisön näkökulmasta. Osaltaan hanke myös yhdisti

YLLÄ: Kansallisena kulttuurikuntopäivänä 2011 järjestetty *Neljä kilometriä kulttuuriperintöä* innoitti suunnittelemaan aiheesta pysyvän kierroksen, jota jatkossa tullaan markkinoimaan erityisesti työyhteisöille. Pakettiin kuuluu vierailu Satakunnan Museon yksiköissä, leikkimielisten tehtävien teko, suunnistustehtävä matkalla kohteesta toiseen, kahvit sekä pieni palkinto. Kierrosta testasivat Porin kaupungin vanhustyön esimiehet, jotka tässä kannustavat joukkuetoveriaan puujalkakävelyssä.

KUVA: SATAKUNNAN MUSEO.

Satakunnan Museon neljää toimipistettä järjestämällä toimintaa jokaisessa yksikössä se-
kä yhteisiä teemapäiviä. Voin vilpittömästi todeta, että Satakunnan Museon innostunut
henkilökunta ja kannustava ilmapiiri olivat monien onnistumisten takana.

Ennen osallistamista on tavoitettava

VAIKKA MUSEOIDEN KYNNYSTÄ on vuosikausia madallettu, oli hanketyö pitkälti museokuvan
avaamista ja ymmärryksen lisäämistä siitä, mitä museossa tehdään. Käytännössä tarvittiin
siis paljon tiedottamista ja markkinointia. Saatuaamme mahdollisuuden kertoa museosta
ja ihmiset tulemaan sinne, niin lähes poikkeuksetta he pitivät tarjonnasta. Monelle on
yllätys, miten monipuolista yleisötyötä museoissa tehdään. Tämä koskee niin yksittäisiä

museokävijöitä kuin seniorien parissa työskenteleviä ammattilaisiakin. Toiveita saatetaan esittää myös toiminnasta, jota museolla on jo olemassa. Museo tiedottaa tarjonnastaan paljon ja monia eri kanavia hyödyntäen, mutta koska rahaa kaupalliseen markkinointiin on vähän, ei tiedotus välttämättä tavoita varsinkaan museoista vähemmän kiinnostuneita ihmisiä. Yhteistyö eri toimijoiden kanssa toi käyttöömme uusia tiedotuskanavia, jolloin tavoitimme uusia kohderyhmiä. Loistavaa markkinointityötä tekivät myös avartajat välittäessään viestiä museosta omissa verkostoissaan.

Aikuisille ja senioreille kohdennetun tarjonnan ja käytön vakiinnuttaminen vie aikaa. Seniori-iltapäivissä oli ilo tavata uusien kasvojen lisäksi myös vakituksia kävijöitä, jotka olivat oppineet odottamaan kuukausittaista tapahtumaa. Itsenäisesti asuvien, vähemmän aktiivisten seniorien tavoittamisen koimme haasteelliseksi. Osa heistä tullaan tavoittamaan paremmin jatkossa, kun saimme vanhainkoti-yhteistyöhön mukaan kaksi kiertävää viriketoiminnan ohjaajaa, jotka käyvät viikoittain useassa kerhotalossa.

Uskon, että monelle on helpompi tulla museoon itsenäisesti sen jälkeen, kun he ovat ensin tutustuneet fyysiseen rakennukseen, sen ihmisiin, tarjontaan ja käytäntöihin tutussa ryhmässä. Panostamalla mukavaan yhdessäoloon olemme halunneet luoda mieluisan tunnelman, joka osaltaan rohkaisee ihmisiä oppimaan uutta. Museoympäristö itsessään aktivoi eri aisteja, tuo mieleen muistoja ja mahdollistaa eläytymisen eri aikakausiin. Mielenterveyskuntoutujien opastuksella kävi ilmi, että yksi ryhmäläisistä osasi hepreaa. Taito, joka kuntoutuskodin arjessa ei ollut tullut esiin. Näyttelyssä kierrellyt yksittäinen museo-kävijä puolestaan kirjoitti:

” Kävin teillä siellä perusnäyttelyssä eilen. Se oli hieno sukellus 30–50-luvuille ja vaikka mille luvuille. Ne äänet eri vitriinien ympärillä olivat huikaisevan hienoja. Esim. kasettekköjen ja kummilusikkasysteemien äärellä oli vauvan tuhinaa ja ääntelyitä...!!!! Siellä kierrellessä tunsin todella tehneensä aikamatkan johonkin rauhalliseen menneisyyteen. Voisi suositella joogan tai taijin sijaan käyntiä perusnäyttelyssä.

Hanke päättyy, miten käy toiminnan?

TOIMINNAN SUUNNITTELU ja aloittaminen pienellä ryhmällä oli toimivaa, mutta kehitystyön hedelmät tulevat jatkossa myös muiden saataville. Hankkeen aikana museopalveluja tarjottiin ilmaiseksi, mutta vastapalveluksena saimme kävijöiltä ja ryhmäohjaajilta palautetta ja ideointiapua. Yhteistyökumppaneillamme on museolta puuttuvaa tietoutta ja kokemusta, mitä olemme voineet hyödyntää toiminnan kehittämisessä. Uskon, että yhteistyön onnistumiseen vaikutti nimenomaan yhdessä suunnittelu sekä mukana olleiden ihmisten oma innostus. Yhteistyön kautta saimme uusia ryhmiä osalliseksi museon tarjonnasta ja mahdollisuuden kannustaa heitä elinikäiseen oppimiseen.

Yhteistyö poiki myös hienoja asioita, joita emme alun perin suunnitelleet. Esimerkiksi *Museo mielessään!* -seminaariin paikallisen Hyvän Mielen Talon jäsenet toteuttivat mielen-terveyskuntoutujien taidetta esittelevän *Tunnelmia elämästä* -näyttelyn. Mielenterveysviikon museossa esillä ollut näyttely hyödytti molempia osapuolia ja toi mukana olleet taiteilijat esiin aktiivisina toimijoina. Museon myötävaikutuksella saatiin myös koottua yhteen saman alan ihmisiä, jottei jokainen puurtaisi samojen asioiden kanssa yksin.

Jo suunnitteluvaiheessa mietimme ratkaisuja, jotka hankkeen jälkeenkin olisivat helppoja toteuttaa. Mukana hanketyössä oli paljon museon vakinaista henkilökuntaa, jolloin he

olivat yhteistyökumppaneille jo tuttuja. Vanhainkoti-yhteistyötä on jatkettu toteuttamalla jokaiseen vanhainkotiin Rakennuskulttuuritalo Toivon pihapiirissä sijaitsevan Korsmanin talon elämää 1950-luvulla esittelevät isot kuva-albumit. Museon vanhoista diakuvasarjoista tehtiin lainattavia paketteja ja mielenterveyskuntoutujien näyttely tullaan toteuttamaan seuraavalla Mielenterveysviikolla. Avartajat puolestaan pitivät itsestään selvänä, että samantyyppistä toimintaa jatketaan. Kesän viimeisessä tapaamisessa he suunnittelivat museon ystäväyhdistyksen perustamista ja sopivat syksylle seuraavan kokoontumispäivän.

Kehittämisaalueena aikuiset ja seniorit ovat luonnollisesti heterogeeninen ryhmä, joten toivonkin hankkeen muovanneen museotamme avoimemmaksi monenlaisille yleisöille. Kohtaamiset ja yhteistyö erilaisten ihmisten kanssa on avartanut museota, mutta rikastuttanut ammatillisen osaamisen lisäksi myös henkilökohtaista ajatusmaailmaa.

HANKKEESEEN OSALLISTUNEIDEN KOKEMUKSIA

” On ollut todella mielenkiintoista tutustua toimintaan. Museo on tullut minulle paikkana hyvin lähelle. Käyn siellä nykyään kuin kotonani. Juuri tällainen tapa on ollut erimainen saada yleisö osallistumaan, ainakin minut.

AVARTAJA

” Avartajien toiminta on lisännyt minun museotuntemusta huimasti. On ollut todella kiva nähdä toimintaa sisältäpäin, ja ehkäpä vähän ”erikoisvieraana”. Avartavaa oli esim. kiertää kaikki museon toimipisteet ja taidemuseo. Jotenkin olen hämmästynyt näyttelyiden tekemisen suuresta työmäärästä ja koko näyttelykokonaisuuden vaatimasta suunnittelusta ja kaikkien eri osa-alueiden yhteensovittamisesta.

AVARTAJA

” Kiitos viimeisestä. Museovierailumme oli erittäin mukava, siitä on riittänyt juttua jälkikäteenkin. Vaikka etukäteen sitä epäilinkin, että 45 minuuttia olisi ollut maksimiaika, jonka asukkaamme jaksavat kuunnella, olin väärässä. Oppaan esitys oli niin mukaansatempaava, että keskittyminen näytti onnistuvan hienosti. Tärkeää asukkaille vaikutti olevan myös se, että he pystyivät liittämään asioita omaan elämäänsä. Erityiskiitos oppaalle siitä, että hän uskalsi tarvittaessa ottaa puheenvuoron, jos/kun asukkaamme innostuivat liiaksi puhelemaan. Ulkopuolisen ihmisen puuttuminen on usein tehokkaampaa, kuin meidän, jotka päivästä toiseen heidän kanssaan täällä aikaa vietämme. Minun mielestäni esitystyö oli onnistunut, tavanomainen selkeä aikuisille suunnattu puhetyöli riittää ja asukkaamme ovat rohkeita kysymään jos eivät ymmärtäneet.

MIELENTERVEYSOHJAAJA

” Museon pitäisi markkinoida enemmän, esim. yhdistyksiin, palvelutaloihin, oppilaitoksiin, sillä monet eivät tiedä miten monipuolista ja kiinnostavaa katsottavaa museoissa on. Ja eikä vain katsottavaa vaan myös kokemuksia, elämyksiä.

LÄHIHOITAJAOPISKELIJA

” Museokäynnit olivat mukavia. Kaikilla museoilla oli yksi yhteinen tekijä, en ollut käynyt ennen yhdessäkään museossa. Jokaisessa museossa oli rauhalliset kierrot ja asiat kerrottiin selkeästi. Kysymyksiin annettiin mahdollisuus ja yleisö otettiin muutenkin hyvin huomioon. Pidettävä tauko oli ehkä liiankin pitkä joissakin paikoissa. Käynnit jäivät positiivisesti mieleen ja täytyypä seurata aktiivisesti, koska museoissa taas tapahtuu.

LÄHIHOITAJAOPISKELIJA

” Hankkeen alkuvaiheessa kesti hetken orientoitua siihen, että myös aikuisille voi suunnata ”erityisesti” jotain toimintaa. Eiväthän aikuiset ole mikään ”erityisryhmä”. Mutta pedagogisessa mielessä he ovatkin! Ja ryhmän sisältä löytyy taas erilaisia ryhmiä, joille voi suunnata erityisohjelmaa ja -huomiota. Henkilökohtaisesti oman ammatin kannalta kaikkein avartavinta olivat vanhainkotikäynnit ja varsinkin pitkäaikaispotilaiden omaisten tapaaminen, sekä näiden parissa työtään tekevien viriketoiminnan ohjaajien tapaaminen. Huomasin, että museolla voi olla paljonkin annettavaa näille aikuisryhmille, ja näiden kanssa tehtävä yhteistyö tuntuu varsin mielekkäältä ja hyödylliseltä.

MUSEOTYÖNTEKIJÄ

TAIDEMUSEO OSALLISTAVANA OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ

Anni Venäläinen ja Mirja Ramstedt-Salonen
Porin taidemuseo

TaM ANNI VENÄLÄINEN toimi Avara Museo -hankkeen Porin taidemuseon osahankkeen projektisuunnittelijana. Venäläinen on työskennellyt Porin taidemuseossa erilaisissa tehtävissä vuodesta 2005 ja vuodesta 2009 alkaen asiakaspalveluvastaavana. Hän suunnittelee ja toteuttaa erilaisia yleisötapahtumia sekä museopedagogista ohjelmaa yhdessä museolehtorin kanssa.

FM MIRJA RAMSTEDT-SALONEN on toiminut Porin taidemuseon museolehtorina vuodesta 1997. Hän vastaa eri kohderyhmien ja yhteistyökumppaneiden kanssa toteutettavasta pedagogisesta toiminnasta. Mirja Ramstedt-Salonen käynnisti Porin taidemuseon senioriohjelman Seniorien Suunnistus Nykyaikaiseen vuonna 1997. Hän on osallistunut Porin taidemuseon Avara museo -osahankkeen suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä projektisuunnittelijan kanssa.

PORIN TAIDEMUSEON näyttelyt ovat kolmen vuosikymmenen ajan pureutuneet kansainvälisen taiteen ajankohtaisiin ilmiöihin. Museon juuret ovat modernissa taiteessa. Peruskokoelmana on Maire Gullichsenin taidesäätiön kokoelma, jonka teemat lähtevät valon ja materian sekä värin, muodon ja tilan kysymyksistä. Porin taidemuseo on kehittänyt uudemman taiteen taidekasvatuksen työmenetelmiä yhdeksänkymmentäluvun alusta lähtien.

PORIN TAIDEMUSEON osahankkeessa museotyöntekijöiden osaamista kehitettiin huomioimaan aikuisväestöön kuuluvien yleisöjen tarpeita. Samalla tutkittiin mahdollisuuksia luoda senioreille ja muulle aikuisväestölle suunnattuja visuaalisen nykykulttuurin oppimismenetelmiä museon toimintaympäristössä.

Avara museo -hanke selkiytti toiminnan tavoitteita erityisesti aikuisyleisöjen osalta. Hanke mahdollisti hedelmällisen vuorovaikutuksen muiden aiheesta kiinnostuneiden museoiden ja yleisötyön osaajien kanssa.

Museopedagogiikan luonteesta

TAIDEMUSEOT OVAT ERIKOISTUNEET tutkimaan, tallentamaan ja esittelemään taiteeksi kutsuttavaa inhimillisen toiminnan aluetta. Määrittelemällä taiteen juuri inhimillisen *toiminnan* alueeksi haluamme korostaa oppimisympäristöajattelun kannalta tärkeää lähtökohtaa. Taide on muuttuva, useiden erilaisten toimijoiden vuorovaikutteinen kenttä, ja taidemuseo paikka, jossa tälle toiminnalle on tilaa. Tästä syystä avoimuus kuuluu taidemuseon oppimisympäristöön perustavalla tavalla. Useiden toimijoiden myötä ja taiteen muuttuvan olemuksen vuoksi taidemuseo näyttäytyy potentiaalisesti myös konfliktien, tai ainakin neuvottelujen alueena, jossa arvot ja sisällöt joutuvat puntariin. Vastakkainasettelua taidemuseon eri yleisöjen ja tehtävien välillä voidaan välttää, jos museota ajatellaan alustana, jossa on tilaa erilaisille toimijoille.

Museopedagogisen työn tultua näkyvämmäksi on 2010-luvulla alkanut myös keskustelu museopedagogiikan ja näyttelykuratoinnin välisestä työn jaosta. Keskusteluun on myös liittynyt pelko museopedagogian ylivallasta ja ristiriitaiset museopedagogien kokemukset toiminnan perifeerisyydestä museotyössä. Kyse lieneekin museopedagogiikan sijoittumisesta ”oikealla tavalla” museon tehtäväkenttään. Hyvässä museopedagogiikassa ei ole kyse oman olemassaolon alleviivaamisesta, vaan tavasta miten se tarjoillaan yleisölle, ja miten yleisö voi siihen halutessaan tarttua.

Museopedagogiikan ja kuratoinnin yhteistyön kysymyksiä pohtineessa *It’s All Mediating* -konferenssissa Kiasmassa¹ toukokuussa 2012 puhunut Nora Sternfeld totesi kiinnostavasti, että hyvät käytännöt johtavat helposti jäykistyneisiin toimintamalleihin, joissa yleisön kuunteleminen unohtuu. Hyvien käytäntöjen sijaan tärkeämpää olisikin Sternfeldin mukaan pysyä solidaarisena yleisöä kohtaan ja arvioida kriittisesti omaa toimintaa säilyttäen samalla luottamus siihen, että niin kuratointi kuin yleisötyökin ovat mahdollisuus tehdä yhdessä asioita taiteen kanssa.

Yleisötyön tavoitteiden on oltava selkeitä ja hyvin jäsentyneitä, jotta niiden soveltaminen käytäntöön on mahdollista. Tavoitteiden tulisi myös perustua yleisöjen tarpeiden tuntemiseen. Hyvien käytäntöjen etsiminen ja jakaminen on avuksi yleisötyössä, mutta siellä missä on aktiivista toimijuutta, on myös muuttuvia tilanteita, jotka pakottavat museopedagogisten toimintatapojen toistuvaan uudelleen arviointiin. Taiteen ja taiteen yleisöjen suhteen tämä pitää erityisen hyvin paikkansa.

Porin taidemuseon kaltaisissa museoissa, joissa ei ole pysyviä näyttelyitä, sisällöt ja kysymyksenasettelut vaihtuvat jokaisen näyttelykokonaisuuden myötä. Museopedagogiikalta edellytetään tässä ympäristössä joustavuutta ja valmiuksia nopeaan reagointiin, eri kriteerein muodostuvien kohderyhmien tarpeiden kuulostelemiseen ja niihin vastaamiseen. Mutta myös kykyä nähdä pidempiä kaaria, ennakoida ajassa liikkuvia painotuksia sekä kuljettaa läpi vaihtuvan näyttelyohjelman johdonmukaisesti perusteltua yleisötyön linjaa.

¹ It’s all Mediating – outlining and incorporating the roles of education and curating, Kiasma, 30.05.–31.05.2012. Järjestäjät: Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry, Suomen kuraattorien yhdistys SKY, Aalto yliopiston CuMMA -maisteriohjelma ja Nykyaikaisen museon Kiasma. Yhteistyössä Suomen museoliitto, Helsingin taidemuseo, Porin taidemuseo, Rauman taidemuseo ja Engage in the Visual Arts.

YLLÄ: PEDApiste on paikka näyttelyn ytimessä. Pisteestä löytyy näyttelyn mukaan vaihtuvia materiaaleja omaehtoiseen työskentelyyn. Kuva *Street Art – The New Generation* -näyttelystä kevätkaudella 2012.

KUVA: MIRJA RAMSTEDT-SALONEN / PORIN TAIDEMUSEO.

Porin taidemuseossa aikaisemmin tehtyä

AVARA MUSEO -HANKKEEN toimintakaudet sijoittuvat ajallisesti Porin taidemuseon 30-vuotisjuhlavuoden 2011 ympärille. Avara museo -hankkeen sisällöt ja ydinkysymykset sekä museon juhlavuosi tarjosivat hedelmällisen maaperän arvioida Porin taidemuseon museo-pedagogisessa työssä jo tehtyä sekä tutkia ajan yleisessä museopedagogisessa keskustelussa esillä olevia painotuksia.

Avara museo -hankkeen käynnistymisen aikaan ajankohtaisia termejä suomalaisissa museo-pedagogiikkaa koskevilla keskusteluilla olivat elinikäinen oppiminen, saavutettavuus, avoin oppimisympäristö, kulttuurin hyvinvointivaikutukset, osallistuminen ja osallistaminen. Osa termeistä oli tuoreempia, osa jo uuden vuosituhannen vaihteessa keskusteluun mukaan tulleita. Avara museo -hankkeessa niistä tuli toimintaamme arvioivia termejä, joiden merkityksistä ja toteutumisen tavoista suhteessa aikuisväestöön keskustelimme paljon.

Vaikka edellä mainitut termit ovatkin nousseet keskiöön vasta 2000-luvulla, ovat monet niihin sisältyneet toimintamallit ja tavoitteet näkyneet Porin taidemuseon toiminnassa vuosikymmentä aikaisemmin. Porin taidemuseossa on tehty pitkään taidepedagogista työtä, joka tukeutuu modernin ja kansainvälisen ja kotimaisen nykytaiteen ilmiötä tut-

kivaan näyttelyohjelmaan. Porin taidemuseoon nimitettiin ensimmäinen museolehtori vuonna 1990. Ajatusta saavutettavuudesta, museosta avoimena ja elinikäisenä oppimisen paikkana ovat tukeneet museon ohjelmaan heti sen ensimmäisinä toimintavuosina sisältyneet näyttelyopastukset, luentosarjat, croquis-illat ja lasten taidekerho sekä vapaa sisään-pääsy vuoteen 1992 asti. Saman vuosikymmenen alussa käynnistyivät yleisölle avoimet keskiviikkoillaan näyttelyopastukset sekä erilaisille yleisöryhmille räätälöidyt opastukset ja työpajatoiminta. Vuonna 1990 aloitettiin Lasten päivähoiton työpaja -toiminta² ja senioritoiminta vuonna 1997³. Taidemuseon pedagogista toimintaa esittelevä PEDAseinä museon kahvilassa otettiin käyttöön 2000-luvun alussa.⁴ Suuren näyttelytilan Hallin yhteydessä oleva pysyvä PEDApiste perustettiin Avara museo -hankkeen myötä vuonna 2010. PEDApisteeseen voi pysähtyä näyttelyvierailun yhteydessä, ja sieltä löytyy näyttelyiden mukaan vaihtuvaa tietoa ja materiaaleja omaehtoiseen työskentelyyn.

Taidemuseo on opettanut – mainitsematta termiä opetus – yleisöilleen katsomisen ja kokemusten kautta paljon nykytaiteesta. Avara museo -hankkeessa Porin taidemuseon osahankkeen välilliseksi kohderyhmäksi määritellyt seniorit ja aktiivinen aikuisväestö ovat monet niistä, jotka ovat saaneet ensikosketuksensa nykytaiteeseen kolme vuosikymmentä sitten. He olivat aktiivisia osallistujia, katsojia ja kokijoita näyttelyissä, jotka edelläkävijän roolissaan eivät aina ole päästäneet yleisöä helpolla. Monen seniori-ikäisen nykymuseokävijän kokemukset tuntuvatkin usein peilautuvan, palautuvan, vertautuvan ja kasvavan aiemmista taidekokemuksista. Taiteen katsomisesta saadut kokemukset ovat myös lisänneet rohkeutta osallistua henkilökohtaisesti museopedagogisiin ohjelmiin.

Henkilökunnan osaamisen kehittäminen

HANKKEEN ALKUVAIHEESSA esiin nousi useita kysymyksiä, jotka liittyivät museopedagogiikan merkitykseen koko museon läpäisevänä toimintana. Museon henkilökunnalle järjestettiin museopedagogiikan moniulotteisuutta avaavia koulutustilaisuuksia. Koulutusten päätavoitteena oli hiljaisen tiedon ja osaamisen tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen sekä yhteinen keskustelu kehittämisen kohteista. Ulkopuolisten asiantuntija-kouluttajien avulla kehityskohteita oli mahdollista käsitellä avoimessa ja neutraalissa ilmapiirissä, jossa koko henkilökunta oli tasa-arvoisessa asemassa oppijoina.

Koulutusten sisällöt nousivat niistä pohdinnoista ja havainnoista, joita olimme tehneet hankkeen alkuvaiheen aikana ja sen myötä kysymysten täsmentyessä. Alussa huomiomme kiinnittyi käytännön pedagogisiin taitoihin. Lähdimme liikkeelle oppaille ja työpajaohjaajille suunnatulla, esiintymisvarmuutta parantavalla koulutuksella⁵, johon osallistui myös

² Lasten päivähoiton työpajatoiminta on ideoitu yhteistyössä Porin kaupungin sosiaalitoimen perhepäivähoidon ja päiväkotien toimialueiden edustajien kanssa. Mental Health Europe (MHE) valitsi Päivähoidon työpajan vuonna 2000 yhdeksi Euroopan Unionin Mental Health promotion for Children up to 6 Years -projektin eurooppalaisista esimerkkihankkeista.

³ Seniori-ikäisille suunnattu päiväohjelma alkoi seniorien aloitteesta. Ohjelman perustana ovat Seniorien suunnistus nykytaiteeseen -näyttelykierrokset sekä vuosittain järjestettävä ohjelmallinen Senioripäivä. Lisäksi ohjelmaan sisältyy erilaisia työpajoja ja retkiä.

⁴ PEDAseinän näyttelyohjelma toteutetaan yhteistyössä Porin lastenkulttuurikeskus – Satakunnan lastenkulttuuriverkoston kanssa.

⁵ Esiintymistaidon kouluttajana toimi Rakastajat teatterin Gestalt-terapiaan ja työnohjaukseen perehtynyt ammattinäyttelijä Miia Lindström.

YLLÄ: *KoeTILA! Pedagoginen Prosessi* 04.02.-10.04.2011 Porin taidemuseon Projektihuoneessa.

KUVA: MIRJA RAMSTEDT-SALONEN / PORIN TAIDEMUSEO.

asiakaspalveluhenkilökuntaa ja jossa olimme itsekin mukana. Taidenäyttelyn sisältöjen saavutettavuutta näkövammaisten osalta parannettiin kuvailutulkkaukskoulutuksella.⁶ Järjestimme myös palveluiden suunnittelua käsittelevän koulutuspäivän, jossa kävimme läpi yleisön tietotaidon hyödyntämistä osana palveluiden suunnittelua ja osallistavan yleisötyön lähtökohtia.⁷ Aloimme nyt tarkastella yleisötyön roolia uudesta näkökulmasta.

Huomasimme, että kun yleisötyöstä aletaan puhua koko museon läpäisevän toimintana, tullaan yhä lähemmäksi museon yhteiskunnallista tehtävää käsitteleviä kysymyksiä. Tätä kautta päädyimme koulutuspäivään, jossa pohdimme yleisötyön roolia museon brändin kautta. Koulutuksessa tarkasteltiin taidemuseon erilaisia sidosryhmiä, asiakkaita ja yleisöjä,

⁶ Kuvailutulkkaukskoulutuksen asiantuntijana toimi, itsekin näkövammaisen kuvataiteilija Maarit Hedman.

⁷ Yleisön tietotaidon hyödyntämisestä olivat meille kokemuksiaan kertomassa Helsingin taidemuseon vastaava museolehtori Kaisa Kettunen yhdessä museonsa oppaan Antti Kauppisen ja Kiasman Kultut -toiminnasta vastanneen Päivi Matalan kanssa.

ja sitä panosta joka jokaisella työntekijällä on näiden ryhmien palvelemisessa ja taidemuseon toimintaa ohjaavan linjan rakentamisessa.⁸ Näitä ajatuksia vietiin edelleen eteenpäin museon palvelujen tuotteistamista käsitelleessä koulutuksessa. Siinä tuotteistamista tarkasteltiin ”oppimisalustana, johon yksittäiset asiakaskokemukset voidaan kiinnittää ja luoda yhteistä ymmärrystä palveluorganisaatioissa”⁹.

Molemmat koulutukset suunniteltiin tiiviissä yhteistyössä kouluttajina toimivien asiantuntijoiden kanssa. Koulutukset tavoittivat käytännössä koko taidemuseon henkilökunnan ja osaan koulutuksista osallistui henkilökuntaa myös maakunnan muista museoista. Hankkeessa tehty kehittämistyö on luonut yhteistä tietopohjaa ja jaettua asiantuntijuutta, johon taidemuseon yleisötyön kehittäminen voi jatkossa tukeutua. Tulevia haasteita ovat tiedon päivittäminen riittävän usein sekä opitun saattaminen osaksi museon käytännön yhteistyötä.

Vuoden 2012 keväällä toteutettiin Avara museo -hankkeen osana Porin taidemuseon imago tutkimus.¹⁰ Tutkimuskyselyyn vastanneita oli 127 henkilöä. Imago tutkimuksen mukaan Porin taidemuseo on ”laadukas suomalainen taidemuseo johon kannattaa tulla kauempaakin.” Tutkimuksesta kävi myös ilmi, ettei yleisö vielä yksiselitteisesti tunnista taidemuseota kohtaamispaikaksi siitä huolimatta, että museossamme on pitkään vaalittu tätä ajatusta. Imago tutkimus osoittautui hyödylliseksi antamalla tietoa siitä, missä museo on tähän mennessä onnistunut ja mitkä ovat tulevaisuuden kehittämiskohteita.

Avoim oppimisympäristö?

KESKUSTELIMME HANKKEEN aikana paljon siitä kuinka avoin oppimisympäristö -termi istuu taidemuseoon. Pohdimme, että taiteen yhteydessä oppimista voisi kuvata taiteeseen liittyvän tiedon oppimisen rinnalla liikahduksina ihmisen mielessä, jälkinä kehon muistissa ja aistien harjaantumisenä rikkaaseen havainnoimiseen. Sana oppimisympäristö tuntui avoin-etuliitteestään huolimatta hankekieleltä. Tästä syystä emme ole oikeastaan käyttäneetkään avoin oppimisympäristö -käsitettä muuten kuin hankkeen esittelyyn liittyvässä viestinnässä. Avoin oppimisympäristö on kuitenkin toimiva käsitetyökalu museopedagogiikan kehittämisessä.

Avoimen oppimisympäristön pohtimisen lähtökohdaksi taidemuseoympäristössä sopi hyvin Maria Hirvi-Ijästä mukaillen ”oppiminen taiteesta, taiteen kautta ja taiteen kanssa”¹¹. Tätä ajattelua olemme noudattaneet jo aikaisemmin vuonna 2008 käynnistämässämme Taidetta lähellä -ohjelmassa, joka on suunnattu suomea vieraana kielenä opiskeleville aikuisille. Siinä opiskelijat harjoittelevat käyttämään suomenkieltä luovasti taiteesta keskustellen ja itse taidetta tehden ja rikastuttavat samalla sanavarastoaan ja itseilmaisuaan.

Taiteen kautta oppimisen erityisluonteeseen kuuluu, että oppiminen tapahtuu usein

⁸ Brändikoulutuksesta vastasi KTT Tuula Mittilä Turun yliopiston kauppakorkeakoulusta.

⁹ Palvelujen tuotteistamisen asiantuntijana toimi FT Marja Toivonen Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VTT:ltä.

¹⁰ Tutkimus tehtiin toimeksiantona Turun yliopiston Kauppakorkeakoulun kulttuuriyrityksyyden kurssille. Toteutuksesta vastasivat kurssin opiskelijat jotka suunnittelivat tutkimuksen konsultoiden meitä lomakkeeseen tulevista kysymyksistä ja kyselyn toteuttamistavasta. Tutkimukseen kuului vielä opiskelijoiden tekemä taustatyö jossa he käyttivät kirjallisuutta sekä Porin taidemuseon vuosikertomuksia. Kysely toteutettiin sähköisesti Webropolll -lomakkeella, joka löytyi sekä taidemuseon omalta nettisivulta ja Facebookista ja jota jaettiin myös taidemuseon omien sähköpostilistojen ja Porin yliopistokeskuksen sähköpostilistojen kautta. Porin taidemuseon imago tutkimuksen loppuraportti, Usva Friman, Minna Karru, Arttu Malmivirta, Turun yliopiston kauppakorkeakoulu.

¹¹ Hirvi-Ijäs (2007).

YLLÄ: *Koetilassa* sai äänestää suosikkiteostaan. Eniten ääniä saaneet teokset esiteltiin *Koetilan Näyttelyssä* keväällä 2011.

KUVA: MIRJA RAMSTEDT-SALONEN / PORIN TAIDEMUSEO.

taidekokemuksen ennakoimattomana sivutuotteena. Se mitä kukin katsoja oppii, ei ole museon tai pedagogin määriteltävissä, eikä katsojakaan välttämättä hakeudu taiteen äärelle tietoisesti oppiminen mielessään. Jokainen katsoja tarkastelee teoksia omista lähtökohdistaan, käyden läpi omia ajatuksiaan, tunteitaan ja aikaisempia taide- ja muita kokemuksiaan. Toki katsojalle voidaan tarjota taiteen tuntemukseen liittyvää tietoa taiteilijoista, taidesuuntauksista, teosten tekniikoista ja taustoista. Mutta näiden voisi ajatella olevan avustavia tietoja henkilökohtaisessa prosessissa, jossa katsoja oppii taiteen kautta ja taiteen kanssa. Työstimme muun muassa näitä avoimeen oppimisympäristöön liittyviä kysymyksiä pedagogisten näyttelyprojektien kautta.

Yleisöyhteistyötä syventämässä

TESTASIMME KAHESSA pedagogisessa näyttelyssä *KoeTILA! – Pedagoginen prosessi ja näyttely* (2011) sekä *Mairen värit* (2012) uudenlaisia lähestymistapoja yleisötyöhön. Molemmissa näyttelyissä tutkimuskohteena oli Maire Gullichsenin taidesäätiön kokoelma, joka muodostaa Porin taidemuseon peruskokoelman.

KoeTILA! – Prosessi ja Näyttely

KOIMME, ETTÄ OPPIMISYMPÄRISTÖAJATUKSEN tutkimiseksi olisi kiinnostavaa järjestää näyttelytilaan koeolosuhteet, jotka olisi suunniteltu varta vasten tämän ajatuksentavoitteen mukaan. Näin taidemuseon Projektihuoneeseen syntyi *KoeTILA!*, jossa kiinnostus kohdistui katsojan aktiiviseen rooliin oman taide- ja oppimiskokemuksensa syntymisessä.

Koetila jakautui kahteen osaan, joista ensimmäistä kutsuttiin *Prosessiksi*. Prosessin aikana *Koetilassa* etsittiin museokävijöitä osallistavia pedagogisia menetelmiä ja pohdittiin miten voitaisiin luoda tilanteita, jotka houkuttelisivat katsojaa syventymään teoksiin. Tilassa oli myös mahdollisuus tutustua vuonna 2007 tuottamaamme Maire Gullichsenin kokoelman teoksiin perustuvaan sähköiseen peda-aineistoon, joka löytyy taidemuseon nettisivuilta.¹² *Prosessia* seurasi yleisön suosikkiteoksista rakentunut *Näyttely*.

Koetila järjestettiin Projektihuoneessa, joka toimii Maire Gullichsenin taidesäätiön kokoelmaa esittelevien vaihtuvien näyttelyiden tilana. Yleisöllä oli *Prosessin* aikana mahdollisuus äänestää kokoelmasta suosikkiteoksiaan ja näin vaikuttaa museon näyttelytarjontaan. Yleisöäänestyksen lähtökohtana käytettiin havainnekuvia eli kokoelman teoksista forex-levylle teetettyjä valokuvakopioita. Valittavana oli noin neljäkymmentä teosta kokoelmateosten joukosta. Kaksi kuukautta kestäneessä yleisöäänestyksessä annettiin 1296 ääntä. Neljätoista eniten ääniä saanutta teosta tuli esille *Koetilan Näyttelyyn*. Äänestyksen suosituin oli Helene Schjerfbeckin *Omakuva* (1915–1926) ja toisena parin äänen erolla Juhani Linnovaaran *Yön huone* (1979–1981).

Prosessin aikana neljä kokoelmateosta ripustettiin esille alkuperäisinä teoksina.¹³ Nämä neljä teosta olivat esillä vuoron perään, kukin parin viikon ajan. Tarkoituksena oli haastaa katsojaa käyttämään tavallista enemmän aikaa vain yhden teoksen tarkasteluun ja antaa näin tilaa keskittymiselle. Taiteilijaa ja teoksen syntykontekstia käsittelevä teksti oli luettavissa teoksen yhteydessä. Teokset esiteltiin myös radion kuuntelijoille YLE Satakunnan radion Koetilaan keskittyvässä juttusarjassa.

Jokaista neljää esillä ollutta teosta varten suunnittelimme lisäksi omanlaisensa esittelyn, josta käytimme nimeä Elämyksellinen opastus.¹⁴ Nimestä huolimatta kysymyksessä ei varsinaisesti ollut opastustapahtuma vaan tilanne, jossa kokoonnuttiin tarkastelemaan esillä olevaa teosta jonkin toisen taiteen lajin kautta tai muilla menetelmillä. Ensimmäisessä opastuksessa yleisö syventyi teoksen tutkimiseen työvälineenään croquis-piirtäminen.

¹² MG-peda, ks. www.poriartmuseum.fi/fin/peda/mg-peda.

¹³ KoeTILA! -näyttelyn pedagogisessa Prosessissa esitellyt teokset olivat: Ellen Thesleff, Lydia (1897), Sam Vanni, Ratsastaja, (1963), Victor Vasarely, Garam (1949-1953) ja Tor Arne, Punaista valoa jossakin, (1980).

¹⁴ Elämyksellisistä opastuksista on kerrottu tarkemmin AKTIIVI-hankkeen hyvien käytäntöjen käsikirjassa Apuja aktiivisuuteen, välineitä verkostoihin (2012).

YLLÄ: *Koetilassa* sai valikoida omia suosikkiteoksia ja sommitella niistä kokonaisuuksia muun yleisön nähtäville.

KUVA: MIRJA RAMSTEDT-SALONEN / PORIN TAIDEMUSEO.

Seuraavissa opastuksissa teoksiin tutustuttiin kuvailutulkkauksen, runoilijoiden ja flamencotanssijan välityksellä. Kokeilimme kuinka teos synnyttää sanoja ja sanat mielikuvan teoksesta, ja sitä kuinka teos synnyttää uusia teoksia runouden ja tanssin kielellä. Porin taidemuseossa on toki aikaisemminkin vieraillut mm. tanssija joka toteutti senioriyleisön edessä nykytanssi-improvisaatioita esillä olevasta näyttelystä. *Koetilan* myötä erilaisten osallistavien menetelmien ja taiteen lajien käyttäminen konseptoitui opastusmuodoksi, jota voimme kehittää edelleen ja hyödyntää eri tavoin muiden opastusten rinnalla. Esimerkiksi croquis-piirtämistä hyödyntävä opastus toteutettiin jo myöhemmin samana vuonna myös Torger Eckellin maalauksia esittelevässä näyttelyssä.

Koetilassa yleisötyön näkökulma oli osa näyttelysuunnittelua ja näyttelyn sisältöä. *Koetila* suunniteltiin aikuiskävijöitä ajatellen, mutta sitä käyttivät kaikki taidemuseon kävijät lapsista aikuisiin. *Koetilassa* päästiin käytännössä tutkimaan osallistumista ja yleisön mu-

kana oloa sisällön tuotannossa. Näyttelykokonaisuus oli yksi esimerkki toimintamallista, jonka kautta yleisön äänen voi tuoda esiin taidenäyttelyssä. Vaikka *Koetilassa* yleisöllä oli mahdollisuus vaikuttaa *Prosessin* tuloksena syntyneen *Näyttelyn* sisältöihin äänestämällä, oli kyse vielä pitkälti museon tuottamasta sisällöstä. *Koetila* antoi sysäyksen kasvattaa yleisöyhteistyön roolia seuraavassa *Mairen värit* -näyttelyprojektissa.

Mairen värit ja Seniorien suunnistus taidekokoelmaan -opintopiiri

SENIORIEN SUUNNISTUS TAIDEKOKOELMAAN -opintopiiri syntyi ajatuksesta tiivistää museon ja yleisön yhteistyötä ja samalla syventää osallistavaa, omaehtoista ja kokemuksellista oppimista taidemuseoympäristössä. Opintopiirissä oppimisympäristönä oli koko museo. Opintopiiriin osallistujiksi valikoituivat Avara museo -hankkeessa määritellyn kohderyhmämme mukaisesti seniorit. Halusimme mukaan taiteesta omaehtoisesti kiinnostuneita senioreita, joille museomme aikaisempi näyttelyhistoria olisi tuttu ja joilla olisi aikaa ja motivaatiota sitoutua projektiin. Kutsuja toimitettiin sähköpostitse sekä jaettiin senioriopastuksissa. Seniorien suunnistus taidekokoelmaan -opintopiiriin lähti mukaan yhdeksän senioria, kahdeksan naista ja yksi mies. Ryhmäläisistä muutama oli aikanaan käynyt Porin Piirustuskoulun, osa koki itsensä ”kuvataiteista kiinnostuneiksi amatööreiksi” tai ”taiteen nautiskelijoina” ja yksi kuvaili itseään ”ryhmän ainoaksi maallikoksi”.

Työskentelyn tavoitteena oli tutkia näyttelykuratointiin liittyviä kysymyksiä tavalla, jossa seniorit osallistuvat näyttelyn teeman suunnitteluun ja teosten valintaan. Tarjosimme työryhmälle myös mahdollisuutta ideoida näyttelyyn liittyvää pedagogista ohjelmaa. Osallistuimme opintopiirin työskentelyyn ohjaavina neuvonantajina sekä asiantuntijoina ryhmän tapaamisissa, joissa käsiteltiin teosten valintojen ohella museoiden tehtäviä ja esimerkiksi näyttelyn rakentamiseen sekä yleisötyöhön ja saavutettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Taidemuseon intendentti esitteli opintopiirin tapaamisessa kokoelmien kartuttamiseen ja hallintaan liittyviä käytänteitä.

Opintopiirin ensimmäinen tapaaminen oli joulukuussa 2011. Säännölliset työryhmän tapaamiset alkoivat tammikuussa 2012. Seniorien kuratoima teoskokonaisuus sekä oppimisprosessissa syntyneet kokemukset ja ajatukset teoksista esiteltiin Maire Gullichsen ja modernismi -sarjan näyttelyssä *Mairen värit* syksyllä 2012. Artikkelin kirjoittamisen hetkellä näyttelyn suunnittelussa oltiin siinä vaiheessa, että alustavat teosvalinnat oli tehty ja opintopiiriläisillä oli kesätehtävänä kirjoittaa vapaamuotoinen näyttelyteksti yhdestä suosikkiteoksestaan.

”Saamme osallistua ja päättää näyttelyä koskevista asioista niin paljon kuin meillä on ’rohkeutta’...”

OPINTOPIIRIIN OSALLISTUJILLE monet Maire Gullichsenin taidesäätien teokset olivat tulleet tutuiksi museon vaihtuvien kokoelmanäyttelyjen myötä. Sen sijaan mahdollisuus tutustua taidevarastossa kokoelman teoksiin, joita he eivät olleet aiemmin nähneet, oli kaikille mielenkiintoinen kokemus. Keskusteluissa käytettiin apuna ja muistin virkistykseenä myös jo aiemmin mainittuja havainnekuvia sekä digitaalista kokoelmätietokantaa, jolloin voitiin työskennellä myös muualla kuin teosvarastossa. Ryhmän päätöksellä tulevan näyttelyn teemaksi valittiin väri. Näyttely sai nimeksi *Mairen värit*, joka kuvastaa hyvin myös keräilijän omia lähtökohtia taidekokoelmansa luomisessa.

Opintopiirin lähtökohtana oli taiteesta ja kulttuurista oppiminen ja virkistäytymisen tavalla, jossa lähtökohtana ovat seniorien oma elämäkokemus, omat kiinnostuksen kohteet sekä niistä kumpuavat kysymykset. Uudenlainen haaste koettiin ryhmän sisällä innostavana. Jokainen osallistuja toi ryhmässä esiin omat yksilölliset näkemyksensä, tunteensa ja kokemuksensa, joiden pohjalta päädyttiin yhteisiin ratkaisuihin näyttelyn teemasta ja teosvalinnoista. Ryhmäläiset kokivat monin tavoin etuoikeutena päästä näin lähelle museotyön ydintä. Monet kommentoivat työskentelyä myös ”heittäytymisellä” ja ”matkalla tuntemattomaan”. Monet kokivat ”utelaisuuden” ja ”rohkeuden jakaa omat mielipiteet erittäin palkitsevina uuden oppimisessa ja uuden tuottamisessa.

Oli kiinnostavaa seurata kuinka ryhmä heti tapaamisten alkuvaiheessa alkoi keskustella siitä, pitäisikö ”yleisölle tarjota helppoja vai vaikeita sisältöjä”. Asiasta oltiin ryhmän sisällä eri mieltä. Tämä keskustelu kuvasti sitä, että opintopiiriläiset ymmärsivät olevansa toteuttamassa jotain, missä heillä on mahdollisuus esittää asioita valitsemallaan tavalla. He myös kantoivat huolta yleisön näkökulman huomioon ottamisesta. Meille tuli yllätyksenä se, että ryhmän jäsenet eivät samaistaneetkaan itseään yleisöön vaan museoon. Näin raja museon ja yleisön välillä vedettiin jälleen kerran uudella tavalla.

Taidemuseo, aikuiset ja osallistava oppiminen

OPPIMISYMPÄRISTÖN RINNALLE on noussut uusia avainsanoja projektin aikana. Osallisuus ja osallistaminen ovat tämän hetken museomaailman tärkeimmät puheenaiheet ja olemme kokeneet niillä olevan merkitystä myös Avara museon Porin osahankkeen kannalta. Oppimisympäristö-käsite kuvaa sitä, että museo tarjoaa yleisölle tietyn ympäristön, esimerkiksi näyttelyn, jossa voi tapahtua omaehtoista tutkimista, mutta myös asioiden tarkastelua yhdessä esimerkiksi oppaan kanssa. Osallistamisessa yleisö on mukana tuottamassa oppimisen ympäristöään ja on avointa oppimisympäristöä integroituneempi museon sisältöihin. Osallistava oppimisympäristö voisikin kenties olla tätä hyvin kuvaava käsite. Toisaalta avoin ja osallistava voivat olla olemassa rinnakkain. Emme halua ajatella erilaisia pedagogisia toimintamalleja itseisarvoisina, vaan paras malli on aina se, mikä on tilanteeseen sopivin.

Hankkeen alkuvaiheessa pidimme tärkeänä sitä, että museopedagogiikan rooli tehdään näkyvämmäksi osaksi taidemuseon toimintoja. Hankkeen myötä olemme kuitenkin alkaneet yhä selvemmin nähdä, että tärkeintä ei ole tuoda esiin museopedagogiikkaa sinänsä, vaan että yleisötyön näkökulma olisi yhä tietoisemmin mukana kaikessa siinä mitä museo tekee. Ajattelemme nyt museopedagogiikkaa kokonaisvaltaisena yleisötyönä, joka kunkin museon sisäisessä toimintakulttuurissa saa erilaisia muotoja ja painotuksia. Yksi tapa käyttää museon palveluja voi olla osallistuminen museon sisältöjen tuottamiseen. Yhtälailla tärkeää museoympäristössä on tila ja rauha hitaalle katsomiselle, tavoitteista vapaalle olemiselle ja pohdiskelulle taiteen äärellä. Ehkä hiljaisuuden tarjoaminen voikin tulevaisuudessa olla yksi museoiden valttikortteja.

Elinikäinen oppiminen on tällä hetkellä yleisesti museopedagogisen toiminnan peruslähtökohta. Perustaltaan elinikäinen oppiminen on myös taiteen - ja erityisesti nykytaiteen - yhteydessä edelleen käyttökelpoinen käsite. Taiteen kautta oppimisen mahdollisuuksiin uskovien pedagogin toimintaa kannustaa käsitys siitä, että taide on kaiken ikäisille kokemuksen alue, joka voi haastaa aistit hermistymään ja kyseenalaistaa opitut ajattelutavat. Tästä lähtökohdasta katsoen nykytaiteen museo on erityisen lupaava paikka oppimiselle.

YLLÄ: Seniorien suunnistus taidekokoelmaan -opintopiiri suunnittelemassa *Mairen värit* -näyttelyä.

KUVA: MIRJA RAMSTEDT-SALONEN / PORIN TAIDEMUSEO.

Tätä kautta taide synnyttää välillisesti ja potentiaalisesti myös hyvinvointivaikutuksia.

Toisaalta, mitä enemmän pedagogista toimintaa perustellaan painottaen sitä, mitä taide tekee ja miten se vaikuttaa ihmisiin, sitä kauemmaksi joudutaan teoksista ja siitä, miten kukin niistä on omassa erityisluontoisuudessaan olemassa, millaista katsomisen tapaa ja läsnäoloa teos houkuttelee esiin, millaisen maailman se avaa. Yhtä vähän kuin yleisöjä voidaan tuntea perusteellisesti, voidaan taide tuntea etukäteen. Se mitä taide on ja miten taide tapahtuu, pitäisi aina tutkia uudelleen ennakkoluulottomasti kussakin hetkessä, kunkin katsojan tai osallistujan kokemuksesta kiinnostuneena.

SENIORIEN MIETTEITÄ OPINTOPIIRISTÄ

” Harmaantuneet kokoontuivat / sitä ankarasti puivat / mitä esiin tuotaisiin
näyttely kun luotaisiin / Väreillä on vaikutusta / aihe saikin kannatusta
Mairen parhaat värit esiin / sukelletaan syviin vesiin / selkäpiissä kylmät väreet
/ näin on näreet

KALEVI LIPPONEN

” Olen koko ikäni ollut taiteiden nautiskelija – en tuottaja.
Porissa asuessani olen taide-elämykseni kokenut pääasiallisesti nuorten ny-
kytaiteilijoiden parissa.
En oikein halunnut ikäisteni seuraa sekä mietin, että mitä minulla olisi annettavaa tai
mitä saisin itselleni. Enpä ole katunut mukaan lähtemistä! Odotan innolla tutustumista
Villa Maireaan ja nautin porukalla näyttelymme tekemisestä.

PAULA VIANDER

” Joskus 1980-luvun alussa tiedustelin taidemuseon johtaja Marketta Seppälältä
mahdollisuutta saada jonkin järjestämämme tilaisuuden ajaksi joitakin museon
tauluja esille juhlapaikan aulaan.
Hän totesi, ettei teoksia voi kuljetella noin vain ja ripustaa mihin vain. Olin pettynyt sillä
ajattelin, että taiteen tulisi olla esillä monissa paikoissa. Nyt 30-vuotta myöhemmin tämän
näyttelyn pysyttämiseen osallistuessani olen huomannut, että niin paljon eri näkökantoja
on otettava huomioon, että ”kapsekki-jutut” eivät toimisikaan.

On ollut etuoikeus päästä museon varastoon katsomaan Mairen kokoelmia ja valitse-
maan esille tulevia töitä tämän senioriryhmän kanssa. Museolehtorien kanssa työskentely
on raottanut näkökulmaa siihen osaan museotyötä, jota ei pelkästään näyttelyssä käydes-
sään tule ajatelleeksi.

Pystytys ja lopullisten töiden valinta on vielä edessä. Mitenkä siinä onnistumme jää
nähtäväksi.

MARJA-TERTTU LIPPONEN

” Heti syntyi uteliaisuus ja innostus, mitä tuleman pitää. Oli kiva tunne, kun ei
ollut yhtään tietoa tulevasta; ajattelin ottaa suunnistuksen ikään kuin matkana.
Tosi hienoa on ollut tavata taiteesta kiinnostuneita senioreita ja ryhmä tuntui
luontevalta samoin ryhmän vetäjät Mirja ja Anni. Kokoontumisten jälkeen on ollut vir-
kistynyt olotila. Onhan tämä jotenkin etuoikeutettua saada tutustua Maire Gullichsenin
taidekokoelmaan ja oppia uutta. Matkaa on tehty runsaat kolme kuukautta; on valittu
havaintokuvista mieleisiä, kerrottu tuntemuksia niistä, mietitty näyttelyteemaa, kuultu

kuratoinnista, mietitty ja pisteytettynäyttelyteemaa jne. Väri voitti. Se tuntui hyvältä, koska
Mairellekin värioli tärkein elementti maalaustaiteessa. Viime kerralla pääsimme tauluva-
rastoon katsomaan Mairen kokoelman töitä. Huomasin, etten pysty tekemään valintoja
niin nopeasti. Mä vaan halusin nähdä töitä ”livenä” ensin. Mutta onneksi ryhmässä on
mukana sellaisia, jotka pystyivät heti valitsemaan. Huomaan odottavani Rafael Wardin
”Madamen” kohtaamista. Se on mielestäni työ, jossa värit puhuvat paljon. Paljon on jo
koettu ja matka jatkuu. Matkaa olen tehnyt myös taaksepäin Muistoja 1960-luvulta on
tullut mieleen mm. Maire Gullichsenista, Porin Piirustuskoulun alkuvuosista jne. Senio-
risuunnistus taidekokoelmaan tuo mukavasti lisäväriä elämään. Se suo mahdollisuuden
erilaisille kokemuksille.

ULLA KESKI-LATURI

” Olen saanut mieleistä sisältöä elämäni. Minusta on ollut antoisaa olla mukana
taidemuseon ”työssä” – saada suunnitella ja myöhemmin päästä mukaan toteut-
tamaan näyttelynkokoamista ja ripustusta.

Mielestäni saamme osallistua ja päättää tätä tulevaa näyttelyä koskevista asioista niin
paljon kuin meillä on ”rohkeutta” ja te olette ohjanneet työtä sopivasti. Olen tykännyt
toimia tämän ryhmän kanssa ja jo tähän mennessä olen saanut uutta ajateltavaa sekä
oppinut uusia asioita näyttelyn suunnittelusta.

Meitä senioreja on vuosi vuodelta enemmän ja uskon tämän kaltaisen toiminnan saavan
uusia ihmisiä liikkeelle ja tutustumaan taiteen moninaiseen maailmaan, saamaan sisältöä
elämänsä ja voimaan paremmin.

ULLA LAMPINEN

” Tähän mennessä kiinnostavinta ollut Maire-kokoelmiin tutustuminen. Teosten
valinta näyttelyyn tuntuu haastavalta. Onneksi teemaksi valitsimme värin, joten
seinät ovat kaukana ja katto korkealla. Kuvataiteesta kiinnostuneelle amatöörille
on ollut mielekästä puuhaa.

RITVA ANJALA

” Kuulin ryhmän kokoamisesta kesäyliopiston Torstai-akatemia luennolla Taide-
museumissa. Ajatus jäi jotenkin itämään vaikka taiteesta en mitään ymmärrä, silti
nautin teosten katselusta ja ilmoittauduin.

Olen ryhmän ainoa maallikko ja ummikko, mutta nauttinut kokoontumisista erittäin
paljon. Haastavaa on ollut pohtia näyttelyn teemaa ja haasteellista valita Maire Gullich-
senin kokoelmista teemaan sopivia tauluja.

Ihmeekseni aloin pohtia innolla näyttelyn teemoja. Olen omasta ideastani erittäin ilah-
tunut. Saas nähdä minkä verran siitä mahtuu lopulliseen versioon. Vetäjät ovat innostavia.
Ryhmässä ideoita on riittänyt aika vain on rajallinen. Voi olla hyväkin asia.

EIJA KIISKINEN

INNOVATIIVISESTA KOKOUSPAKETISTA MUSEON UUDELLEEN YMMÄRTÄMISEEN

Anna Iso-Ahola ja Leenu Juurola
Tekniikan museo

VTM ANNA ISO-AHOLA aloitti Tekniikan museossa Avara museo -hankkeen projektipäällikkönä huhtikuussa 2010. Hän on aiemmin toiminut useissa kulttuurialan organisaatioissa kulttuurituotannon, viestinnän, yleisötyön ja asiakaspalvelun eri tehtävissä.

KM LEENU JUUROLA on Tekniikan museon kehittämisspäällikkö. Hän on toiminut Tekniikan museon InnoApaja-kehittämishankkeessa projektipäällikkönä vuosina 2006 - 2011 sekä Avara museo -hankkeessa projektiasiantuntijana vastuualueenaan palveluiden pedagoginen kehittäminen.

TEKNIIKAN MUSEO on Helsingin Arabian alueella toimiva tekniikan alan valtakunnallinen erikoismuseo. Museon näyttely- ja palvelutoiminnan tavoitteena on puhutella ja aktivoida museovierasta, joka käyntinsä yhteydessä tutustuu tekniikan ja teollisen tuotannon kehittymiseen Suomessa, arjen teknologiaan, tekniikan tarinoihin ja innovaatioiden historiaan. Museon näyttelyt tarjoavat runsaasti mahdollisuuksia kohderyhmälähtöiseen tiedonhankintaan ja ongelmaratkaisutaitojen harjoittamiseen.

Taustaa

TEKNIIKAN MUSEON tavoitteena oli vahvistaa ja laajentaa yhteyksiään elinkeinoelämään ja yritysmaailmaan luomalla toimintamalleja, joilla voitaisiin taata yksittäistä näyttely-yhteistyötä pitkäaikaisempia ja monipuolisempia kontakteja sekä hyödyntää yhteistyökumppanien keskinäistä osaamista yleisötyötä ajatellen.

Tarkoituksenamme oli Avara museo -hankkeessa kerätä tietoa siitä, mitä yritykset toivovat museolta ja miten yritysten odotukset ja museon odotukset yhteistyöstä kohtaavat. Lisäksi testaisimme avoimen oppimisympäristön toimintamalleja aikuiskävijöille ja yritysvieraille. Konkreettisena tavoitteenamme oli luoda innovatiivinen

palvelupaketti, joka tarjoaisi niin kokous- kuin virkistyspaketteja yritysvieraille ja samalla kehittäisi museohenkilökunnan yleisötyön taitoja.

Kolmitasoinen kehityshanke

HAHMOTIMME HUHTIKUUSSA 2010 käynnistyneen Avara museo -hankkeen monitasoisena, kaikkia Tekniikan museon toimintoja koskettavana kehityshankkeena. Kyse ei ollut vain erilaisten uusien pedagogisten palveluiden tuottamisesta aikuiskävijöille ja asiakaspalveluhenkilökunnan osaamisen kasvattamisesta. Avara museo liittyi meillä hyvin vahvasti strategiseen kehitystyöhön, jossa kytkemme museon eri toiminnot koordinoitusti palvelemaan lähivuosien vision toteutumista.

Rakensimmekin Avaraa museota kolmella eri tasolla:

- 1) pedagogisena hankkeena, jonka pohjana oli aikaisemmassa, monimuotoisessa InnoApaja-hankkeessamme saavutettu kokemus palveluiden tuotteistamisesta, oppimismenetelmien uudistamisesta museossa sekä kokonaisvaltaisen yleisösuhteen rakentamisesta
- 2) viestinnällisenä hankkeena, jonka tarkoituksena oli tehdä museota määrätietoisesti tunnetuksi erityisesti elinkeinoelämän yhteistyökumppaneille mutta myös suurelle yleisölle ja
- 3) strategisena hankkeena, jossa työstettiin samaan aikaan kehittyvää museon missiota ja visiota lähivuosien strategisista tavoitteista osallistavana ja verkottuneena alan toimijana.

Käytännön tasolla paneuduimme kehityshankkeessa seuraaviin toiminta-alueisiin:

- 1) museopalveluiden kehittämiseen ja tuotteistamiseen sekä uusien toimintamallien rakentamiseen
- 2) yritys- ja sidosryhmäyhteistyön kehittämiseen sekä näihin liittyvien uusien toimintamallien rakentamiseen ja
- 3) asiakaspalvelun kehittämiseen ja museon henkilökunnan uusien toimintamallien rakentamiseen.

Avara museo -hanke Tekniikan museossa

Pilotointien käyttö uusien museopalveluiden kehittämisessä

YRITYKSILLE JA YRITYSTEN työntekijöille suunnattujen palveluiden suunnittelu lähti liikkeelle palvelupaketti-ideasta, jossa erilaisia moduuleja yhdistämällä voidaan räätälöidä sopiva palvelukokonaisuus osaksi yritysten kokous- ja virkistystoimintaa. Paketti koostuisi kokousajan lisäksi museossa toteutettavista erityyppisistä palveluista, joista osa on museon kertomaan tarinaan kiinnittyviä, aktiivisia ja luovaa ajattelua sisältäviä harjoitteita.

Päätimme lähteä kehittämään palveluita pilottien avulla. Pilottivierailun kokonaisuuteen Tekniikan museo tarjosi ilmaiseksi kokoustilat ja kehiteltävät palvelut. Vastaavasti pilottiyrityksen edellytettiin sitoutuvan antamaan rehellistä palautetta vierailukokonaisuudesta.

YLLÄ: Lamppu syttyi – kirjaimellisesti. Järjestimme osana Avara museo -hanketta jouluvalotyöpajan joulun alla 2011.

KUVA: TEKNIIKAN MUSEO.

Kehitimme palvelupakettia testaamalla eri palvelumoduuleiden yhdistämistä eri tavoin ja eri järjestyksessä. Näin saimme kiinnostavaa tietoa siitä, miten palvelut saadaan parhaiten rytmitettyä päivään ja millaisia yhdistelmiä yritysvieras vierailultaan kaipaa. Esimerkiksi Ihmeelliset innovaatiot -pelin pelaaminen onnistuu parhaiten lyhyen tai pidemmän opastetun kierroksen jälkeen – ei ennen sitä.

Pilottikokemukset osoittivat, että suosituimmat palvelukokonaisuudet syntyvät erilaisia palvelutapoja yhdistämällä. Useimmat kokousvieraat haluavat tutustua museon näyttelyihin, mutta perinteisen opastustuokion rinnalle kaivataan uudentyyppisiä lähestymistapoja, jotka edellyttävät omaa aktiivisuutta ja vaativat kävijää osallistumaan. Pienetkin harjoitukset, kuten esimerkiksi konevispilän uuden käyttötarkoituksen pohtiminen yhdessä ryhmän kanssa, saivat usein yllättyneen, mutta innostuneen vastaanoton. Lyhyt ”museointerventio” muodossa tai toisessa oman kokouspäivän lomassa saattaa keventää ilmapiiriä huomattavasti.

YLLÄ: Kohti oman tiimin huipputuotetta: Metropolian opiskelijaryhmä testaamassa Ihmelliset innovaatiot -seurapeliämme.

KUVA: TEKNIIKAN MUSEO.

Varasimme pilottipäivän loppuun aikaa yhteiselle keskustelulle, jolloin yritysten työntekijät antoivat rakentavaa palautetta koko päivästä kokonaisuudessaan sekä yksittäisistä palveluista. Näin saimme palautetta palveluiden toimivuudesta jo kehitystyön aikana. Kymmenkunta pilottivierailua ja niistä saatu kirjallinen palaute sekä keskustelut antoivat hyödyllistä tietoa yritysten odotuksista museon palveluista ja palvelutarjonnasta sekä mahdollisen yhteistyön luonteesta. Kokouspäiväpilottien jälkeen veimme pilotti-idea vielä eteenpäin ja etsimme uusia näkökulmia palvelupakettien ja moduulien hyödyntämiseen. Ohessa on esimerkkinä yhteistyössä Diges ry:n ja Metropolia Ammattikorkeakoulun kanssa toteutettu pilotti.

PILOTTIVIERAILU: YHDESSÄ ENEMMÄN

PILOTTIVIERAILUJEN IDEANA oli kerätä konkreettisten kokeilujen kautta suoraa palautetta erilaisista museossamme kehiteltävistä palveluista. Päivän rakenne suunniteltiin yhteistyössä vierailevan ryhmän kanssa, mutta tarkoituksena oli rakentaa jokainen pilottivierailu omanlaisekseen, jotta saisimme mahdollisimman monimuotoisia käytännön kokemuksia.

Yhtenä pilottivierailuna toteutimme aikuisopiskelijavierailun yhteistyössä Metropolia Ammattikorkeakoulun ja Diges ry:n kanssa. Diges ry tuotti Metropolian opiskelijoille Luova yrittäjyys -kurssin, jonka tarkoituksena oli rohkaista opiskelijoita kulttuurialan yrittäjyyteen, harjoituttaa luovan ajattelun työtapoja ja opettaa opiskelijat myymään omaa osaamistaan. Osana kurssia opiskelijat tulivat Tekniikan museoon tutustumaan museon palveluihin.

Pilottivierailu oli win-win-tilanne: Toteutetussa pilotissa saimme huomioitua onnistuneesti sekä koulun että museon erilaiset tarpeet. Metropolia ja Diges etsivät uusia oppimisen malleja ja vaihtoehtoisia oppimisen ympäristöjä. Tekniikan museo toimi näille nuorille aikuisille avoimena oppimisympäristönä, jossa he saivat uusin menetelmin testata omia innovaattorin taitojaan ja luovia kykyjään museon kehittämien palveluiden avulla.

Osana kurssia opiskelijoiden tuli harjoitustyönään pohtia ja ehdottaa kehitysideoita Tekniikan museon nuorille aikuisille kohdennettuihin palveluihin. Nämä ideat heidän tuli esittää myyntipuheharjoituksena osana omia opintojaan. Meillä Tekniikan museossa oli puolestaan mahdollisuus testata palveluitamme ja saimme niistä suoraa palautetta uudelta kohderyhmältä. Lisäksi oli mielenkiintoista kuulla laajemmin, miten hieman aikuisemmat opiskelijat ylipäänsä näkevät museon ja miten ja mihin suuntaan heidän mielestään museota voisi kehittää eteenpäin.

Digesin ja Metropolian kanssa tehty työ oli avaus ja esimerkki yhteistyön uusiin malleihin, jossa työtä tehdään osana kummankin osapuolen omaa kehitysprosessia tietämättä minne päädytään. Lopputulos voi olla jotain, mitä ei edes ole etukäteen suunniteltu tai ennakoitu. Tässä kummankin osapuolen omia vahvuuksia ja osaamisalueita hyödynnetään osallistaen uudella tavalla erilaisissa ympäristöissä. Riskin ottaminen on antoisaa.

Pilottivierailu oli ensimmäisiä Tekniikan museon vieressä sijaitsevan Metropolia Ammattikorkean kanssa toteutettuja konkreettisia yhteistyön malleja, joita sittemmin olemme lähteneet edistämään useissa eri projekteissa. Museon ei ole tarkoitus elää eristäytyneenä, vaan toimia verkostoituneena sekä temaattisesti oman aihealueen että lähialueen toimijoiden kanssa. Verkottuneena toimijana Tekniikan museo saa enemmän ja voi antaa enemmän.

YLLÄ: Miten tervahauta rakennetaan? Kännykkäpeli kannustaa etsimään vastauksia museon näyttelyistä.

KUVA: TEKNIKAN MUSEO.

Yksittäisistä vierailukokemuksista tuotteistamiseen

MUSEOVIERAILU ON KOKONAISUUS, jonka jokaiseen palveluprosessin osaan on syytä paneutua. Vaikka olimme jo aikaisemminkin kartoittaneet ja analysoineet museon asiakaspalvelutoimintoja ja vuorovaikutustilanteita, joissa asiakas ja museo kohtaavat sekä pohtineet

palvelumuotoilun avulla asiakaspalvelun kipukohtia, pilottivierailut toivat pohdintaan uusia konkreettisia ulottuvuuksia. Saimme muun muassa kokea, miten museovierailu ja yleisesti koko käsitys museon toiminnasta kärsii, jos ulkoistetut palvelut, esimerkiksi kokouskahvitukset, eivät toimikaan toivotulla tavalla.

On asioita, joihin voimme vaikuttaa ja asioita, joiden korjaamiseen museossa ei ole juurikaan mahdollisuuksia. Pilottien aikana saimme negatiivista palautetta esimerkiksi kokoustilojen ilmastoinnista, johon suojellussa rakennuksessa vuokralaisena toimivan museon on vaikeaa vaikuttaa. Resursseista ja myös historiallisesta ympäristöstä johtuen museo ei voi kilpailla ammattimaisten kokouspalvelutarjoajien kanssa. Museon tuleekin nostaa esiin omat vahvuutensa: upea ympäristö, ainutlaatuiset näyttelyt ja laadukkaat, omintakeiset palvelut. Tärkeää on pohtia, miten vahvuudet ja haasteet huomioidaan palveluiden tuotteistuksessa.

Tekniikan museo on jo pitkään tarjonnut varsin monipuolisia palveluita erilaisille asiakasryhmille. Palveluita on räätälöity tunnollisesti kullekin yritys- ja aikuisryhmälle erikseen ja palaute on ollut positiivista. Tällä tavoin palvelut kuitenkin pirstaloituvat yksittäisiksi tilausversioiksi, mikä ei ole kustannustehokasta. Lisäksi palveluista tulee haavoittuvia, sillä ne eivät kestä henkilövaihdoksia tai monistamista – eivätkä oikein markkinointiaakaan.

Tekniikan museossa tavoitteena on selkeyttää palveluvalikoimaa ja tehdä siitä helposti ymmärrettävä ja asiakasystävällinen. Palvelupaketti-ideassakin on vielä työstettävää. Pilottikokemukset osoittivat, ettei kiireisillä yritysasiakkaila ole aikaa eikä halua perehtyä museon monimuotoiseen palveluvalikoimaan ja tehdä valintoja oma-aloitteisesti edes moduulimaisella palvelupaketti-idealla. Yritykset kaipaavat selkeitä, valmiita kokonaisuuksia, jotka on suunniteltu museossa erilaisiin yritystarpeisiin sopiviksi.

Tuotteistamisessa ei ole kyse kuitenkaan palveluiden ”totaalistandardoimisesta”, vaan niiden tietyn tasoisesta vakioimisesta ja kehittämisestä yhdessä museon henkilökunnan kanssa niin, että kaikilla on sama käsitys niiden sisällöistä. Tätä kautta on mahdollista kertoa palveluista ymmärrettävästi myös asiakkaille – mikä välillä on tuntunut, huvittavaa kyllä, haasteelliselta. Tuotteistaminen mahdollistaa palveluiden paremman kehittämisen. Tätä pohjatytöä teimme avaamalla museon palveluprosessia kokonaisuudessaan. Osana Tekniikan museon koko palvelukokonaisuuden kehittämistä jatkamme tätä tuotteistamisprosessia edelleen.

Yritys- ja sidosryhmäyhteistyön kehittäminen

YRITYSYHTEISTYÖN NÄKÖKULMASTA Avara museo -hankkeen tavoitteena oli rakentaa pohjaa jatkuvalla yhteistyöllä, jossa tekniikan alan yritykset voivat tuoda tietotaitoa museolle ja museo levittää kulttuuriperintötietoutta yritysmaailmaan. Yritys- ja sidosryhmäyhteistyön pohjaksi toteutimme yhteistyössä Innolink Research Oy:n kanssa sidosryhmätutkimuksen, jonka tavoitteena oli selvittää museon tunnettuuteen, yhteistyön sujuvuuteen, museon palveluiden ja toiminnan arviointiin sekä teknologiaperinnön säilyttämiseen liittyviä tekijöitä. Museon kannalta arvokasta oli oikeanlaisten kysymysten pohdinta ja tulosten analysointi osana sisäistä kehitystyötä. Samalla teimme viestinnällisesti museota ja sen palveluita tunnetuksi sidosryhmissä, mikä olikin yksi tavoitteistamme.

Käytännössä kontaktien luominen yrityksiin tapahtui hankkeessa kahdella eri tasolla. Pilottivierailuiden kautta rakensimme tiiviimpiä kontakteja yksittäisiin yrityksiin ja yhteistyötahoihin. Kun yritys on käynyt museolla kerran, on paljon helpompi käynnistää

YLLÄ: Kuinka taskuhiomakone toimii? Pienoismallin avulla tekniikkaa voi tutkia.

KUVA: TEKNIIKAN MUSEO.

keskustelut siitä, millainen yhteistyö voisi olla hedelmällistä kummallekin osapuolelle. Toisaalta museossa käynnissä olevien muiden projektien yhteydessä on löytynyt kumppanuuksia, joita olemme voineet syventää Avara museo -hankkeen aikana.

Yksittäiset yrityskontaktit ovatkin luoneet pohjaa yhteistyön malleille. Kysymys ei ole vain perinteisesti nähdystä sponsoroinnista, jossa museo saa rahaa tiettyä vastiketta vastaan, tai varainhankinnasta, jossa avustukselle ei edellytetä vastinetta. Yhteistyön ja uusien toimintamallien lähtökohtana on osallistaa yrityksiä museon toimintaan siten, että molemmille osapuolille syntyy selkeä hyöty toiminnasta. Vain toisiamme kuunnellen ja yhteistyön muodoista keskustellen tämä tilanne on mahdollista saavuttaa.

Asiakaspalvelun kehittäminen ja henkilökunnan uudet toimintamallit

AVARA MUSEO -hankkeen aikana kohderyhmien kanssa tehtävä työ laajeni yksittäisistä museopedagogisista palveluista monipuoliseksi ja monitasoiseksi yleisötyöksi. Siihen sisältyy olennaisesti viestintä: Mitä ja miten kerromme toiminnastamme? Miten asiakaspalvelu kokonaisuudessaan toimii? Miten palvelemme yleisöä tai asiakasta?

Vaikka asiakaspalvelun merkitys ja palveluiden kehittämisen tärkeys oli museossa ymmärretty jo aiemmin, kahden Avara museo -vuoden aikana ryhdyimme Tekniikan museossa aktiivisesti pohtimaan omien yleisöpalveluidemme tilaa ja avaamaan palvelu-

prosessiamme palvelutyöryhmässä. Hankkeen aikana olemme selvittäneet asiakaspalvelurakennetta ja etsineet ratkaisuja, joilla palveluiden laatutaso resurssien rajallisuudesta ja lipunmyyjä-oppaiden tuntipalkkaisuudesta huolimatta voidaan pitää korkeana.

Kyse ei ole kuitenkaan vain asiakaspalvelusta lipunmyynnissä tai oppaiden ammattitaidosta. Tärkeää on herkistää koko museohenkilökunta havaitsemaan palvelutoiminta osana omaa työtään. Osana Avara museo -hanketta toteuttamamme vierailut toisiin museoihin auttoivat osaltaan avaamaan silmiämme oman toimintamme arviointiin ja uusien toimintamallien ideointiin. Lisäksi osana strategiatyötä olemme työstäneet kokoelma- ja näyttelyprosesseja, joihin palvelunäkökulma olennaisesti liittyy. World Design Capital 2012 Helsinki -vuosi auttoi vielä omalta osaltaan meitä lanseeraamaan palvelumuotoilun ajatuksen museon eri palveluiden kehittämiseen.

Yhtenä toimintamallien kehittämistyönä pilotoimme tapahtumatuotantomallia, johon koko henkilökunta tarjosi työpanoksensa. Hienon vastaanoton saaneessa WDC-vuoden *Designviikonloppu*-tapahtumassa kokoelmatyöntekijämme esittelivät museon kokoelmia ja niiden parissa tehtävää työtä, palveluammattilaiset ohjasivat ryhmiä työpajoissa ja näyttelyissä, ja näyttelytyöryhmän jäsenet rakensivat näyttelykohdetta yhdessä yleisön kanssa.

Toinen kehitetty toimintamalli oli POPUP-museo, joka toteutettiin Helsingin Kaapeli-tehtaalla osana WDC-vuoden *HIDESIGN 2012* -näyttelyä. Yhteistyö museon sidosryhmi- en kanssa ja uusi näkökulma palvelumuotoiluun synnyttivät museon seinien ulkopuolelle avartuneen museon, joka toimii ”sisäänheittäjänä” varsinaiseen Tekniikan museoon.

Mitä opimme?

Yleisötyö koko museotoiminnan ytimenä

AVARA MUSEO -HANKE on sananmukaisesti auttanut Tekniikan museota ajattelemaan yleisötyötään avarammin. Uudet toimintamallit ovat askeleita siihen, että ajatus osallistavasta museosta muuttuu konkreettiseksi. Se, mitä museo voi yhdessä yleisöjensä ja sidosryhmiensä kanssa tehdä, voi olla jotain aivan muuta kuin mitä aiemmin on ajateltu. Museopedagogiasta on siirrytty laajempaan oppimisympäristö- ja yleisötyöajatteluun osana museon strategiaa.

Yleisöpalvelu on alettu nähdä kattavasti osana koko museon toimintaa: palvelut eivät ole vain ohjattuja kierroksia, vaan kaikki museossa tehtävä työ on palvelu- ja yleisötyötä. Tämä avaa aivan erilaiset mahdollisuudet strategiseen suunnitteluun: Mikä on Tekniikan museo tulevaisuudessa? Mitä museo tarjoaa asiakkailleen ja millä tavoin? Mitä mahdollisuuksia uudet menetelmät, verkostot ja teknologiat voivat tarjota toiminnalle? Miten museo voi vastata nykypäivän asiakkaan toiveisiin oppimis- ja elämysympäristönä? Miten se vaikuttaa kunkin henkilökuntaan kuuluvan omaan työhön?

Yleisösuhte ja asiakaspalvelutaitojen kehittäminen liittyy suoraan myös viestintään ja markkinointiin. Yleisön kohtaaminen eri asiakaspalvelutilanteissa ja palvelutuotteiden kehittäminen ovat kiinteä osa viestintää: uudet palvelutuotteet eivät tule tunnetuksi, jos emme saa kerrottua niistä. Palvelusuhte ei kehity, jos museon henkilökunta ei tule siitä tietoiseksi. On hauskaa, että päästyämme kertomaan omista kokemuksistamme ja tuotteistamme museokentällä, olemme saaneet muiden museoiden ammattilaisia vierailukäynneille – osana heidän omaa kehittämistoimintaansa. Tämä jos mikä on hieno tulos!

YLLÄ: Museomme henkilökunta pohtii, miten iPadeja voisi käyttää hyväksi yleisöopastuksilla.

KUVA: KONSTA PUNKKA

Projektityö osana museon omaa kehitystä

KEHITYSHANKKEELLE OMINAISESTI kyse ei ole siitä, että hankkeen päättyessä kaikki olisi valmista. Pikemminkin hanke on toiminut katalysaattorina tarpeiden kartoitukselle ja kehitystyö on pyritty pohjustamaan niin, että tästä on hyvä jatkaa. Strategisena hankkeena Avara museo ei näyttäydy päättyessään valmiina tuotteena, vaan tulokset tulevat näkyviin museossa vasta paljon myöhemmin.

Kehitystyön takana on kunnianhimoinen näkemys avarasta ja innovatiivisia toimintamalleja käyttävästä museosta. Visiot joutuvat kuitenkin kommunikoidaan arkisten resurssikysymysten kanssa: Mistä löytyy henkilöitä ja taloudellisia edellytyksiä toteuttaa visiot? Mitä tapahtuu, kun talon ulkopuolelta palkattu projektihenkilö päättää projektin ja lähtee? Miten uudet, tarpeelliseksi katsotut toiminnot saadaan integroitua museon normaaliin toimintaan?

Kun projektihenkilö ryhtyy kehityshankkeen kautta kehittämään museon ydintoimintoja, toiminta vaatii kiinteää yhteistyötä museon muun henkilökunnan kanssa. Tämä on haasteellista, jos muu henkilökunta muiden töidensä ohella ei ole varautunut resursoimaan omaa aikaansa uudelle hankkeelle. Tämä tuli meillä museossa selkeästi vastaan, vaikka Avara museo -hankkeeseen itsessään suhtauduttiin erittäin myönteisesti.

Yritysyhteistyön haasteet

KONKREETTINEN YHTEISTYÖ yritysten kanssa hankkeen aikana ei ollut helppoa ilman olemassa olevia toimintamalleja. Jouduimme Avara museo -hankkeessa haastavan tehtävän eteen viedessämme yrityksiin viestiä museoalan edustajina. Tekniikan museon brändi ja museoalan tunnettuus on heikko yksityisen sektorin toimijoiden piirissä. Vaikka periaatteellista kiinnostusta erilaisille yhteistyön malleille on, ei konkreettista aikaa helposti löydy yritysmaailman kiireiden ja toisaalta henkilöstön vaihtuvuuden takia.

Museon toimintamallien tuleekin olla erittäin hyvin suunniteltuja yhteydenottotilanteissa. Yrityksiin ei mennä tuumimaan ja yhdessä pohtimaan, vaan yhteistyön vaihtoehdot on rakennettava etukäteen malleiksi kustannustietoineen, joita sitten voidaan yhdessä tämentää tai muokata.

Museo monitasoisena palveluorganisaationa: taistelua perinteistä museokäsitystä vastaan

MUSEON EI OLE TARKOITUS olla vain passiivinen näyttelyasettaja, vaan toimia aktiivisesti tarjoten erilaisia kokoelma-, näyttely- ja pedagogisia palveluita yhteiskunnalle. Tämä museopalvelukonseptin uudelleenarvioiminen on ehkä projektin yksi tärkeimmistä opeista. Pilotit vahvistivat käsitystämme siitä, että yhteistyö yritysten ja eri organisaatioiden kanssa ei tarvitse pelkistyä vain kokous- ja virkistyspalveluihin, vaan voimme toimia avoimena oppimisympäristönä sekä asiantuntijaorganisaationa muun muassa kertomalla ja opastamalla teollisen perinnön tallentamistavoissa sekä tarjoamalla niihin liittyviä palveluita.

Museot eivät ole enää vain esine- ja kokoelmakeskeisiä kulttuuriperinnön tallentajia, vaan ne voivat olla aktiivisia palvelutoimijoita. Palveluajatuksen sisällön ytimessä on ajatus, että museon on oltava avoin yhteiskunnalle ja erilaisille verkostoille. Näin se voi lunastaa paikkansa yhteiskunnallisena toimijana ja vaikuttajana – ja tämä luo mahdollisuuksia aidolle osallistavalle toiminnalle ja keskustelulle. Avaamme koko museon uuteen tarkasteluun: Mitä kaikkea museo voikaan tehdä yhteistyössä eri tahojen kanssa?

Viestintä nousee Tekniikan museon kehityshankkeessa kriittiseksi tekijäksi monessa mielessä, sillä kehittämistyössä kyse ei ole vain siitä, miten tuotamme palveluita, vaan miten pystymme välittämään viestiä niistä eteenpäin. On ollut avartavaa nähdä, miten tiukassa tietyt ennako-oletukset museoiden toiminnasta voivat olla. Vaikka palveluita kehitetään, kynnyskysymykseksi nousee, miten näitä uusia palveluita markkinoidaan eri kohderyhmille ja miten samalla pystytään muuttamaan varsin yksioikoista käsitystä museon toiminnasta. Vähäiset taloudelliset resurssit viestinnän toteuttamiseen tuovat vielä lisähaasteen.

Avara museo -hanke oli pohja, jota ilman Tekniikan museo ei olisi siinä missä nyt on. Monessa asiassa olemme vielä alussa. Hankkeen tulokset ovat kuitenkin olleet vaikuttamassa meillä Tekniikan museon strategiatyöhön ja organisaatorakenteen uudelleen määrittelyyn. Toiminnassa painotetaan lähivuosina yhteistyöverkostojen kehittämistä ja osallistavan yleisösuhteen monimuotoista rakentamista. Tekniikan museosta on hyvää vauhtia tulossa avara museo.

OSALLISTAVAA AIKUISTEN OPPIMISTA KAHDELLA TASOLLA

Leena Tornberg
CICERO Learning -verkosto
Helsingin yliopisto

FM LEENA TORNBERG on työskennellyt tiedekeskus-, näyttely- ja museopedagogiikan alalla yli 20 vuoden ajan. Avara museo -hankkeessa hän on perehtynyt kansainvälisen ja kansallisen aikuismuseopedagogisen tutkimuksen kartoittamiseen sekä arviointityöhön Helsingin yliopiston CICERO Learning oppimisen tutkimuksen verkostossa. Tornberg on täydentänyt tutkintoaan Tukholman yliopistossa Museer, utställning och lärande -maisteriopinnoilla vuosina 2009–2012.

HELSINGIN YLIOPISTON KOORDINOIMA CICERO LEARNING -verkosto edistää tieteenalojen ja yliopistojen rajat ylittävää, kansainvälisesti huipputasolle yltävää monitieteistä oppimisen tutkimusta, oppimistutkimukseen perustuvaa innovaatiotoimintaa, tutkimustiedon levittämistä ja hyödyntämistä kansallisesti ja kansainvälisesti. CICERO Learning tekee pitkäjänteistä huipputason perus- ja soveltavaa tutkimusta oppimistutkimuksen eri osa-alueilla. Tutkimuksen kohteena ovat erityisesti seuraavien tutkimusalueiden rajapinnat: Oppiminen – Aivot – Teknologia. CICERO Learning -verkosto edistää yhteistyötä tutkijoiden, päätöksentekijöiden, käytännön toimijoiden kuten opettajien, työ- ja elinkeinoelämän edustajien sekä muiden oppimistutkimuksen tulosten hyödyntäjien välillä. Helsingin yliopiston lisäksi verkoston jäseniä ovat Aalto-yliopisto, Lapin yliopisto, Porin yliopistokeskus ja Työterveyslaitos.

TÄSSÄ ARTIKKELISSA kuvataan CICERO Learning -verkoston¹ roolia ja toimintaa aikuismuseopedagogiikkaan keskittyvässä hankkeessa. Useat museot tekevät yhteistyötä lähialueensa kasvatusta ja käyttäytymistieteiden tiedekuntien kanssa, pääasiassa kuitenkin perusopetukseen suuntautuvan opettajankoulutuksen yhteydessä. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa museopedagogista toimintaa on aloitettu museoissa jo 1960-luvulla. Suomessa museopedagogiikan yleisen toiminnan voidaan katsoa alkaneen 1970-luvulla ensimmäisten museolehtorien toimien perusta-

¹ Artikkelissa käytetään lyhenteitä CICERO, CICERO Learning tai verkosto tarkoittaen samaa.

misesta. Aikuisiin kohdistuva museopedagogiikka on alkanut nousta museotalalla esille vahvemmin vasta viimeisen vuosikymmenen aikana. Museopedagogian kansainvälinen tutkimus on ottanut vastaavasti ensiaskeleensa 1970-luvulla ja kasvanut huomattavasti seuraavina vuosikymmeninä. Myös tutkimus on pitkään keskittynyt lasten oppimiseen tai museon ja koulun yhteistyöhön². Viime vuosikymmenen aikana on ilmennyt tarve tutkia museoita myös aikuisten oppimisen ympäristöinä. Tämä seikka oli yksi perusteista hankerahoitusta haettaessa. Hankkeen resurssien puitteissa ei kuitenkaan ollut mahdollisuus tehdä oppimisen tutkimusta, vaan verkosto keskittyi arviointimateriaalin keräämiseen ja analysoimiseen hankkeen vaikuttavuuden havainnoimiseksi ja osahankkeiden toimintojen kehittämisen suuntaviivoiksi.

Museopedagogiikka koskettaa kaikkia ikäluokkia

VUONNA 2005 PERUSTETTU Suomen museopedagoginen yhdistys Pedaali ry on yksi niitä tahoja, joka on pyrkinyt määrittelemään museopedagogiikka-termin missiossaan³:

Museopedagogian tehtävä on tuoda esiin yleisön näkökulma museossa ja ottaa huomioon erilaisten kävijöiden tarpeita. Museopedagoginen toiminta on kaksisuuntaista, se toimii välittäjänä museon ja yleisön välillä.[...]Museopedagogialla on kolme lähtökohtaa: helpottaa, rohkaista ja tukea kävijän henkilökohtaista kokemusta ja elämystä sekä aktivoida omiin tulkintoihin ja omaan luovuuteen; välittää informaatiota, syventää ymmärrystä ja lisätä tietoa sekä käsitellä ja avata museota instituutiona, tilana ja paikkana. [...] Museopedagogian tehtäviin kuuluu myös koko organisaation sitouttaminen yleisön huomioimiseen ja pedagogisen mission tukemiseen.

Määritelmä palvelee laajuudessaan hyvin museoiden pedagogista kehittämistä, joka kohdentuu aikuiskävijöihin. Seuraavalla sivulla on Pedaali ry:n pohdintakirjoitus aikuispedagogiikasta ja sen roolista.

Aikuisten museo-oppimista käsittelevä tutkimus on suhteellisen vähäistä sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Aikuiskävijöitä käsitellään muun muassa museoiden yleisötyö- ja kävijätutkimuksissa sekä niitä käsittelevissä artikkeleissa⁴. Museot on pitkään nähty oppimisen paikkoina lähinnä lapsille ja nuorille. Kysymys siitä, tuleeko aikuinen museoon oppimaan vai onko käynnin ensisijainen motiivi jokin muu, on ollut aktiivisen keskustelun ja pohdinnan alla Avara museo -hankkeessa. Voidaanko aikuisten museolämyksen, tiedonhalun ja viihtymisen kokonaisuutta edistää pedagogisin keinoin? Taustatietoa pohdintaan antaa myös uusin valtakunnallinen kävijätutkimus vuodelta 2012, jonka mukaan kävijöiden odotukset museokäynnille ovat elämys (31 % kävijöistä), tieto (25 %) ja viihtyminen (21 %)⁵.

² Katso esim. Salminen, Tornberg & Venäläinen (2012).

³ Suomen museopedagoginen yhdistys Pedaali ry (2012). Katso määritelmä myös Tornberg & Venäläinen (2009).

⁴ Kävijäkyselyissä on yleensä kysytty aikuisilta, mitä kyseisen museon substanssista hän on oppinut museokäynnin aikana. Avara museo -hankkeessa on pyritty mitä opitaan -kysymyksen sijaan pohtimaan kysymystä, miten aikuiset oppivat museossa.

⁵ Taivassalo & Levä (2012).

Keitä tarkoitetaan, kun puhutaan aikuismuseopedagogiikasta?

MUSEOPEDAGOGINEN YHDISTYS PEDAALI RY:N HALLITUS,
ERJA SALO JA ERIIKA JOHANSSON

Suurimman museokävijöiden ryhmän muodostavat kyselytutkimusten mukaan korkeasti koulutetut 25–44-vuotiaat. He tulevat museoon oma-aloitteisesti ja -kustanteisesti. Tilastoissa he ovat vain kävijöitä, vailla selittävää etuliitettä. Kun eri mittareilla pyritään mittaamaan museon vaikuttavuutta, laaditaan lista rajatuista erikoisryhmien kategorioista. Kaikki aikuiset lyödään yhteen, he ovat ’muu yleisö’. Museoväki täyttää vierailukalenteria koululais- ja maahanmuuttajaryhmillä, lähettää pienoisnäyttelyt vanhainkoteihin ja huolehtii sydän syrjällään saavutettavuudesta fyysisistä vammoista kärsiville, työttömille ja varusmiehille. Kuka ehtii ajatella ’tavallisia asiakkaita’ – ’muuta yleisöä’?

Käsi sydämelle – miten sinun museossasi huomioidaan suurimman kävijäryhmän, aikuiskävijöiden monimuotoisuus?

Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry:n tarkoituksena on edistää museopedagogista toimintaa ja toimia alalla työskentelevien kontaktiverkostonä. Katso lisää ja liity jäseneksi www.pedaali.fi

Kansainvälisen museoneuvoston ICOMin alakomitea CECA (Committee for Education and Cultural Action) on koonnut museopedagogisen bibliografian vuonna 2007⁶. Bibliografiassa viitataan museopedagogisiin artikkeleihin vuodesta 1952 lähtien. Yksi merkittävimmistä aikuismuseopedagogiikan tutkimusartikkeleista on Colette Dufresne-Tassén artikkeli Andragogy (adult education) in the museum: a critical analysis and new formulation⁷ vuodelta 1995. Dufresne-Tassén artikkeli pohjautuu tutkimukseen, jossa ääneenajattelumenetelmää (Thinking Aloud Method/Protocol⁸) käyttäen tarkasteltiin aikuisten oppimisprosessia kanadalaisessa taidemuseossa. Vaikka artikkeli on melkein 20 vuotta vanha, sen sisältö on koettu hyödylliseksi Avara museo -hankkeessa. Bibliografian yhteensä noin tuhannesta artikkelista vain neljätoista käsittelee aikuispedagogiikkaa.

Yksi uusimpia julkaisuja alalta on eurooppalaisena yhteistyönä toimitettu käsikirjatyypinen Lifelong Learning in Museums – A European Handbook⁹. Yksi kirjoittajista on suomalainen museopedagogiikan asiantuntija Kaija Kaitavuori, joka on työskennellyt muun muassa Nykyaiteenmuseum Kiasmassa. Kirja on yksi selkeimmistä kuvauksista museoita koskettavasta elinikäisestä oppimisesta. Suomen käsityön museo Jyväskylästä on ollut mukana eurooppalaisessa Socrates-yhteishankkeessa Adult Education and Museum 1990-luvun

⁶ Gesché-Koning, N. (2007).

⁷ Dufresne-Tassé, C. (1995).

⁸ Lisätietoa menetelmän testaamisesta esimerkiksi Heikkilä, Jaatinen, Kyllönen & Tornberg (2011) sekä artikkelin yhteydessä Tampereen Avaamo-ryhmän kirjoituksesta.

⁹ Gibbs, Sani & Thompson (2007).

YLLÄ: Havainnoivaa oppimista.

KUVAT: CICERO LEARNING -VERKOSTO / LEENA TORNBORG.

lopussa.¹⁰ Kansanvalistusseura on käsitellyt aikuispedagogiikkaa Sivistys-verkkosivustolla¹¹, Aikuiskasvatus-lehdessä¹² ja englanninkielisessä Lifelong Learning in Europe -lehdessä. Viimeksi mainittu oli erityinen teemanumero aiheesta Museums and Libraries as Learning Environments. Lehti sisältää myös artikkelin Avara museo -hankkeesta¹³.

Avara museo -hankkeen aikana aikuisten museokäynnin kokonaiskokemuksen merkitys alkoi nousta vahvasti oppimisen rinnalle, jopa ohikin. Tähän teemaan liittyen käytettiin tausta- ja viitekirjallisuutena muun muassa australialaisen Lynda Kellyn¹⁴ ja ruotsalaisen Berit Ljungin¹⁵ väitöskirjoja. Molempien väitöskirjat käsittelevät museokäyntiä ja siihen liittyvää oppimista erityisesti kokemuksen kautta. Ljung luennoi hankkeen kutsusta keväällä 2011 Helsingissä ja Tampereella. Toinen luennoista ajoitettiin Avara museo -hanketapaamiseen Tampereelle. Kelly puolestaan esittäytyi hankkeen yhteydessä syksyllä 2011 Tampereella järjestetyssä *The Open and Learning Museum* -konferenssissa, jossa hän oli yhtenä

¹⁰ Heinänen (1999).

¹¹ Aitous on museon oppimisvaltti. Terhi Kouvon Artikkelit Sivistys-verkkolehdestä

¹² Tornberg (2009).

¹³ Tornberg (2011).

¹⁴ Kelly (2007).

¹⁵ Ljung (2009).

YLLÄ JA VIEREISELLÄ SIVULLA: Kokemuksellista oppimista. Ryhmissä otettiin aikuismuseokävijän rooleja.

KUVAT: CICERO LEARNING -VERKOSTO / HECTOR NYSTEDT (YLLÄ), LEENA TORNBERG (VIEREISELLÄ SIVULLA).

pääluennoitsijoista. Olemassa olevat aikuiskasvatuksen teoriat ja tutkimukset käsittelevät pääasiallisesti aikuisten oppimista pidempikestoissa koulutuksissa. Aikuiskasvatuksellinen kirjallisuus, jossa viitataan muihin avoimiin oppimisympäristöihin tai vapaan sivistystyön pedagogiikkaan, voi toimia myös aikuismuseopedagogiikan tukikirjallisuutena.

Aikuiset oppijoina museossa – kaksi tasoa

KUN PUHUTAAN AIKUISISTA oppijoina museossa, ensisijaisesti tulee mieleen kysymys mitä tai miten aikuiskävijät oppivat (ensimmäinen taso). CICERO Learning toi Avara museo -hankkeeseen kasvatustieteellisten asiantuntijoiden kautta käsitteen oppimisen kaikkiallisuus¹⁶. Tämän ajatuksen mukaan myös museotyöntekijä voidaan nähdä oppijana, kun hän kohtaa muita aikuisia museokäynnillä tai erityisessä aikuisille suunnatussa museopedagogisessa toiminnassa (toinen taso). Oppimista ja oppimiskäsitystä on hankkeessa käsitelty erityi-

¹⁶ Kumpulainen & al. (2010).

sesti Oppimisen sillat -julkaisun pohjalta¹⁷. Hanketapaamisissa keskusteltiin aikuiskävijän aidon ja normatiivisen toimijuuden¹⁸ mahdollisuuksista museossa.

Hankkeen toisen tason fokus on ollut museotyöntekijöiden aikuismuseopedagogisten taitojen kehittämisessä ja niiden soveltamisessa eri kohderyhmiin. Museoalan työntekijät ovat hankkeeseen osallistuessaan olleet itse oppijan roolissa. Koska aikuismuseopedagogiikka on edelleen vähemmän vakiintunut ja tutkittu kuin lapsiin ja nuoriin suuntautunut pedagogiikka, luonteva oppimisen menetelmä on ollut osallistava oppiminen. Näin olemassa olevan asiantuntijuuden ja kokemusten jakaminen toisten kanssa on toiminut vahvana tietovarantona aiheen käsittelylle. Sekä hankkeen sisäisissä että ulkoisissa toiminnoissa on pyritty käyttämään oppijoita osallistavia menetelmiä. CICERO Learning -verkosto on toiminut samalla tavalla oppijana kuin muut osahankkeet. Tällä tavalla on pyritty keräämään olemassa olevaa kansallista tietoa aikuispedagogisista malleista ja toiminnoista. Verkoston ja Museoliiton järjestämät AVAAMO-opintoryhmät ympäri Suomea – Rovaniemeltä Lappeenrantaan – ovat toimineet tiedon keräämisen lähteinä.

¹⁷ Kumpulainen & al. (2010).

¹⁸ Ks. määrittelyä aidolle ja normatiiviselle toimijuudelle Kumpulainen & al. (2010), s. 92-93.

Aikuispedagogista mallinnusta

AVARA MUSEO -hankkeessa on pohdittu miten aikuisten oppimisen prosessia museoissa voidaan mallintaa. Vertailukohtana on käytetty museoiden ja koulujen yhteistyön mallintamista. Museo voi hakea oppimisen ja museossa käynnin tavoitteiden määrittelyjä kouluille suunnatusta valtakunnallisesta tai kunnallisesta opetussuunnitelmasta tai yksittäisen koulun vuosisuunnitelmasta. Mistä löytää tavoitteita, joihin museon aikuispedagogisella toiminnalla voi tähdätä? Tähän täytyy löytyä vastaus oman museon strategioista ja visioista – siitä millainen rooli aikuispedagogiselle toiminnalle museossa annetaan. Kukaan museon ulkopuolinen taho ei pysty sitä yksiselitteisesti määrittämään. Lähtökohtia löytyy Suomen museolaista ja ICOMin määritelmästä. Museolaki määrittää museon tehtäviä:

Museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja vahvistaa väestön ymmärrystä kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Museoiden tulee edistää kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevan tiedon saatavuutta tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville, harjoittamalla siihen liittyvää tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä sekä näyttely- että julkaisutoiminnassa¹⁹.

ICOMin eettisten sääntöjen suomalaisessa käännöksessä ilmaistaan vastaavaa säännössä neljä.

Museot tarjoavat mahdollisuuksia luonnon ja kulttuuriperinnön arvostamiseen, ymmärtämiseen ja suojeluun: Museoilla on tärkeä velvollisuus kehittää kasvatuksellista rooliaan ja houkutella laajempia yleisöjä siitä yhteisöstä tai ryhmästä ja siltä seudulta, jota ne palvelevat. Vuorovaikutus yhteisön kanssa ja sen kulttuuriperinnön vaaliminen muodostavat oleellisen osan museon kasvatuksellisesta tehtävästä.

Määritelmät ovat hyvin samansuuntaiset. ICOMin määritelmässä korostuu ehkä enemmän vuorovaikutteisuus, jota Avara museo -hankkeessa on aikuiskävijöiden oppimisprosessin yhteydessä pyritty kehittämään. Mikäli halutaan luoda aitoa aikuispedagogista toimintaa, tulee toiminnan painopiste etsiä museokohtaisesti. Ei ole olemassa yhtä aikuismuseopedagogiikan mallia, joka voitaisiin välittää kaikkiin museoihin toimeenpantavaksi. Mallit kehittyvät sen mukaan, mikä on museon strategia ja visio.

Avara museo -hankkeessa on kehitetty erilaisille kohderyhmille suunnattuja toimintamalleja ja käytäntöjä, joita voidaan levittää museoalalla, mutta myös muiden kulttuurialojen avoimissa oppimisen ympäristöissä. Museo voi ottaa käyttöönsä mallin tai käytännön, joka tuntuu sopivan sen strategiseen ajatteluun ja soveltaa sen mukaisesti. Malleja on kehitetty työttömien, senioreiden, maahanmuuttajien ja yritysasiakkaiden palvelemiseksi.

YLLÄ: Kokemuksellista oppimista. Ryhmissä otettiin aikuismuseokävijän rooleja.

KUVAT: CICERO LEARNING -VERKOSTO / LEENA TORNBORG.

Avarien ajatusten levittämistä

CICERO LEARNING -VERKOSTON tehtävänä hankkeessa oli kartoittaa Suomen museoiden aikuismuseopedagogista tilannetta ja levittää hankkeessa kehitettyjä malleja ja käytänteitä. Molempien tavoitteiden saavuttamiseksi luotiin syventävä opintoryhmämalli AVAAMO yhdessä Suomen museoliiton kanssa. Opintoryhmien tavoitteena oli kehittää museoammattilaisten aikuispedagogista osaamista valtakunnallisesti. Opintoryhmätoiminnan puitteissa pystyttiin myös kartoittamaan aikuiskävijöille suunnattuja toimintamalleja ja niiden käyttöä eri puolella Suomea. AVAAMO-opintoryhmätoiminnasta on kirjoitettu hankkeen blogiin ja sekä suomalaisiin että kansainvälisiin julkaisuihin²⁰. Jokaisella opintoryhmällä oli oma näkökulmansa museon aikuisoppijoihin. Näkökulmat nousivat käytänteistä, joita kyseisellä alueella tai museolla oli jo olemassa. Tästä juontuu ryhmän nimitys syventävä opintoryhmä. Ryhmät pyrittiin pitämään pieninä, alle kymmenen osanottajaa, jotta keskustelulla, kontekstilähtöisellä aiheella, jaetulla asiantuntijuudella ja jokaisen museoammattilaisen aktiivisella osallistumisella olisi ollut mahdollisuus jatkaa, syventää, kyseenalaistaa tai aloittaa museopedagogisen ajattelun prosessia. Ryhmät kokoontuivat kolme kertaa. Osaamisen kehittämisen lisäksi AVAAMO-opintoryhmätoiminnalla haluttiin luoda verkostoja, jotka voisivat jatkaa yhteistyötä myös hankkeen päättymisen jälkeen. Näin on tapahtunut muodossa tai toisessa kolmella alueella.

CICEROn disseminaatio- ja oppimiskäsityksen mukaisesti oppiminen on parhaimmillaan tiedon rakentamista yhdessä. AKTIIVIn järjestämän verkkokoulutuksen yhteydessä vuonna 2011 TIEKEN kehittämisjohtaja Jyrki Kasvi ilmaisi asian samantyyllisesti kuvaten, että nykytietoyhteiskunnassa et ole sitä mitä omistat vaan sitä, mitä jaat.

¹⁹ Museolaki 3.8.1992/729. (2012). Haettu 13.5.2012 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729>.

²⁰ Ks. Tornberg (2011), Tornberg (2012a), Tornberg (2012b, tulossa).

AVAAMO-opintoryhmien toimintaa eri puolilla Suomea

Museosta hyvinvointia TYHY-toimintaan

JYVÄSKYLÄN AVAAMO-opintoryhmässä seurattiin ja arvioitiin työyhteisön käyntiä museossa työhyvinvoinnin näkökulmasta. TYHY-päivää viettävälle ryhmälle järjestettiin Suomen käsityön museossa tutustuminen näyttelyiden lisäksi myös museon ”kulissien taakse” tiloihin, joihin yleisö ei normaalisti pääse. Näin tehtiin näkyväksi museon kokoelmatyöhön liittyviä toimintoja. Ryhmälle järjestettiin Munanmaalaus-työpaja, jonka teema oli valittu aikuisryhmän taso huomioon ottaen. Työpajassa osallistujat oppivat slaavilaisissa kulttuureissa yleisen tavan koristella pääsiäismunia. Menetelmä oli uusi kaikille osanottajille. Työpajan jälkeen muutamat osanottajat ilmaisivat toiveensa kehittää taitoa eteenpäin. Aikuisessa oli herätetty mahdollinen oppimisprosessi, jota hän pyrki jatkamaan työpajan jälkeen. Jyväskylän AVAAMO-ryhmän osanottajat kuvaavat toimintaansa seuraavasti:

” Avara museo -hankkeen koulutuksena järjestetyissä Jyväskylän AVAAMO-tapaamisissa tutkimme aikuisia oppijoina havainnoimalla heitä museokierroksen ja työpajan aikana. Kiinnitimme huomiota ryhmän jäsenten käyttäytymiseen ja keskusteluun. Miten osallistujat liittivät oppimansa aikaisempiin kokemuksiinsa. Miten oppimisen tavoitteellisuus ilmeni, kuinka he ilmaisivat aktiivisuuttaan toimijoina, kuinka he aikoivat hyödyntää oppimistaan. Havainnointia seuranneissa keskusteluissa Kuopiosta, Varkaudesta ja Jyväskylästä Suomen käsityön museoon kokoontuneet museoammattilaiset pohtivat asiakkaan ja yleisön rooleja.

- Mihin kävijöitä rohkaistaan ja millaisia odotuksia museot asettavat vierailleen aktiivisina tai passiivisina toimijoina?
- Mikä on suositeltavaa käyttäytymistä, mikä taas ei-toivottua?
- Mistä asiakas tietää, mitä häneltä odotetaan ja mitkä ovat hänen mahdollisuutensa toimia?
- Millaisia keinoja museoilla on mahdollistaa ihmisten osallisuus kulttuuriperinnön kartuttajina?
- Miten museoiden pitäisi toimia, jotta alueen asukkaat olisivat ylpeitä omasta kulttuuristaan ja museostaan?
- Miten edistää ihmisten osallisuutta museotoiminnassa?

Keski-Suomen AVAAMO-ryhmän jäsenet: Mari Immonen, Varkauden museot; Marja Louni, Suomen ortodoksinen kirkkomuseo, Kuopio; Hanna-Kaisa Melaranta, Varkauden museot; Raija Manninen, Suomen käsityön museo; Sinikka Miettinen, Varkauden museot; Kirsi Ojala, Keski-Suomen museo; Sirpa Turpeinen Jyväskylän taidemuseo; Pirjo Vuorinen, Jyväskylän yliopistomuseo

VIEREISELLÄ SIVULLA: Jaettua asiantuntijuutta keskustelemalla väittämistä, asenteista, piiloasenteista.

KUVAT: CICERO LEARNING –VERKOSTO / HECTOR NYSTEDT.

Ääneenajattelumenetelmän testausta aikuisryhmässä

TAMPEREEN AVAAMO-RYHMÄ testasi ääneenajattelumenetelmää näyttelyarviointityökaluna. Ryhmän jäsenet toimivat ensimmäisen testauksen aikana itse sekä museokävijöinä että kirjaajina, jolloin he saivat tuntuman molempiin rooleihin. Testinäyttelynä toimi taidenäyttely Sara Hildénin museolla. Ryhmä kirjasi menetelmän käytöstä muun muassa seuraavia havaintoja:

” Ääneenajattelutyöpajasta voidaan museoissa hyötyä ainakin saavutettavuutta kehitettäessä. Menetelmä paljastaa hyvin konkreettisesti mahdolliset puutteet esimerkiksi teostietojen, planssien ja kalusteiden sijoittelussa museotilassa. Näyttely, jossa kokeilu toteutettiin, oli ripustukseltaan hyvin väljä. Mikäli kokeilu olisi toteutettu esimerkiksi tiiviimmin rakennetussa kulttuurihistoriallisessa näyttelyssä, olisi kommenteissa saattanut näkyä enemmän hajontaa parien välillä. Ääneenajattelu voisi olla toimiva keino kartoittaa museotilan puutteita ennen perusnäyttelyn uudistamista tai remonttia. Testaajien kommentit näyttelyn sisältöön liittyen ovat kuraattorin näkökulmasta kiinnostavia ja antavat tavanomaisiin tiedonkeruumenetelmiin, kuten kyselylomakkeisiin, verrattuna täsmällisempää ja yksityiskohtaisempaa tietoa.

Tarkempi kuvaus ryhmän oppimiskokemuksista oheistekstissä Ääneenajattelua Subodh Guptan näyttelyssä.

Tampereen AVAAMO-ryhmän jäsenet: Leena Kakko, Lenin-museo; Kukka-Maaria Kallio, Pohjanmaan museo, Vaasa; Minna Karhunsaari, Työväenmuseo Werstas; Kristiina Kestinen, Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo; Elina Laurikainen, Sara Hildén taidemuseo; Matliisa Lehtinen, Sara Hildén taidemuseo; Merja Nummi, Kankaanpään kaupunginmuseo; Ulla Rohunen, Työväenmuseo Werstas; Marjatta Saari, Sara Hildén taidemuseo; Hanna Yli-Hinkkala, Työväenmuseo Werstas. Helena Yli-Kerttula, Sara Hildén taidemuseo; Jaana Ylänen, Kulttuurikasvatustyöyksikkö TAITE

ÄÄNEENAJATTELUA SUBODH GUPTAN NÄYTTELYSSÄ

Helena Yli-Kerttula, Merja Nummi, Elina Laurikainen
ja Tampereen AVAAMO-ryhmä

TAMPEREEN AVAAMO-RYHMÄ kokeili keväällä 2011 Sara Hildénin taidemuseossa ääneenajattelumenetelmää intialaisen nykyaiteilijan Subodh Guptan näyttelyssä. Kokeilu toteutettiin kahdessa osassa, ensin museoammattilaisista koostuvan AVAAMO-ryhmän kesken ja myöhemmin samassa näyttelyssä maahanmuuttajaryhmän kanssa.

Ensimmäisellä kerralla kahdeksan avaamolaista muodosti kolme seurattavaa paria. Yksi pareista kulki nauhurin kanssa ja kahdella parilla oli varjostajanaan museon henkilökuntaan kuuluva kirjuri, joka merkitsi parin reitin museon pohjakuvaan ja kirjasi ylös kommentteja. Ennalta sovittiin kirjaamiskohteeksi testihenkilöiden kommenteista ne, joissa heidän oma tietovarantonsa liittyy näyttelyn teoksiin. Kommentit jaoteltiin kirjaamisvaiheessa omiin sarakkeisiinsa negatiivisen tai positiivisen sävyn mukaan.

Toisella kerralla ryhmä muodostui maahanmuuttajataustaisista Moniääninen museo -kurssin osallistujista. Työpaja toteutettiin samalla tavalla kuin ensimmäisen ryhmän kanssa, tosin ilman nauhuria. Kirjureina toimivat samat henkilöt. Kummallakaan kerralla kukaan ääneenajattelutyöpajaan osallistuneista ei ollut kokeillut menetelmää aiemmin.

Kirjaajien kokemaa:

KIRJAAJAT KUVAILIVAT kokemusta mielenkiintoiseksi, vaikkakin yllättävän vaikeaksi. Puheen kirjaaminen valikoidusti ennalta sovitun teeman mukaisesti ei onnistunut, vaan molemmat kirjurit merkitsivät kommentteja muistiin aiottua laajemmin. Kommenteissa näkyi ensimmäisen ryhmän kohdalla heidän ammatillinen taustansa. Kiinnitettiin huomiota museoteknisiin ja ripustuksellisiin seikkoihin. Maahanmuuttajaryhmän kommenteissa heijastui kunkin kulttuurisen taustan vaikutus ja teoksista kuultiin yllättäviäkin tulkintoja. On huomioitava, että molemmissa ryhmissä kaikki olivat tottuneita museokävijöitä ja tämä saattoi heijastua kommenteissa. Menetelmää

ei kokeiltu satunnaisesti valikoitujen museokävijöiden kanssa. Kokeilu toteutetaan mahdollisesti myöhemmin.

Seurattujen kirjaamaa:

TARKKAILTAVILLE SEURAAMINEN, kirjaaminen ja erityisesti nauhurilla taltioiminen loi paineita puhua järkeviä. Ääneenpuhuminen ei ollut vaikeaa, kun tiesi tehtävän tarkoituksen ja se suoritettiin pareittain. Sen sijaan itsesensuurilla karsi puheesta omasta mielestään typerimmät kommentit ja siksi näyttelytekniikkaa oli helpompi kommentoida kuin itse taideteoksia. Loppukierrosta kohti kommentointi kuitenkin vapautui ja oli mielenkiintoista kuulla toisenkin mielipiteitä näyttelystä ja toteutuksesta. Tilassa ei myöskään ollut ulkopuolisia ihmettelemässä ääneenajattelijoita. Nauhurin kanssa kulkemisen haaste oli siinä, että piti kulkea lähellä toista, jotta molempien ääni taltioitui. Ei siis voinut lähteä kiertämään teoksia eri puolelta.

Ääneenajattelutyöpaja oli menetelmänä suhteellisen helposti toteutettava. Itse toteutus ei vienyt paljon aikaa, kommenttien läpikäyminen enemmän. Työpajan toteuttaminen vaatii kirjaamisen osalta harjoittelua. Toisella kerralla oli jo helpompaa valikoida kirjattavat kommentit muun puheen seasta.

Museokäynti sosiaalisena tapahtumana ja oppimista arkitiedon pohjalta

ROVANIEMEN AVAAMO-RYHMÄSSÄ testattiin sovitulla koeryhmällä, miten museon vuosikorttikävijä voi toimia oppaana ystävälleen oman tietovarantonsa pohjalta. Testiryhmän jäsenet toivat yhden ystävänsä mukanaan Arktikumiin. He tutustuivat näyttelyyn omassa tahdissa. Omatoimisen näyttelykierroksen jälkeen ryhmäläiset kokoontuivat yhteiseen keskustelutilaisuuteen museon oppaan ja yliopistolehtorin kanssa. Osallistujien luvalla keskustelu nauhoitettiin, ja nauhoite käsiteltiin seuraavassa AVAAMO-ryhmän tapaamisessa. Ryhmässä todettiin, että oppiminen on sosiaalinen tilanne, jossa seuralainen voi toimia tiedon ja taidon välittäjänä. Museot ovat asiantuntijaorganisaatioita, joiden tietoon luotetaan, mutta myös jokainen aikuinen kantaa mukanaan paljon arjessa opittua tietoa. Esimerkkinä keskustelussa tuli esille museon kertoma kaupungin historia ja tapahtumat dokumentoituun tietoon pohjautuen ja henkilön, joka on asunut kaupungissa ikänsä, henkilökohtainen tieto ja kokemus. Tieto tai tietämys tapahtumista on arjen kautta hankittua ja omakohtaista. Rovaniemen AVAAMO-ryhmään osallistui aikuiskasvatuksen lehtori Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnasta. CICEROn näkökulmasta oli tervetullutta, että kasvatustieteen asiantuntemus hankkeen puitteissa sai uusia ulottuvuuksia, kun alalta tuli muita toimijoita mukaan. Lehtori Helena Koskisen artikkeli *Miten museossa oppii – arki-kokemus uuden omaksumisen mahdollistajana*, jonka hän kirjoitti Rovaniemen ryhmän toiminnasta, on luettavissa ohessa. Koskinen kirjoittaa artikkelinsa lopussa ytimekkäästi:

” *Oppiminen on prosessi ja toteutuu aina jossakin ympäristössä²¹, oppimisen tilassa. Arjessa oppimisen tila rakentuu kohtaamisten, jakamisen ja viiptymisen kokemuksesta. Tätä puheena oleva kokeilukin vahvisti. Kohtaaminen palvelee sosiaalisuutta, jakaminen kokemuksellisen ja kontekstuaalisen tiedon prosessointia, uuteen tulkintaan havahdumista ja viiptyminen mahdollistaa mm. arvojen sekä asenteiden tms. uudelleen lähettämisen ja pohdinnan.*

Rovaniemen AVAAMO-ryhmän jäsenet: Tuija Alariesto, Lapin maakuntamuseo; Tuulikki Halla, Metsähallitus, Tiedekeskus Pilke; Liisa Hallikainen, Arktinen keskus, Lapin yliopisto; Darja Heikkilä, Metsähallitus, Tiedekeskus Pilke; Heikki Hepoaho, Metsähallitus, Tiedekeskus Pilke; Helena Koskinen, Kasvatustieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto; Hanna Kyläniemi, Lapin maakuntamuseo; Ari Laakso, Arktinen keskus, Lapin yliopisto; Maisa Laitinen, Lapin maakuntamuseo; Lotta Leskelä, Lapin maakuntamuseo; Merja Lehtovirta-Aho, Lapin maakuntamuseo; Jonna-Maria Mölläri, Lapin maakuntamuseo

²¹ Lave & Wenger (1991).

ARKIKOKEMUS OMAKSUMISEN MAHDOLLISTAJANA NÄYTTELYSSÄ

*Helena Koskisen
tekstin pohjalta toimitettu*

OTSIKOSSA MAINITTUUN lauseeseen haettiin vastausta Rovaniemen AVAAMO-ryhmän kokeilussa keväällä 2011. Kutsutut testihenkilöt tutustuivat Arktikum Lapin maakuntamuseon ja Arktisen tiedekeskuksen näyttelyihin itsenäisesti. Välittömästi käynnin päätyttyä kaikki kokoontuivat keskustelemaan kokemastaan museon oppaan ja ryhmän kasvatustieteen edustajan kanssa. Tilaisuus nauhoitettiin myöhemmin kuunneltavaksi koko AVAAMO-ryhmän kesken. Tavoitteena oli kerätä kokemuksia siitä, kuinka aikuiset käyttävät hyväksi omaa arkitietoaan museokäyntinsä aikana. Mukana oli yhdeksän eri-ikäisiä naisia ja miehiä.

Jakaminen ja vuorovaikutus

KOKEILUSSA NOIN KYMMENEN MUSEOKÄVIJÄÄ sai kutsua yhden henkilökohtaisen ystävänsä mukaan testaukseen. Osa mukana olleista ei ollut aiemmin käynyt Arktikumissa. Yksi testaajista vieraili näyttelyissä yksin.

Nauhoitettua keskustelua analysoitaessa nousi esille, että näyttelyihin tullaan yleensä jonkun kanssa yhdessä (lasten, vieraiden, harrastusryhmien) ja käyntiä ohjaa tämä sosiaalinen vuorovaikutus. Jaettu kokemus innoitti testihenkilöitä pohdintoihin näyttelyssä. Jakamista tapahtui oman parin tai oppaan kanssa. Myös informaatiotaulujen analysointia pidettiin jakamisena. Eri-ikäisten ja erilaisia elämäntilanteita edustavien henkilöiden arkipkokemukset palvelivat jakamista kuten myös samansuuntaiset kokemukset.

Henkilökohtaisen arkitiedon merkitys näyttelyvierailuun

HENKILÖKOHTAINEN ARKI ohjasi havaintoja näyttelyssä tai havainnot kiinnittyivät henkilökohtaisiin intresseihin. Näyttelyiden yksityiskohtiin liittyneet pohdinnat ja viittaukset

nivoutuivat kävijän arkeen kuten kotikaupungin historiaan, oman suvun historiaan, ajankohtaiseen työhön tai opiskeluun ja henkilökohtaiseen harrastuneisuuteen. Arjen ajankohtaisia aiheita vertailtiin aktiivisesti omaan historiatietouteen tai museon antamaan tietoon. Esimerkiksi Kemijoen historiaan liittyen pohdittiin milloin tukinuitto loppuikaan Kemijoessa, millainen on normaali joki ja miten tukinuitto vaikutti paikallisten elämään eri paikkakunnilla. Arkioppimisen keskeinen elementti – uuden tiedon kiinnittyminen aiemmin hankittuun omaan tietoon tuli esille.

Näyttelyt tarjosivat testihenkilöille kokemuksia, joiden varaan voi rakentaa paikallisuutta ja juurevuutta. Paikkakunnalla pitkään asuneille näyttelyiden tarjoama tieto vahvisti jo olemassa olevaa tietovarantoa. Myöhemmin paikkakunnalle muuttaneille, esimerkiksi ryhmän opiskelijoille, rakentui ymmärrystä arjen toimintaympäristöstä toisten arkihistoriatiedon avulla. Keskusteltaessa paikallisuudesta kaivattiin näyttelyyn teemakohtaisia vinkkejä tai näkökulmia esille tuovien reittien merkitsemistä etenkin kävijälle, jolla ei ole arkitietoa tukena kaupungin historiasta. Näyttelyt saivat testaajat myös pohtimaan, ovatko heidän arjen toimintamallinsa näyttelyssä esitetyn tiedon mukaisia, esimerkiksi luontoa suojelevia tai kestäväää kehitystä tukevia. Samassa yhteydessä pohdittiin muualta, esimerkiksi useista medioista, omaksutun tiedon yhteensopivuutta näyttelyssä havaitun kanssa. Omaa tietämystä sidottiin näyttelytietoihin arjen kokemuksella esimerkiksi kylmän kokeminen ja sen vertaaminen teoreettiseen kylmätietoon näyttelyssä.

Eroaako aikuinen nuoresta kävijästä?

LAAJOISSA NÄYTTELYISSÄ asioihin perehtyminen vaatii aikaa. Testaajien keskittymistä häiritsi tunne väsymyksestä liian laajaan näyttelytarjontaan. Infoähkyä koettiin. Liian runsaan tietomäärän koettiin vaikuttavan negatiivisesti aikuisenkin näyttelykäyntiin. Ärsykkeiden määrä vaikeutti syventymistä. Kokonaisuuksien hahmottaminen näyttelyn viestistä jäi puutteelliseksi. Yhdessä kulkeminen (sosiaalinen yhdessäolo) auttoi huomaamaan kohteita. Osalle aikuistestaajista liikkuminen tilassa muodostui poukkoiluksi omien (arki)-intressien ja -ärsykkeiden varassa. Moniaistilliset tiedon esittämistavat koettiin innostavina. Tutustumisen jakaminen usealle eri käynnille olisi testaajien mielestä hyödyllistä. Aikuisten kohdalla tuntui pätevän sama kokemus mitä lapsille on korostettu jo pitkään: museonäyttelyssä käyntiä voi myös opetella. Tätä havaintoa testauksessa vahvisti se seikka, että usein näyttelyssä jo aikaisemmin käyneet kokivat uusia elämyksiä: ”...oliko siellä sekin, missä?”. Palautekeskustelussa tuli esille testaajien halu tietää enemmän esille asetettujen esineiden ja kuvien valinnan perusteista. Testihenkilöt kysyivät muun muassa, millaisesta valikoimasta esille laitettut kuvat ja esineet on valittu tai kuka valinnan tekee. Tämä näkökulma erottaa ehkä selkeimmin aikuiskävijät lapsikävisistä. Miten nykymuseoissa vastataan tähän aikuiskävijöiden kiinnostukseen?

Loppukeskustelu ja arkitieto

RYHMÄN LOPPUKESKUSTELUSSA pohdittiin kävijöiden elämismaailman huomioimisen tärkeyttä museokäyntien kiinnostavuuden lisäämiseksi. Vaihtuvat näyttelyt vastaavat ajankohtaisuuden vaateeseen ja motivoivat käyntiä. Saman mahdollistaisi eri teemojen

VIEREISELLÄ SIVULLA: Olennaisena fyysisenä oppimisen tilana toimi vapaamuotoinen kahvipöytäympäristö.

KUVAT: CICERO LEARNING -VERKOSTO / LEENA TORNBORG

esille nostaminen perusnäyttelystä. Mielenkiintoinen näkökulma ”väärin tekemisestä” tuotiin esille keskustelussa. Väärin tekemisen kokemus voi avata mahdollisuuden uuden omaksumiselle, mutta voi myös luoda esteen ja häiritä informaation vastaanottamista: ”... kun tulee väärästä ovesta niin häh...” Oikeanlaisesta museokäyttäytymisestä tai sen kyseenalaistamisesta on kirjoittanut esimerkiksi Kaija Kaitavuori artikkelissaan Museo ja yleisö (2007)¹.

Oppiminen on prosessi ja toteutuu aina jossakin ympäristössä, oppimisen tilassa. Arjessa oppimisen tila rakentuu kohtaamisten, jakamisen ja viipymisen kokemuksesta. Kohtaaminen palvelee sosiaalisuutta, jakaminen kokemuksellisen ja kontekstuaalisen tiedon prosessointia, uuteen tulkintaan havahtumista, ja viipyminen mahdollistaa esimerkiksi arvojen sekä asenteiden uudelleen arvioinnin. AVAAMO-kokeilun oppimisen äänet olivat pohtivia ja kriittisiä, ennakkoluulojakin murrettiin: ”...en mä nyt tiedä, mitenkähän se nyt on... mä kysyin jo... ; ...toisen kanssa ei ole huomannut... ”...olen luullut, että on tutkijoille ... kurkattiin mitä siellä on...” Arjen kohtaamiset ja niissä koettu informaali oppiminen tuottavat jatkuvasti motivaatiota kohdata uutta, jakaa eteenpäin ja viipyä oppimisen tiloissa. Kävijän tila museovierailulla muodostuu pääasiallisesti näyttelytiloissa.

Tilannekohtainen motivaatio nousee innostuksesta tai uteliaisuudesta, joskus tietoisuudesta siitä, että osallisuus tuottaa palkkion. Palkkio voi olla aineellinen tai henkinen, konkreettista hyötyä tuottava tai arkea eteenpäin vievä, tietoa lisäävä, ajankohtaistava tai itsetuntoa rakentava, kulttuurisia konventioita vahvistava tai uusintava. Voidaan kysyä, lisääkö näyttelykäynti tietoa vai vahvistaako se tietoisuutta analysoida arkea. Rakentuuko näille orientaatioille oikeassa olemisen kokemus? Kokeilussa testaajat ilmaisivat käsityksen jostakin oletetusta, enemmän oikeasta tavasta kokea näyttely.

Kulttuuritiedon välittymisen keskeinen funktio on vuorovaikutuksen ylläpitäminen ja yhteisyyden kokeminen, osalliseksi tuleminen sekä tilassa viipyminen. Arjessa kohtaavat yksilöllinen ja yhteisössä jaettu tieto (communities of practice²). Merkittäviä kokemuksia syntyy usein arjen tahattomissa, suunnittelemattomissa tilanteissa ja ne tuottavat oppimista. Arjen kohtaamisiin³ kiinnittyvä oppiminen piiloutuu päivittäisiin toimintoihin: työhön, arjen toimiin ja harrastuksiin, mutta varsinaisten oppimiskokemusten erittely jää useimmiten toteutumatta. Informaalia oppimista ei voida arvioida oppimisen tavoitteiden, opiskeluajan eikä opiskelun ohjauksen kriteerein. Tyypillisimmillään arkioppiminen ei ole tavoitehakuista, kuitenkin se voi olla tarkoituksellista. Arki on yksilöllistä ja arjen kohtaamisiin tullaan oman elämiskontekstin kehystämänä. Meidän oletetaan pääsääntöisesti tietävän kuinka toimia arjessa. Toimintatapamme perustuvat aiemmin hankitulle tiedoille, taidoille ja asennoitumiselle. Kokemus aiemmista tilanteista vahvistaa tai estää uusia tulkintojamme. Mutta voiko kokemus olla väärä?

¹ Kaitavuori (2007).

² Wenger (1998)

³ Berger & Luckman (1994).

YLLÄ: Jaettua asiantuntijuutta keskustelemalla väittämistä, asenteista, piiloasenteista.

KUVAT: CICERO LEARNING -VERKOSTO / LEENA TORNBORG.

Aktiivinen ikääntyvä väestö – museoiden tulevaisuuden voimavara?

LAPPEENRANNAN RYHMÄÄN kokoontui museoammattilaisia Etelä-Karjalan museotoimesta, Kotkan Merimuseosta sekä Savonlinnan maakuntamuseosta. Lappeenrannassa keskityttiin aikuisryhmään, joka kaikkien tilastolaskelmien mukaan tulee tulevaisuudessa vain kasvamaan: hyväkuntoiset eläkkeellä olevat aikuiset. Lappeenrannassa opintoryhmä seurasi toimintaa, jossa ns. museomummon arkitietoa omasta lapsuudesta käytettiin hyväksi lapsiryhmän käynnillä museossa. Toiminnossa oli mukana myös käsityöläinen ja muusikko. Museomummon kerronnan jälkeen lapset tekivät itselleen käpylehtiä käsityöammattilaisen ohjaamana. Lapset jatkoivat teeman käsittelyä ammattimuusikon johdolla tutustumalla muun muassa vanhoihin soittimiin. Lopuksi järjestettiin yhteiskeskustelu museon henkilökunnan, museomummo ja -vaari toiminnassa mukana olevien, muiden ammattialojen edustajien ja AVAAMO-ryhmäläisten kesken. Keskustelussa pohdittiin, miten museot voivat toiminnallaan edistää sukupolvien välistä kohtaamista. Ryhmässä käsiteltiin osittain samaa aihetta kuin Rovaniemen ryhmässä eli arkitiedon hyväksikäyttöä museon dokumentoidun tiedon lisäksi, mutta aihetta lähestyttiin museomummo ja -vaari toiminnan kautta. Museomummo ja -vaaritoimintaa kuvataan tarkemmin Mona Taipaleen oheisartikkelissa Museomummo ja -vaaritoiminta osana uutta, osallistuvaa ja asiakaskeskeistä museotoimintaa.

Kaakkois-Suomen AVAAMO-ryhmän jäsenet: Johanna Aartomaa, Suomen merimuseo; Irja Ahtovirta, Kouvolan kaupungin museot; Satu Eiskonen, Etelä-Karjalan museo; Marjatta Räsänen, Etelä-Karjalan taidemuseo; Irmeli Soininen, Savonlinnan maakuntamuseo; Mona Taipale, Etelä-Karjalan taidemuseo; Leena Rätty, Etelä-Karjalan taidemuseo; Päivi Partanen, Etelä-Karjalan museot

MUSEOMUMMO JA -VAARITOIMINTA

*Mona Taipale, Päivi Partanen
ja Kaakkois-Suomen AVAAMO-ryhmä*

LAPPEENRANNAN MUSEOT haluavat olla asiakaslähtöisiä ja kehittää yleisötyötään. Tätä tavoitetta edistämään museotoimi perusti asiakasraadin vuonna 2009. Erilaisista asiakasryhmistä koostuvan raadin avulla museot pyrkivät luomaan vahvempia asiakassuhteita ja tulemaan lähemmäs paikallisia ihmisiä. Näin museot pystyvät paremmin vaikuttamaan myös ihmisten hyvinvointiin ja elämänlaatuun.

Mukana on eri-ikäisiä ja eri kulttuuritaustaisia ihmisiä. Asiakasraadissa on neljä eläkeikäistä jäsentä, jotka halusivat lähteä kehittämään museomummo ja -vaaritoimintaa yhdessä museon työntekijöiden kanssa. Toiminta on vapaaehtoista ja se tähtää elämykselliseen tiedon ja perinteen siirtoon nuoremmille sukupolville.

Toiminnan avulla myös sitoutetaan museon asiakkaita mukaan museon toimintaan ja sen kehittämiseen. Alkuvuodesta 2011 järjestettiin kaksi työpajaa, joissa museomummo tai -vaari kertoi esikouluikäisille lapsille omasta lapsuudestaan, leikeistään ja leikkikaluistaan. Syksyllä 2011 museomummot ja -vaarit toimivat museoissa omien kiinnostustensa ja taitojensa mukaan muun muassa vertaisihmettelijöinä ja keskusteluoppaina sekä osallistuvat apuvetäjinä erilaisiin työpajoihin. Vetipä museovaari äijäjoogaakin taidemuseossa.

Museomummo ja -vaaritoiminta on vielä alussa. Toiminnan tavoitteena on luoda museosta paikka, jossa eri sukupolvet voivat kohdata. Paikka, joka ei ainoastaan säilytä yhteisön muistia, vaan aktivoi käyttämään sitä, muistelevaan ja käymään dialogia.

Museomummot ja -vaarit ovat tuoneet museotyöhön uusia näkökulmia ja ideoita toiminnan kehittämiseen. Toiminta tarjoaa myös yhteistyön mahdollisuuksia monella alueella. Yhteistyötä on kokeiltu positiivisin tuloksin mm. kuntouttavassa toiminnassa, hoivatyössä, maahanmuuttajatoiminnassa ja taiteen perusopetuksessa. Museomummot ovat museon agentteja, jotka toimivat omissa harrastus- ja muissa verkostoissaan tuoden arvokasta tietoa asiakkaiden toiveista ja ajatuksista mutta myös markkinoivat museoita ja tekevät museokasvatustyötä ruohonjuuritasolla.

Museomummo- ja asiakasraatityö on herättänyt paljon kiinnostusta museokentällä. Innovaatio antaa mahdollisuuden kohdata asiakas henkilökohtaisesti, se vastaa museon tavoitteisiin toimia perinteensiirtäjänä ja -säilyttäjänä ja tuo museon lähemmäksi asiakasta. Toiminnan avulla museo saa tietoa asiakkaan tarpeista ja toiveista. Museo myös toimii konkreettisesti eri sukupolvien yhdistäjänä.

Aikuismuseopedagogiikka tänään, ideaalitalanne ja tilanne vuonna 2020

PÄÄKAUPUNKISEUDUN RYHMÄSSÄ pohdittiin aikuismuseopedagogiikan nykyhetkeä ja visiointiin tulevaisuutta. Suunta vaikuttaa olevan se, että aikuisia ei enää nähdä vain ’muuna yleisönä’ vaan aikuiskävijöitä on alettu segmentoida erilaisiin ryhmiin, joilla on erilaiset tavoitteet ja tarpeet museokäynnille. Nämä tavoitteet huomioidaan etenkin yleisötyössä. Ideaalitalannetta hahmotettaessa aikuisiin kohdistuva pedagoginen toiminta tulisi olla jossain määrin osa kaikkien museon työntekijöiden työtä. Vastavuoroista kommunikaatiota aikuismuseokävijän, kokoelmien, näyttelyiden, tutkimuksen ja kaikkien museon toimintojen välillä voidaan tulevaisuudessa lisätä. Jokainen aikuinen kantaa omaa henkilökohtaista historiatietoa mukanaan. Miten museon ylläpitämälle historiatiedolle ja kävijöiden henkilökohtaiselle historiakokemukselle saadaan luotua enemmän raja- ja kosketuspintoja tulevaisuudessa? Millaisia välineitä pedagoginen toiminta voi antaa? Ryhmä oli sitä mieltä, että tulevaisuudessa, vuonna 2020, edellä mainittuihin kysymyksiin saadaan vastauksia aktiivisella arviointitoiminnan kehittämällä ja lisäämisellä. Tulevaisuuden visioissa keskeisiksi nousivat toimintojen kehittäminen verkostotoiminnan pohjalta ja museokävijöiden toimijuuden aktivoiminen.

Pääkaupunkiseudun AVAAMO-ryhmän jäsenet: Elina Eerola, Postimuseo; Leena Han-nula, Sinebrychoffin taidemuseo; Eriika Johansson, Suomen rakennustaiteen museo; Lotta Kjellberg ,Helsingin taidemuseo; Minna Lindfors, Gallen-Kallela Museo; Anne Pelin, Gallen-Kallela Museo; Aulikki Ritari, Vantaan taidemuseo; Erja Salo, Suomen valokuvataiteen museo; Valeri Saltikoff, Suomen ilmailumuseo; Minna Turtiainen, Gallen-Kallela Museo; Pilvi Vainonen, Kulttuurien museo; Anna Iso-Ahola, Tekniikan museo; Leena Tokila, Suomen museoliitto.

Onko pakko oppia?

VUODEN 2011 VIIMEINEN AVAAMO-opintoryhmä kokoontui Lounais-Suomessa, jossa osanot-tajia oli useasta Turun museoista, Kemiöstä ja Liedosta. Tässä ryhmässä palattiin samaan teemaan, jota hankkeessa oli pohdittu lähes kahden vuoden ajan. Jos aikuinen ei halua tulla museoon oppimaan, vaan haluaa kokea jotain vapaa-aikaan, rentoutumiseen tai hy-vinvointiin liittyvää, voiko siihen liittyä oppimista? Ryhmässä käytiin läpi lounaissuoma-laisten museoiden tiedotustekstejä ja arvioitiin löytyykö niistä piilo-opetussuunnitelmaa tai piirteitä, jotka voisivat saada oppimiskammoisen aikuisen jättämään museovierailun väliin. Merkkejä piilo-opetussuunnitelmasta kuvasivat muun muassa tiedotustekstien ilmaiset tiesitkö, tule perehtymään ja haluatko oppia tuntemaan.

Oppiminen on parhaimmillaan tiedostamatonta, oppimisen kaikkiallisuutta. Museot ovat asiantuntijalaitoksia eikä niistä olla tekemässä aikuisten huvipuistoja. Tulevaisuudessa oppimisen tavoite tulisi tehdä museoammattilaisten näkökulmasta selkeästi näkyväksi ja kaikkia toimintoja läpileikkaavaksi. Toisaalta oppimisen tavoite tulisi pystyä piilottamaan kävijältä, jotta hän omalla aktiivisella toimijuudellaan, ei toisten normatiivisen toimijuuden ehdoilla, voisi kehittää ja käyttää omaa tietovarantoaan miellyttävässä museoympäristössä ja ilmapiiirissä.

Lounais-Suomen AVAAMO-ryhmän jäsenet: John Björkman, Sagalunds museum; Susanna Hujala, Turun museokeskus; Anna Hätönen, Turun museokeskus; Heli Iso-lehto, Raision museo Harkko; Janna Jokela, AboaVetus & ArsNova; Hannele Leh-tonen, Liedon Vanhalinna; Anna Meronen, Forum Marinum; Jari Näränen, Raision museo Harkko; Ulrika Nyman-Sjöblom, Länsi-Uudenmaan maakuntamuseo; Li Nä-se, Sagalunds museum; Satu Reinikka, Turun museokeskus; Johanna Seppä,Turun museokeskus; Annina Sirén, Turun taidemuseo; Solveig Sjöberg-Pietarinen, Turun museokeskus; Riina Tiainen, Turun museokeskus; Leena Tiilikainen, Turun museo-keskus; Seija Väärä, Turun museokeskus; Bengt Selin, Turun museokeskus; Leena Tokila, Suomen museoliitto

Arviointi Avara museo -hankkeessa

ARVIOINTI ON OLENNAINEN OSA jokaista kehittämishanketta. Mitä, kenelle ja miksi arvioidaan saattaa jäädä hankesuunnitelmissa suhteellisen vähälle huomiolle. Tällaisesta tilanteesta lähdettiin myös Avara museo -hankkeessa. Arviointia tehtäessä on muistettava erottaa arviointi (evaluaatio) arvostelusta (kritiikki). Ennen kuin arviointitoiminta pääsee alkuun, on siis tärkeää pitää erillään arviointi arvostelusta sekä määritellä kolme alun kysymystä mitä, kenelle ja miksi.

Hankkeella oli kaksi aikuisoppimisen tavoitetta, joita arvioitiin eri menetelmillä. Hankkeen ensimmäinen tavoite oli kehittää museoammattilaisten aikuispedagogista osaamista. Toinen tavoite oli kehittää osahankemuseoiden aikuispedagogista toimintaa eri kohde-ryhmille. Tavoitteena oli, että mikäli toimintaa on arvioitu, tietoa voidaan välittää myös muiden museoiden hyödyksi.

CICERO Learning -verkoston vastuulla oli arvioida museoammattilaisten aikuispedagogisen osaamisen kehittymistä hankkeen toimintaan osallistumisen seurauksena. Tämä tehtiin itsearviointin avulla. Arviointimateriaali kerättiin kesällä 2011 hankkeen ollessa puolessa välissä. Väliarviointiraportti on saatavilla hankkeen blogissa pdf-muodossa²². Jokainen osahanke toteutti toisen tason arviointia resurssiensa puitteissa. Ensimmäisen tavoitteen arviointiaineistosta nousi esille seuraavia näkökulmia:

” Arviointitulosten mukaan hankkeessa toiminnan kohteena olleiden [museoiden työntekijät] vastaukset ilmaisivat aikuispedagogisten taitojen kehittymistä positiiviseen suuntaan seuraavilla osa-alueilla: aikuisten huomioiminen potentiaalisena erityisryhmänä, käytännön ja teoreettisen aikuispedagogisen ajattelun kehittyminen, kävijöiden oppimisen arvioimisen kehittyminen ja aikuisikäviijöiden tarpeiden selkeämpi ymmärtäminen. Aiheet, jossa kehittämistä voidaan vielä edistää museoissa, ovat muun muassa verkostoituminen ja moniammatillisen yhteistyön kehittäminen²³.

Tulevaisuusnäkymiä

AVARA MUSEO -HANKE osallistui ICOM-CECA vuosikonferenssiin Zagrebissa syksyllä 2011. Konferenssin noin sadasta esityksestä alle viisi keskittyi museoiden aikuispedagogiikkaan. Avara museo -hankkeen lisäksi aiheeseen liittyviä esityksiä kuultiin muun muassa Espanjasta ja Etelä-Amerikasta. Museopedagogiikan tutkimuskenttää hallitsee edelleen lapsikäviijöiden näkökulma ja aikuisia käsitellään erilaisina erityisryhminä. Elinikäisen oppimisen edistämisen ei tule koskea vain museon pedagogista henkilökuntaa vaan pedagoginen näkökulma tulee olla määriteltynä museon kaikissa perustoiminnoissa. Pedagogisen toiminnan erillisuus museon muista toiminnoista on ollut puheenaiheena CECAn konferensseissa jo vuosia. CECAn puheenjohtaja Emma Nardi sekä hallituksen jäsenet

²² Tornberg (2012c).

²³ Kuten edellä.

nostivat esille museopedagogiikan määrittelyn tarpeen tai kriteerit²⁴. Näitä tarvitaan, jotta voidaan alkaa puhua yhteneväisesti siitä, mitä on 'hyvä museopedagoginen käytäntö', jota museokentällä voidaan levittää. Vertailukohtana voidaan käyttää esimerkiksi sitä, miten kansainvälinen museoyhteisö on määritellyt hyvän museoesineen tallennuskäytännön. Hyvinä museopedagogisina käytäntöinä esitellään toistaiseksi hyvin eritasoisia ja erilaisia malleja. CECAssa pohditaan aktiivisesti, mikä on pedagogisen toiminnan tai oppimiskäsityksen aito rooli museotoiminnassa.

Hyvän museopedagogiikan määritelmän puuttuminen herättää myös kysymyksen museopedagogisesta pätevyydestä. Konferenssissa nostettiin esiin se seikka, että niin kauan kuin museopedagogiaa ei ole määritelty, on vaikea luoda alalle pätevöittävää koulutusta. Ala vaatii eräänlaista semi(kaksois)-professionaalisuutta, yhdistelmää museologiasta ja pedagogiikasta. Tämän tyyppistä koulutusta on toistaiseksi erittäin vähän. Eri tyyppistä ja tasoisia koulutuksia on jo olemassa Englannissa, Hollannissa, Ruotsissa ja USA:ssa. Uusia yliopistotasoisia koulutusohjelmia ollaan luomassa esimerkiksi Sloveniaan ja Puolaan. Pätevyyden määrittely tulee siten olemaan yksi keskeisiä haasteita tulevaisuudessa. Nykyisessä oppimiskäsityksissä oppiminen nähdään elinikäisenä, elämänlaajuisena ja -syvyisenä, joten pätevyyden tulisi rakentua tälle käsitykselle.

Aikuisten oppimiseen museoissa on käytettävissä samoja pedagogisia lähestymistapoja ja menetelmiä kuin lapsille suunnatuissakin. Andragoginen lähestyminen vaatii samojen oppimiskäsitysten ja -menetelmien uutta ja luovaa käyttämistä aikuisten lähtökohdist. Samalla kuin on muistettava, että suuri osa tämän päivän aikuisista on käynyt oman opintaipaleensa hyvin behavioristisissa oppimisympäristöissä. Aikuiset, joita kohtaamme 2010-luvulla museossa, ovat todennäköisesti tottuneet oppimaan tämän käsityksen mukaan ja esimerkiksi osallistuminen perinteiselle museo-opastukselle voi luoda oppimisen tilanteeseen turvallisuuden tunteen. Uudet oppimisen käsitykset (konstruktivismi, tekemällä oppiminen, tutkiva oppiminen, sosiokulttuurinen oppiminen ja niin edelleen) eivät välttämättä syrjäytä aikaisempia käsityksiä, vaan eri oppimiskäsitysten menetelmiä voidaan käyttää rinnakkain, vierekkäin ja toisiaan täydentäen. 2010-luvun oppimisen käsitykset korostavat vuorovaikutteisuutta, oppijan aikaisemman tietovarannon huomioonottamista ja oppijan aktiivisuutta oman oppimisen prosessissa. Mitä syvemmälle pedagogiaan paneutuu, sen enemmän oppii niiden luovaa käyttöä.

²⁴ Kriteerit-terminologian käyttöön suhtauduttiin konferenssissa tietoisesti kriittisesti. Tarkoitus on välttää liikaa "kriteeristöä", mutta jokin vastaava määrittelyä tarvitaan, jotta museopedagogisen toiminnan voi kansainvälisesti ymmärtää samana.

PROJEKTI- TYÖSKENTELYSTÄ OPITTUA

Pauliina Kinanen
Suomen museoliitto

FM PAULIINA KINANEN on toiminut Suomen museoliitossa Avara museo -hankkeen projektikoordinaattorina vuosina 2010–2012. Tätä ennen hän on työskennellyt Museoliitossa erilaisissa museologiaan, verkkokoulutukseen ja julkaisuihin liittyvissä tehtävissä.

SUOMEN MUSEOLIITTO on museoalan keskusjärjestö, jonka keskeisenä tehtävänä on valvoa museoiden etuja ja edustaa niitä alan yhteisissä kysymyksissä. Museoliitto tarjoaa jäsenilleen uudistuvaa ja innovatiivista osaamista sekä käytännön palveluja. Keskeiset toimintamuodot ovat koulutus, tiedotus- ja julkaisutoiminta, kehittämisprojektit ja konsultointi. Museoliiton jäsenenä on 196 museoita omistavaa yhteisöä.

TÄMÄ ARTIKKELI KOKOAA yhteen huomioita verkostomaisesta hanketyöskentelystä erityisesti Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamaan hankkeeseen liittyen. Mitä kannattaa ottaa huomioon hankehakemusta kirjoitettaessa? Millaista on monimutkaisuudestaan tunnettu ESR-hankkeen hallinnointi ja raportointi? Kuinka monen erilaisen toimijan verkostossa tuetaan yhteistyön sujuvuutta? Artikkelin kokemukset perustuvat Avara museo -hankkeeseen, eivätkä välttämättä sellaisenaan päde muihin projekteihin.

Hankkeen suunnittelu ja hakemuksen kirjoittaminen

IDEAALITILANTEESSA HANKKEEN suunnittelu ja hanketoimijoiden yhteen kokoaminen aloitetaan reilusti ennen varsinaista hakemuksen kirjoittamista. Todellisuus on kuitenkin usein toisenlainen: suunnitteluprosessi ja hakemuksen kirjoittaminen ovat päällekkäisiä prosesseja, jotka tehdään hyvin lyhyessä ajassa. ESR-hankehaut aukeavat kuukautta ennen hakemuksen määräaikaa, joten jos hausta ei ole saanut tietoa jo aikaisemmin, kiire tulee

varmasti. Mahdollisia rahoituslähteitä ja niihin liittyviä haluaikoja kannattaa toki kartoittaa jo hanketta ideoitaessa.¹

Mitä suuremmasta ja useamman toimijan hankkeesta on kysymys, sitä enemmän suunnitteluun kannattaa varata aikaa. Eri toimijoilla on erilaisia odotuksia hankkeen suhteen. Myös erilaiset toimintatavat saattavat hidastaa yhteisen ”juonen” löytymistä. Rahoittajan näkökulmasta hanke on yksi kokonaisuus, vaikka osatoteuttajia ja heidän omia suunnitelmiaan olisikin useita. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että osatoteuttajat suunnittelevat toimintonsa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jossa kaikkien toimenpiteiden taustalla on yhteinen tavoite.

Jo suunnitteluvaiheessa kannattaa rahoittavalta taholta varmistaa, että suunniteltu toiminta on tukikelpoista ja täyttää kyseessä olevan kehittämisohjelman ja toimintalinjan sisällölliset vaatimukset. Projektisuunnitelmaa voi muuttaa projektin jo ollessa käynnissä, mutta tämä vaatii aina hankkeen ohjausryhmän ja rahoittajan hyväksynnän.

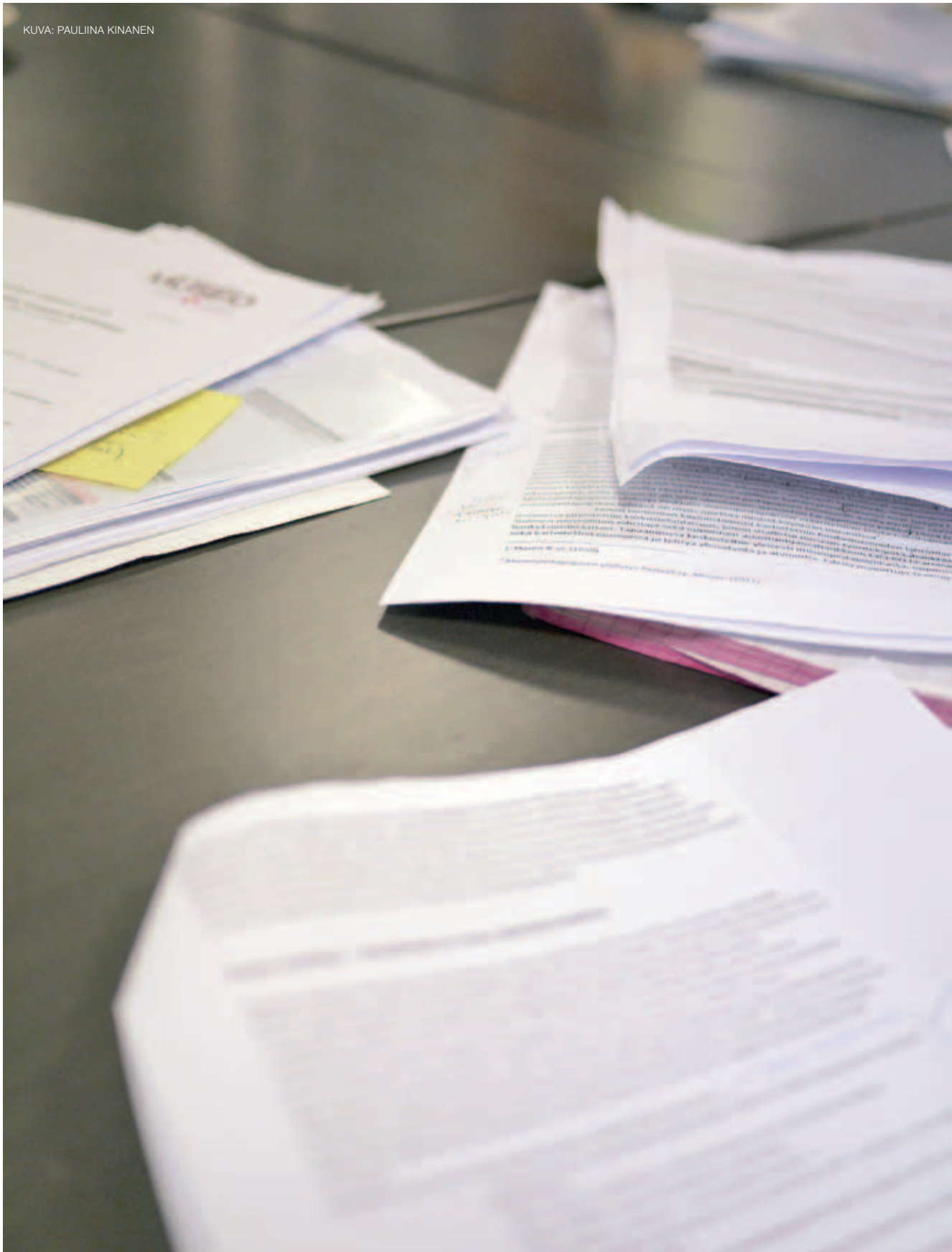
Projektihakemuksessa, joka rahoituspäätöksen jälkeen muuttuu voimassa olevaksi projektisuunnitelmaksi, on suunnitellun toiminnan lisäksi olennaista kustannusarvion ja rahoitussuunnitelman tekeminen. Kustannusten tulee vastata projektisuunnitelmaa ja tätä vastaavuutta tulee seurata koko hankkeen ajan. Kustannukset, jotka eivät vastaa projektisuunnitelmaa, ovat ESR-hankkeissa tukikelvottomia.

Verkostotyöskentelyn hyvät ja huonot puolet: vertaistukea ja kompromisseja

AVARA MUSEO -HANKKEESSA oli yhteensä seitsemän osatoteuttajaa kolmella eri paikkakunnalla. Haasteena oli siis hankkeen yhtenäisyyden ja yhteistyön rakentaminen ja sen ylläpitäminen. Maantieteellisen etäisyyden vuoksi tarkoitus oli hyödyntää verkon tarjoamia yhteydenpitomahdollisuuksia. Hankkeen alussa otimme käyttöön Museoliiton Moodle verkko-oppimisympäristön keskustelualueeksi ja materiaalipankiksi. Moodle ei kuitenkaan vakiintunut yhteiseen käyttöön. Ongelmat johtuivat ennen kaikkea siitä, että ympäristö koettiin monimutkaiseksi käyttää ja keskustelu siellä koettiin hankalaksi. Sen sijaan hankkeen edetessä yhteiset, säännölliset tapaamiset osahankemuseoissa koettiin yhä tärkeämmiksi. Tapaamisia järjestettiin parin kuukauden välein yksi- tai kaksipäiväisinä.

On hyvä myös pitää mielessä se, että vaikka työvälineet – olivat ne sitten tapaamisia tai verkkotyökaluja – olisivat kunnossa, menee verkostotyöskentelyn oppimiseen ja hanketyöryhmän yhteen hitsaantumiseen aikaa. Hanketapaamisissa tulee jättää aikaa vapaalle keskustelulle ja tutustumiselle. Avara museon hanketapaamisissa olennaista oli tiedon jakaminen ja vertaistuki: hanketyöntekijät antoivat ideoita toisilleen ja toimivat sekä toistensa vertaistukijoina että eräänlaisina testihenkilöinä uusille ideoille. Hanketapaamisissa voitiin käydä luottamuksellisia keskusteluja asioista, joita muuten olisi voinut olla vaikeaa ottaa esille. Projektit ovat oiva tilaisuus kehittää tiedon jakamista ja yhteistyötä useilla eri tasoilla: museo-organisaation sisällä, saman kaupungin museoiden välillä sekä koko maan museoiden välillä. Hanke antaa mahdollisuuden uusien yhteyksien synnyttämiseen. Avara museo on antanut hanketyöntekijöille mahdollisuuden vierailla niin hankemuseoissa kuin laajemminkin maan museoissa ja tutustua muiden toimintaan.

¹ ESR-hakujen ajankohdat ja muuta tietoa löytyy Rakennerahastojen yhteissivustolta www.rakennerahastot.fi.

Usean toimijan hankkeessa organisaatioiden erilaiset käytännöt ja aikataulut ovat toisia. Jo hakemusvaiheessa tulee ottaa huomioon se, että hankkeeseen tulevien työntekijöiden työlle varataan suurin piirtein samanlainen määrä aikaa. Jos yhden osahankkeen projektityöntekijä työskentelee hankkeessa puolipäiväisesti ja toisen täysipäiväisesti, on heillä erilaiset mahdollisuudet käyttää aikaa hankkeen yhteisiin toimintoihin, mikä puolestaan saattaa tuoda mukanaan ongelmia. Kompromisseja aikatauluissa ja sisällöissä on joka tapauksessa tehtävä.

Viestintä hankkeessa ja hankkeesta

HANKKEEN SISÄISELLE VIESTINNÄLLE kannattaa määritellä yhteiset pelisäännöt heti hankkeen alussa. Myös rahoittaja saattaa edellyttää viestintäsuunnitelman olemassaoloa. Avara museo -hankkeessa ei kirjoitettu varsinaista viestintäsuunnitelmaa, mutta viestinnän periaatteet kirjattiin ylös.

Hankkeen sisäisessä viestinnässä olennaista on se, että osahankkeissa tiedetään mitä muissa osahankkeissa tapahtuu, ja että hankkeen koordinaattori pidetään ajan tasalla tapahtumista. Tämä ei aina ole helppoa. Usein luotetaan liikaa siihen, että tietoa haluavat etsivät sitä itse. Hankkeen sisäisen viestinnän tulisi olla säännöllistä ja aktiivista, ja toisaalta myös mahdollisimman tehokasta ja helppoa. Säännölliset hanketapaamiset ovat yksi hyvä tapa hankkeen sisäiseen kommunikointiin, mutta ei suinkaan riittävä. Tapaamisten lisäksi käytössä voisi olla myös ainakin yksi verkkokommunikointikanava. Avoimet verkostot oppimiseen -hanke, jossa toimi yhteensä 12 partneria eri puolilla maata, kirjoittaa Apuja aktiivisuuteen, välineitä verkostoihin -julkaisussa verkostohankkeen koordinoinnista ja viestinnästä seuraavasti:

Yhteisiksi tiedonjakamisen ja keskustelun kanaviksi vakiintuivat AVO-hankkeessa alusta lähtien hankewiki hankehallinnointiin, sähköpostilista, hanketoimijoille jaetut Google-kalenterit sekä sisäisiä että ulkoisia tapahtumia varten, säännölliset tapaamiset verkossa (noin 1krt/2kk) ja paikan päällä (2krt/vuosi). Maanantaitiedote sähköpostilistalla jaettuna toimi hankkeen viikkotiedotteena ja sitä koottiin avoimesti Google-docsiin jaetussa dokumentissa. Jaettuja dokumentteja on käytetty paljon ja näin vältetty eri versioiden lähettely sähköpostitse. Sisäisessä viestinnässä ja yhteissuunnittelussa käytössä olivat myös kollektiiviset miellekartat, koulutussuunnitteluwiki sekä mobiilivideot Bambuser-palvelun AVO-kanavalla.²

Verkossa toimivat yhteydenpitovälineet ovat kehittyneet ja niiden käyttö arkipäiväistynyt. Kannattaa kuitenkin käyttää sellaisia verkkovälineitä, jotka ovat ennalta tuttuja tai joiden käyttö on helppo oppia. Näin varsinaiseen sisältötyöskentelyyn jää mahdollisimman paljon aikaa.

Hankkeen ulkoisen tiedottamisen suhteen Avara museo teki periaatepäätöksen, jonka mukaan hankkeen koordinaattori vastaa hankkeen valtakunnallisesta tiedottamisesta Museoliiton viestintäkanavia eli Museoposti-listaa, verkkosivuja ja Julius-uutiskirjettä hyväksi käyttäen. Osahankkeet tiedottivat omilla paikkakunnillaan ja omille sidosryhmilleen

² Front-Tammivirta, Tamminen ja Röngäs (2012), 126.

YLLÄ: Raportointien vastapainoksi hanke antoi mahdollisuuden eläytyä museon työpajaan osallistuvan aikuisen rooliin. Hanketyöntekijät Työväenmuseo Werstaan Oma painokuosi -työpajassa.

KUVA: PAULIINA KINANEN.

itsenäisesti omien tiedotuskanaviensa kautta. Lisäksi tarpeen mukaan yhdistettiin voimat yhteistiedottamiseen. Hankkeen pääasialliseksi yhteiseksi tiedotuskanavaksi perustettiin hankkeen ensimmäisen toimintavuoden lopulla blogi, jonka kirjoittamiseen osallistuivat kaikki osahankkeet. Siihen asti hankkeen pääverkkosivu oli Museoliiton verkkosivujen yhteydessä. Blogi-kirjoittaminen vaatii totuttelua, mutta on parhaimmillaan hauskaa ja inspiroivaa. Tekniikaltaan blogit ovat yleensä perinteisiä verkkosivuja joustavampia ja helppokäyttöisiä, esimerkiksi päivittämiseen voi antaa oikeuden useille eri organisaatioiden työntekijöille. Blogi-kirjoittamiseen löytyy lukemattomia oppaita, mutta myös toisten blogien benchmarkkaaminen on erittäin hyödyllistä. Blogia pitää mainostaa, koska ilman blogiin tai blogista ulkopuolelle johtavia linkkejä kukaan ei tule sitä löytämään. Olennaista blogin kirjoittamisessa on säännöllisyys, tarpeeksi lyhyet tekstit, tekstin helppolukuisuus, linkit sekä kuvien käyttö aina kuin se vain on mahdollista.³

³ Ks. esimerkiksi Kortesus ja Kurvinen (2011) ja Olin (2011).

Avara museo perusti myös Facebook-sivun toisen toimintavuotensa lopulla. Facebookin käytön tarkoituksena oli tuoda blogin ja verkkosivujen rinnalle tiedotuskanava, joka tavoittaisi uutta yleisöä, ja joka olisi blogiakin joustavampi ja ajankohtaisempi. Blogi ja Facebook linkitettiin myös toisiinsa.

Vaikka sekä blogi että Facebook ovat tekniikaltaan helppokäyttöisiä välineitä, niiden aktiivinen päivittäminen vaatii aikaa ja vaivaa, kuten mikä tahansa muu tiedottaminen. Tämä on syytä ottaa huomioon jo hankkeen suunnitteluvaiheessa. Hyvissä ajoin kannattaa myös miettiä mitä blogille ja Facebookille tapahtuu hankkeen päättymisen jälkeen. Jäävätkö ne eräänlaisiksi arkistoiksi verkkoon vai voisiko niiden käyttöä jatkaa jollain tavoin, esimerkiksi museon omana blogina?⁴

Raportista raporttiin

ESR-HANKKEESSA tehdään yhden toimintavuoden aikana kolme maksatushakemusta, kaksi seurantaraporttia ja yksi vuosiraportti. Raporttien avulla rahoittaja seuraa hankkeen etenemistä ja projektisuunnitelman toteutumista. Raportointiin menee aikaa, mihin on syytä varautua jo hankesuunnitelmaa tehtäessä ja kustannusarviota laadittaessa niin, että raportointiin kuluva työaika otetaan huomioon. Hankkeeseen voi esimerkiksi budjetoida koko-aikaisen, sisältöihin keskittyvän työntekijän lisäksi organisaation talousvastaavan työaika.

Avara museo -hankkeessa raportoinnin monimutkaisuus aiheutti turhautumista ja vei paljon hanketyöntekijöiden aikaa. Toisaalta totesimme, että tarkan raportoinnin hyvänä puolena oli se, että asiat, joita oli luvattu tehdä todella tulivat tehtyä. Kaikki Avara museo -hankkeessa työskentelevät olivat ensimmäistä kertaa mukana ESR-hankkeessa, joten olimme ”samassa veneessä” ja saimme toisiltamme vertaistukea.

ESR-hankkeessa rahoitus myönnetään toteutuneisiin kustannuksiin eli jälkikäteen maksatushakemuksessa esitettyjen kustannusten mukaisesti. Pääasiassa kaikki kustannukset tulee todentaa tosittein ja kustannusten tulee näkyä organisaation kirjanpidossa omalla hankkeelle varatulla kustannuspaikallaan.⁵ Maksatushakemusten käsittely kestää kauan, mikä tulee etenkin pienen toimijan ottaa huomioon. Avara museo -hankkeessa rahoitus maksettiin noin vuosi maksatushakemuksen jättämisen jälkeen eli käytännössä yli vuoden kustannuksen syntymisen jälkeen.

Avara museo -hankkeen kuluessa huomasimme myös suurten ja pienten organisaatioiden erot ESR-byrokratiasta selviytymisen suhteen. Raportointi vaikutti olevan helpompaa pienemmässä, joustavassa organisaatiossa, jossa tositteet tai muut tarvittavat dokumentit olivat helposti saatavilla. Toisaalta suuremman organisaation (kaupunki, yliopisto) kohdalla rahoituksen saamisen hitaus ei välttämättä ollut niin suuri ongelma kuin se saattoi olla pienessä organisaatiossa.

⁴ Katso esimerkiksi Aukion laidalla blogi, www.aukionlaidalla.blogspot.fi/2012/04/aherrus-aukion-laidalla-jatkuu.html

⁵ Näihin sääntöihin on tosin Avara museo -hankkeen alkamisen jälkeen tullut joitain muutoksia, jotka pätevät uusiin alkaneisiin hankkeisiin. Ohjeista lisää tietoa mm. Rakennerahastojen verkkosivuilta, www.rakennerahastot.fi.

YLLÄ: Hankkeesta tiedotettiin myös kansainvälisesti. Projektikoordinaattori esittelemässä AVAAMO-opintoryhmien ideaa *Museums Meet Adult Educators* -seminaarissa Kööpenhaminassa syksyllä 2010.

KUVA: KALLE KALLIO.

Hanketoiminta osana organisaation toimintaa

YKSI PROJEKTIMAAILMAN ikuisuuskytymyksistä on projekteissa kehitettyjen uusien palveluiden, tuotteiden ja toimintamallien juurruttaminen osaksi organisaation normaalia toimintaa. Usein hienotkin uudet toimintamallit tai palvelut jäävät vain projektin aikana toteutetuiksi yksittäisiksi tapahtumiksi, vaikka niille olisi tarvetta organisaation normaalitoiminnassa.

Hanketyöntekijän asema museossa on yksi tekijä, joka vaikuttaa hankkeen toimintojen jatkuvuuteen: Onko hanketyöntekijä museon vakituista henkilökuntaa vai tuleeeko hän määräaikaiseksi työntekijäksi organisaation ulkopuolelta? Yksi tapa edesauttaa uusien toimintojen juurruttamista, on palkata hankkeeseen organisaation vakituinen työntekijä, joka hankkeen päätyttyä jatkaa työskentelyään organisaatiossa ja näin säilyttää hankkeen tulok-

sena saavutetun osaamisen organisaation käytössä. Vakituisen työntekijän irrottaminen hankkeeseen ei luonnollisesti aina ole mahdollista. Toinen Avara museo -hankkeessakin melko toimivaksi todettu vaihtoehto oli hankkeeseen palkattavan projektityöntekijän ja organisaation vakituisen työntekijän muodostama työpari. Olipa hanketyöntekijän tausta mikä tahansa, ei häntä ja hänen tekemäänsä kehittämistyötä tule jättää organisaation muun toiminnan ulkopuolelle. Määräaikaisen hanketyöntekijän poistuessa katoaa suuri määrä arvokasta osaamista, jos sitä ei osata ottaa talteen tai liittää osaksi normaalitoimintaa.

Hankkeessa kehitetty toiminta on helpompi juurruttaa osaksi museon normaalitoimintaa kun museon muut työntekijät, mahdollisimman laajasti, osallistuvat kehittämistoimintaan ja tuntevat sen museon ”yhteiseksi asiaksi”.

Avara museo -hankkeen viimeisenä toimintavuonna tutustuimme Aktiivi-koordinaatiorhankkeen kautta palveluiden tuotteistamiseen. Koimme erityisen hyödyllisiksi tutkimusprofessori Marja Toivosen ajatukset palveluiden tuotteistamisesta.⁶ Humanistin korvissa tuotteistaminen saattaa kuulostaa kirosanalta, mutta todellisuudessa se on asiakas- tai yleisöpalvelun kehittämistä, museon toimintojen ja toimintamallien analysointia, niiden tarkastelemista museokävijän näkökulmasta ja edelleen kehittämistä. Palveluiden tuotteistamisesta voi olla apua myös hanketoimintojen jatkuvuuden turvaamisessa. Kun kehitetty toiminto tai palvelu on tuotteistettu ja kuvattu selkeäksi kokonaisuudeksi, se on riippumattomampi palvelun kehittäjästä.

Hankkeiden parissa työskennellessä täytyy varautua muutoksiin ja epäonnistumisiin; Kaikista uusista ideoista ei synny käyttökelpoisia toimintamalleja eivätkä kaikki kehitetyt toimintamallit toimi osana pitkäjänteistä käytännön toimintaa. Kehittämishankkeet eivät kuitenkaan olisi aitoja kehittämishankkeita, jos ne eivät sallisi kokeiluja ja testauksia, ja niiden tuloksena mahdollisesti myös epäonnistumisia. Kehittämishankkeet ovat prosesseja, joiden tarjoamat mahdollisuudet uuden oppimiseen kannattaa hyödyntää niin laajasti kuin mahdollista.

⁶ Ks. Marja Toivosen artikkeli tässä julkaisussa.

LUKU 3

KULTTUURI, HYVINVOINTI JA MUSEOT

Merja Isotalo

FM MERJA ISOTALO, kulttuurihistorian maisteri, kulttuurialan yrittäjä ja Terveyttä kulttuurista -verkoston koordinaattori vuodesta 2005. Tmi Kulttuuripajaston (perustettu 1999) koulutus- ja selvitystöiden lisäksi hän on vetänyt erilaisia kulttuuriin ja yrittäjyyteen keskittyneitä projekteja, kirjoittanut historia-aiheisia näytelmiä harrastaja-teattereille, toiminut kulttuurialan ja yrittäjyyden kouluttajana sekä hoitanut lukuisia mainittuihin aloihin liittyviä luottamustehtäviä.

Kulttuurista hyvinvointia, taiteesta terveyttä

KULTTUURIN JA TAITEEN antamat mahdollisuudet ihmisen hyvinvoinnin edistämisessä ovat viime vuosina herättäneet yhä useamman kiinnostuksen. Hankkeita ja pilotteja on toteutettu erilaisissa toimintaympäristöissä monien hyvin eri-alaisten ryhmien kanssa. Käyttöön on otettu kaikkien taiteenlajien soveltavat menetelmät ja kulttuuriset toimintatavat.

Muutos on merkittävä, kun sitä vertaa esimerkiksi Terveyttä kulttuurista -verkoston toiminnan käynnistymisaikoihin 1980- ja 1990-luvun vaihteessa. Yksinkertaisimmillaan, vaikka ei itsestään selvyytänä, se silloin merkitsi taideteosten hankkimista sairaalan käytäville ja odotustiloihin. Taiteen myönteisten vaikutusten näkyminen herätti tutkijat, kehittäjät, kokeilijat niin taiteilijakunnan kuin sosiaali- ja terveysalan ammattilaistenkin puolella. Yksinkertaisesta on vähitellen tullut moninkertaista.

Kahdessakymmenessä vuodessa on tapahtunut paljon. Pioneerityö on saanut myös virallista tunnustusta. Valtakunnallinen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminta-ohjelma vuosille 2010-2014 ohjaa toimintaa monilla tasoilla hoitolaitoksista ministeriöihin. Tavoitteena on saada taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät ja toimintatavat osaksi tavallista arjen toimintaa, oli sitten kysymyksessä hoitotilanne kuntoutuslaitoksessa tai työhyvinvoinnin edistäminen työpaikalla. Toteuttajina voivat olla taiteilijat, kulttuuri-tuottajat, vapaaehtoiset tai laitokset ja organisaatiot, kuten museot.

Terveyttä kulttuurista -verkosto

Taidetta sairaaloihin

TAITEEN JA HYVINVOINNIN YHTEYDET on ymmärretty sekä tunnetasolla että järjellä käsiteltyinä jo kauan. Antiikin Kreikan filosofit Aristoteles ja Platon olivat sitä mieltä, että musiikki vaikuttaa myönteisesti ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Samaan aikaan kansanparantajat käyttivät loitsuja ja runoja tehostamaan yrtilääkkeittensä vaikutusta. Keskiajan kiertävät trubaduurit olivat aikansa musiikkiterapeutteja siinä kuin Johann Sebastian Bach prinssi Leopoldin hovissa.

Erilaisina aikoina erilaisissa toimintaympäristöissä sekä toimintatavat että asenteet ovat vaihdelleet suuresti. Taiteeseen suhtautuminen, sen määrittelemisen ja rajojen asettaminen on osa kulttuurista kokonaisuutta, joka syntyy menneisyyden ja nykyisyyden yhdistelmästä. Tämän päivän taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ajattelu on sekin erilaisten kehitysvaiheitten tulosta, ei nyt keksittyä ja jatkuvasti muuttuvaa.

Selkeä taidepolitiikan muutos tapahtui 1970-luvulla, kun Unescon piirissä alettiin puhua kulttuuripolitiikasta, joka käsitti harrastustoiminnan, kirjastot, kansansivistystyön ja järjestötoiminnan perinteisen taidepainotuksen lisäksi. Muutos jatkui seuraavalla vuosikymmenellä, kun kulttuuripolitiikan piiriin laskettiin myös populaarikulttuuri, erilaiset vaihtoehtokulttuurit ja arjen kulttuuri. Kulttuuri-käsite ei kuitenkaan vielä kattanut kaikkea inhimillistä toimintaa, mutta tavoitteena oli jo saada kulttuuriarvot osaksi taloudellista ja teknistä kehitystä.

Edellä mainitut muutokset olivat pohjana myös Arts in Hospital -ajattelulle ja toiminnalle, jonka keskeinen periaate oli, että myös sairas ihminen on osa yhteiskuntaa ja näin hänellä on oltava samat kulttuuripoliittiset oikeudet kuin muillakin. Alkuvaiheessa 1990-luvun alussa oli hyvinkin täsmällisesti kysymys taideteosten saamisesta hoitolaitoksiin ja niin, että hankinnoissa kuultiin myös sekä potilaiden että henkilökunnan näkemyksiä.

Suomesta oltiin mukana lähes alusta alkaen kansallisen Unesco-toimikunnan toimiessa vastuullisena tahona. Vähitellen syntyi epävirallinen Terveyttä kulttuurista -työryhmä vuoden 1992 aikana ja seuraavat neljä vuotta ryhmän koolle kutsumisesta vastasi Suomen Kuntaliitto. Muut edustajat olivat Suomen Unesco-toimikunta, Taiteen keskustoimikunta, Stakes, Suomen Taideterapiayhdistys ja Psykodraamayhdistys.

Taiteen keskustoimikunnasta tuli työryhmän tai verkoston seuraava kotipesä vuosiksi 1997–1999. Sen seuraajaksi tuli Suomen Mielenterveysseura, jonka suojissa verkosto toimi vuoteen 2007 saakka ja osin sen jälkeenkin.

Merkitystä vai ei

TERVEYTTÄ KULTTUURISTA -toiminnan merkityksestä on puhuttu vuosien varrella eri yhteyksissä. Se on todettu suureksi, mutta vakiinnuttaminen ei ole toistaiseksi onnistunut. Jo vuonna 1998 tehtiin aloite eduskunnalle määrärahan saamiseksi valtion budjettiin verkoston pysyvämmän toiminnan rahoittamiseksi, mutta se ei johtanut tavoiteltuun tulokseen.

Asia tuli uudelleen esille laajan taiteen politiikkaohjelman laadinnan yhteydessä 2000-luvun alussa. Lopulta valtioneuvosto teki asiasta periaatepäätöksen vuonna 2003 liittyen silloin eduskunnan hyväksymään Taide- ja taiteilijapoliittiseen ohjelmaan (TAO).

Siinä todetaan seuraavasti¹:

13. Tuloksekkaaksi osoittautunutta Terveyttä kulttuurista -toimintaa jatketaan sekä julkisen sektorin että kansalaisyhteiskunnan toimin. Valtio huolehtii verkoston toiminnan edistämisestä opetus-, sosiaali- ja terveys- sekä ympäristöministeriön yhteistyönä. Tähän liittyen selvitetään rahoitusmalli, joka turvaa toiminnan pitkäjänteisen kehittämisen. Eräs keino voi olla alueellisten taidetoimikuntien toiminnan tukeminen asiassa. Terveyttä kulttuurista toiminnan edistämiseksi selvitetään prosenttiperiaatteen toteuttamisen mahdollisuus myös sosiaali- ja terveystoimen rakentamishankkeissa.

Periaatepäätös ei kuitenkaan johtanut välittömiin toimenpiteisiin, mutta asiaa ja sen merkitystä pidettiin esillä verkostonkin toimesta monin eri tavoin. Vähitellen yhä useammat tahot ja päättäjät tulivat vakuuttuneiksi kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksista sosiaali- ja terveydenhuollossa. Myös eduskunnan sosiaali- ja terveystoimen rakentamishankkeissa lausunnossaan vuoden 2006 valtion budjetista:

Valiokunta toistaa näkemyksensä siitä, että terveyden edistämällä voidaan pitkällä tähtäyksellä saavuttaa parempaa elämän laatua ja merkittäviä kustannussäästöjä sekä sairauspoissaolojen vähentymisen että sairaanhoito- ja kuntoutuskustannusten pienentymisen kautta. Näihin voidaan vaikuttaa myös työhyvinvointia edistämällä. Aikuisväestön ja ikääntyneiden terveyden edistämiseen tähtävinä ja hallinnonalojen rajat ylittävinä hyvinä esimerkkeinä voidaan mainita muun muassa ”Terveyttä kulttuurista”, ”Voimaa vanhuuteen” sekä ”Terveyttä kaikille” -hankkeet.

Lopulta keväällä 2008 opetusministeriö kutsui koolle pyöreän pöydän keskustelun Säätytalolle, jonne oli kutsuttu edustajia niiltä tahoilta, joiden toimialueeseen asia liittyi. Keskustelun tuloksena jo saman vuoden syksyllä käynnistettiin taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten toimintaohjelman valmistelu osana Terveiden edistämisen politiikkaohjelmaa.

Toimintaa ja tuloksia

TERVEYTTÄ KULTTUURISTA -verkoston sisällä taiteen ja kulttuurin merkityksiä terveydelle ja hyvinvoinnille ei ole tarvinnut epäillä. Tietoa ja kokemusta on kertynyt kahden vuosikymmenen aikana runsaasti. Verkoston yhtenä tärkeänä tehtävänä on ollutkin nimenomaan kerätä ja jakaa tietoa kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksista terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Käytännössä se on merkinnyt verkoston kokouksissa kuultuja esittelyjä ja keskusteluja, yhteistyötä ja kokemusten vaihtoa sekä seminaareja ja KOE!-lehden julkaisua silloin, kun rahoitus on ne mahdollistanut. Suurin merkitys on ollut verkoston jäsenten omakohtaisella toiminnalla.

¹ Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta. Statsrådets principbeslut om konst- och konstnärspolitik. Opetusministeriön julkaisuja 2003:20.

YLLÄ: Hanasaaren pohjoismaiset seminaarit ovat olleet tärkeitä ja suosittuja tietojen ja kokemusten välittämistilaisuuksia, kuten vuoden 2008 seminaari *ARS LONGA VITA BONA Kulttuuri ja ikääntyminen – hyvinvointia vanhustyöhön*.

VALOKUVA: MERJA ISOTALO

Seminaareja ja muita tilaisuuksia on järjestetty monien tahojen kanssa yhteistyössä, mukana on ollut järjestöjä, taidelaitoksia ja -organisaatioita, ministeriöitä ja esimerkiksi eduskunnan tulevaisuusvaliokunta. Verkosto on ollut mukana myös Hanasaaren ruotsalais-suomalaisessa kulttuurikeskuksessa järjestetyissä pohjoismaisissa seminaareissa alusta alkaen.

Tiivistä yhteistyötä tehtiin 2000-luvun jälkipuoliskolla Kiasman johtaman Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa -työryhmän kanssa. Suosittujen seminaarien lisäksi tuloksena syntyi myös Kiasman julkaisusarjaan Liken kustantama Taide keskellä elämää -kirja (2007), joka sisältää 40 artikkelia ja yhtä monta näkökulmaa kulttuurin ja taiteen yhteyksistä hyvinvointiin.²

Terveyttä kulttuurista -verkoston toiminta on ollut vapaaehtoisuuden sekä pääasiassa opetus- ja kulttuuriministeriön ja taiteen keskustoimikunnan harkinnanvaraisten avustusten varassa. Raha-automaattiyhdistys rahoitti verkoston hankkeita 2000-luvun alussa. Eri yhteistyökumppaneiden osallistuminen on ollut ehdoton edellytys toiminnan jatkumiselle.

² Taide keskellä elämää (2007).

Verkostossa toiminta on keskittynyt nimenomaan kulttuurin ja taiteen hyvinvointia ja terveyttä edistävään puoleen, ei niinkään terveyden ja sairauden kulttuurisiin merkityksiin. Myöskään varsinaiseen taideterapiaan ei ole juuri puututtu, vaikka verkoston jäsenissä on useita taideterapian ammattilaisia.

Kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksia pohdittaessa päädytään usein käsitteiden erilaisuuteen eri toimialoilla. Yhteistyössä voi aiheutua ongelmia huomattavastikin toisiin poikkeavista tavoista nimetä asioita. Terveyttä kulttuurista -verkostossa on kulttuurin ja taiteen ammattilaisia, joilla on lisäksi hoitoalan opintoja ja päinvastoin. He ovat osaltaan helpottaneet ymmärtämistä, samoin kuin se että verkosto on koonnut eri ammattialojen ihmiset saman pöydän ääreen aktiiviseen vuorovaikutukseen. Konkreettiset esimerkit ovat auttaneet tunnistamaan erilaisia työtapoja ja toimintaympäristöjä.

Terveyttä kulttuurista -verkostossa on yli 120 jäsentä (2012), jotka edustavat hyvin laajasti ja kattavasti sekä kulttuurin ja taiteen että terveys- ja sosiaalipuolen alueita. Museoalan ammattilaisia on mukana seitsemän ja lisäksi moni verkoston jäsen tekee yhteistyötä museoiden kanssa. Jäsenistön osaaminen on erittäin korkealla tasolla ja kokemus hyvin monipuolista. Verkosto onkin koettu hyvin innostavana ja kannustavana vertaisryhmänä.

Uuden asian ja toimintatavan hyväksyminen on aina hidas prosessi varsinkin pitkään toimineissa organisaatioissa, kuten sairaaloissa. Silloin on erittäin tärkeää, että uutta tuovat työntekijät saavat vertaistukea toisilta vastaavassa tilanteessa olevilta. He tarvitsevat myös lisää tietoa eri tahoilla saaduista tuloksista vakuuttaakseen oman työyhteisönsä tai asiakkaansa. Raja-aitoja on sujuvasti ylitetty eri laitosten välillä. Ennakkoluulot ovat karisseet eikä hoivakodin tai päiväkodin tiivistä yhteistyötä paikallisen museon kanssa enää pidetä yllättävänä.

Tiedonkeruu ja valistustyö sekä tutkimusten ja erilaisten hankkeiden tulokset ovat olleet välttämättömiä perusteluita, kun tietoa kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista on levitetty eteenpäin. Palasia on koottu yhteen jo pitkään, ja työ on vähitellen tuottanut tuloksia. Laajasti toiveita on herättänyt jo alkuvaiheessa Terveiden edistämisen politiikkaohjelman osana vuonna 2008 valmisteltu oma toimintaohjelma.

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ohjelma ohjaamassa

TAITEESTA JA KULTTUURISTA HYVINVOINTIA -toimintaohjelma (Taiku) vuosille 2010–20143 on yksi keskeisistä työkaluista, jonka avulla halutaan saada kulttuuri- ja taidelähtöiset menetelmät ja ajattelutavat pysyväksi osaksi arjen toimintaa. Ehdotus toimintaohjelmaksi valmistui VTT Hanna-Liisa Liikasen selvitystyön tuloksena.

Taiku-ohjelma luovutettiin tammikuussa 2010 sosiaali- ja terveysministeriön ja opetusministeriön edustajille. Terveiden edistämisen politiikkaohjelman ohjelmajohtaja Maija Perho totesi luovutustilaisuudessa, että nyt terveyttä käsitellään laaja-alaisesti ihmisen näkökulmasta ja ihminen nähdään kokonaisuutena. Peruspalveluministeri Paula Risikko korosti, että kysymys on yhteistoiminnasta ja kysymys on ihmisen kohtaamisesta.

Lisäksi tilaisuudessa todettiin, että tehty selvitys ja toimenpideohjelma ovat tärkeitä välineitä asian eteenpäin viemisessä, mutta mitään lisärahaa tuskin tullaan saamaan. Tähän

3 Liikanen (2010).

sekä Liikanen että Risikko vastasivat, ettei sitä kukaan ole kuvitellutkaan, vaan että nyt on yritetty löytää uusia tapoja toimia vanhoissa rakenteissa, ylittää sektorirajoja ja saada uusia ajatuksia ja asennemuutosta liikkeelle.

Visio ja periaatteet – tavoite meille jokaiselle

TAIKU-OHJELMAAN on kirjattu visio vuodelle 2015. Yksilötasolla visiossa puhutaan tekijästä, näkijästä ja kokijasta:

Jokaisella on oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus itse tehdä taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan

- riippumatta asuinpaikasta, elin- tai työympäristöstä,
- halunsa, toimintakykynsä ja luovien voimavarojensa mukaisesti
- koko elämänsä aikana, myös vaihtuvissa elämäntilanteissa ja yhteisöissä.

Yhteisön ja yhteiskunnan tasolla määrittely on seuraava:

- Kulttuurin vaikutukset hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi on tunnustettu poliittisella, hallinnollisella ja rakenteiden tasolla.
- Kulttuurilla on paikkansa osana kansallista, maakunnallista ja kunnallista hyvinvointipolitiikkaa,
- kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia on edistetty saumattomassa yhteistyössä kolmannen sektorin ja yksityisten toimijoiden sekä elinkeinoelämän kanssa osana hyvinvointivastuuta,
- kulttuuriin liittyvää yhteistä opetusta on lisätty kulttuuri- ja opetusalan sekä sosiaali- ja terveysalan ammatteihin johtavassa koulutuksessa,
- alan tutkimustoiminta on aktiivista ja pitkäjänteistä,
- hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen kulttuurin ja taiteen keinoin on käytettävissä riittävästi resursseja.

Jos toimintaohjelma tällaisena toteutuu, se merkitse paljon sekä koko suomalaiselle kulttuuri- ja taidesektorille että myös suomalaisten hyvinvoinnille. Työsarkaa riittää silloin kulttuuri- ja taidelaitoksille sekä näiden alojen ammattilaisille, mutta se merkitsee myös osaamisen kartuttamista, koulutuksen uudistamista ja asenteiden muuttamista.

Lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus – puitteet toiminnalle

OHJELMAN ENSIMMÄINEN OSIO koskee lainsäädäntöä, hallintoa ja rahoitusta. Ensimmäinen ehdotus edellyttää kulttuurin terveys- ja hyvinvointivaikutusten huomioimista eri ministeriöiden strategioissa ja lainsäädännön uudistuksissa, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon osalta ja toinen näiden välisen yhteistyöelimen perustamista. Alueetasolle halutaan yhteistyömalleja ja strategioita ja vastuu tästä annetaan taiteen keskustoimikunnalle ja sen alaisille alueellisille taidetoimikunnille, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille (ELY-keskukset), aluehallintovirastoille (AVIt) sekä maakuntien liitoille.

Kuntien toivotaan ottavan strategioihinsa tavoitteita terveyden ja hyvinvoinnin edis-

tämiseen kulttuurin ja taiteen keinoin. Käytännön työtä tekisi poikkihallinnollinen työryhmä, jossa myös alan järjestöt olisivat edustettuina.

Rahoituksen osalta toimintaohjelmassa esitetään, että opetusministeriö ja eräät muut ministeriöt, kuten työ- ja elinkeinoministeriö ja ympäristöministeriö sekä Raha-automaattiyhdistys ohjaisivat tukeaan kulttuurin ja taiteen terveyttä ja hyvinvointia edistäviin hankkeisiin.

Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyöllä

OHJELMAN TOINEN OSIO keskittyy julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin väliseen yhteistyöhön. Siinä korostetaan esimerkiksi yritystoimintaa ja palvelukonsepteja kulttuurin, luovien alojen ja hyvinvointialojen yhteistyönä. Konkreettisia esityksiä ovat yhteiset yrityshautomot, yritysneuvonta sekä täydennys- ja yhteistyökoulutus. Tällä hetkellä useissa yhteyksissä on todettu, että sekä kulttuuri- ja taidealoilta että sosiaali- ja terveysaloilta puuttuu liiketaloudellista ja tuotteistamisen osaamista. Ohjelmassa kehoitetaan osamisen lisäämiseen.

Kuntalaisten näkökulmasta käyttöön pitäisi saada lisää yhteisiä toiminta- ja kohtaamispaikkoja. Siihen voidaan vaikuttaa kaavoituksella, kulttuuriympäristöjen inventoinneilla ja kulttuuriympäristöohjelmilla. Kohtaamispaikoista on mainittu kirjastot, kansalais- ja työväenopistot, museot sekä kyläkoulut. Ehdotuksessa on ajateltu toimijoiksi lisäksi mm. kaupunginosa- ja kyläyhdistyksiä.

Arjen kulttuurisuudella ohjelmassa tarkoitetaan sitä, että ihmiset voivat kokea ja tehdä arkielämänsä mielekkääksi ja merkitykselliseksi. Sitä pidetään edellytyksenä henkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. Toimijoina nähdään järjestöt, taiteilijat ja vapaaehtoiset sekä taide- ja kulttuurilaitokset, kunnat ja seurakunnat. Ehdotuksen mukaan harrastus- ja vastaavaa toimintaa on tuettava entistä enemmän. Toivottavasti valtiovalta ottaa ehdotuksen huomioon myös lainsäädännössä, esimerkiksi talkootyön verottaminen tulisi vähentämään olennaisesti järjestötyötä.

Taide- ja kulttuurilaitoksia on ennenkin velvoitettu lähtemään ulos taloistaan ja niin nytkin. Yhteistyöhön kehoitetaan sekä eri hoitolaitosten että myös työpaikkojen kanssa. Ehdotuksessa vedotaan laitosten saamaan huomattavaan julkiseen tukeen. Toisaalta valtion ja kuntien säästökohteiksi helposti osuvat juuri kulttuurilaitokset. Uudistuksia ei voi myöskään jättää pelkästään vapaaehtoisten varaan, jos halutaan toiminnan olevan pitkäjänteistä.

Lisäksi tavoitteena on, että sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaiden kulttuuritarpeet, yksilölliset toiveet ja toteutus kirjataan heidän hoito- ja palvelusuunnitelmaansa. Tämä tehtävä osoitetaan erityisesti omahoitajille ja siinä luetellaan mm. taiteilijavierailut, kirjastopalvelut, käynnit kulttuuri- ja taidetapahtumissa, juhlat, toiminta henkilökunnan, asiakkaiden, omaisten ja vapaaehtoisten kesken. Luetteloon tulee lisätä myös museot.

Tutkimus, tieto ja koulutus käytännön pohjaksi

TUTKIMUKSEN EDISTÄMISEKSI tarvitaan oma tutkimusohjelmansa. Hyvinvointipolitiikkaa toisin keinoin -tutkimusohjelman on Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL jo käynnistänytkin. Toinen toteutunut ehdotus koskee kulttuurin ja hyvinvoinnin professuuria, jonka Turun kaupunki lahjoitti Turun yliopistoon osana kulttuuripääkaupunkivuotta 2011. Tutkijakoulu on valmisteilla.

Koko laajaan koulutussektoriin liittyy vain yksi ehdotus: ”Taiteen ja kulttuurin hyvin-

YLLÄ: Myrsky-hankkeen tavoitteena oli antaa nuorille mahdollisuus etsiä taiteen avulla omaa identiteettiään, kasvattaa itseluottamustaan ja saada yhteisöllisyyden kokemuksia. Päätösfestivaali järjestettiin Hämeenlinnan Verkatehtaalla elokuussa 2010.

VALOKUVA: MERJA ISOTALO

vointivaikutusten näkökulmaa vahvistetaan kaikilla koulutusasteilla. Taide- ja taitoaineita lisätään kaikille koulutuksen asteille.” Kysymyksessä on erittäin laaja ja merkittävä ehdotus koko ohjelman toteutumisen kannalta. Hallitus päättikin kesäkuussa 2012⁴, että perusopetuksen tuntijakoa uudistetaan niin, että lisätään taide- ja taitoaineiden, yhteiskuntaopin ja liikunnan tuntimääriä ja samoin draaman käyttöä opetusmenetelmänä äidinkielessä ja yhteiskuntaopissa.

Tietoa kaikille

Taiku-ohjelmassa Terveyttä kulttuurista -verkoston kotipesäksi ehdotetaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitosta, jota kautta sen toiminta voitaisiin vakiinnuttaa. Verkostossa on

⁴ Hallitus päätti perusopetuksen tuntijaosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 28.6.2012 <http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=361514>

pitkään suunniteltu tietopankkia ja oma materiaali onkin opetus- ja kulttuuriministeriön tuella pääosin luetteloitu ja järjestetty. Taiku-ohjelmassakin on toimenpide-ehdotus vuorovaikutteisen sähköisen tietopankin perustamisesta alan tutkimus- ja kehittämistiedon, käytäntöjen, mallien ja toimijoiden kokoamiseksi. Tätä työtä Terveyttä kulttuurista-verkoston lisäksi on tehty Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian koordinoimassa Taika-hankkeessa (Sovellataidetta.fi), Valtion taidemuseossa (Kulttuuriaikille.fi) ja laajassa Innokylä-hankkeessa (Innokyla.fi).

Koko Taiku-ohjelmaa varten on sosiaali- ja terveysministeri asettanut koordinaatio- ja seurantaryhmän, jonka tehtäviin kuuluvat ohjelman toteuttaminen, koordinointi ja tunnetuksi tekeminen. Lisäksi ryhmä laatii ehdotuksia tarvittavista uusista järjestelyistä ja seuraa toimintaa eri hallinnonaloilla. Hallinnoinnista vastaa Terveys ja hyvinvoinnin laitos THL.

Taiku-ohjelman 18 ehdotusta on jo näiden ensimmäisten vuosien aikana muutettu, osa niistä on toteutunut, joitakin on yhdistetty uusiksi kokonaisuuksiksi ja aivan uusiakin asioita on otettu mukaan. On innostavaa seurata, miten asetetut tavoitteet konkretisoituvat ja koko toimintakenttä näyttää vahvistuvan ja tieto taiteen hyvinvointivaikutuksista lisääntyvän.

Taide tuo terveyttä

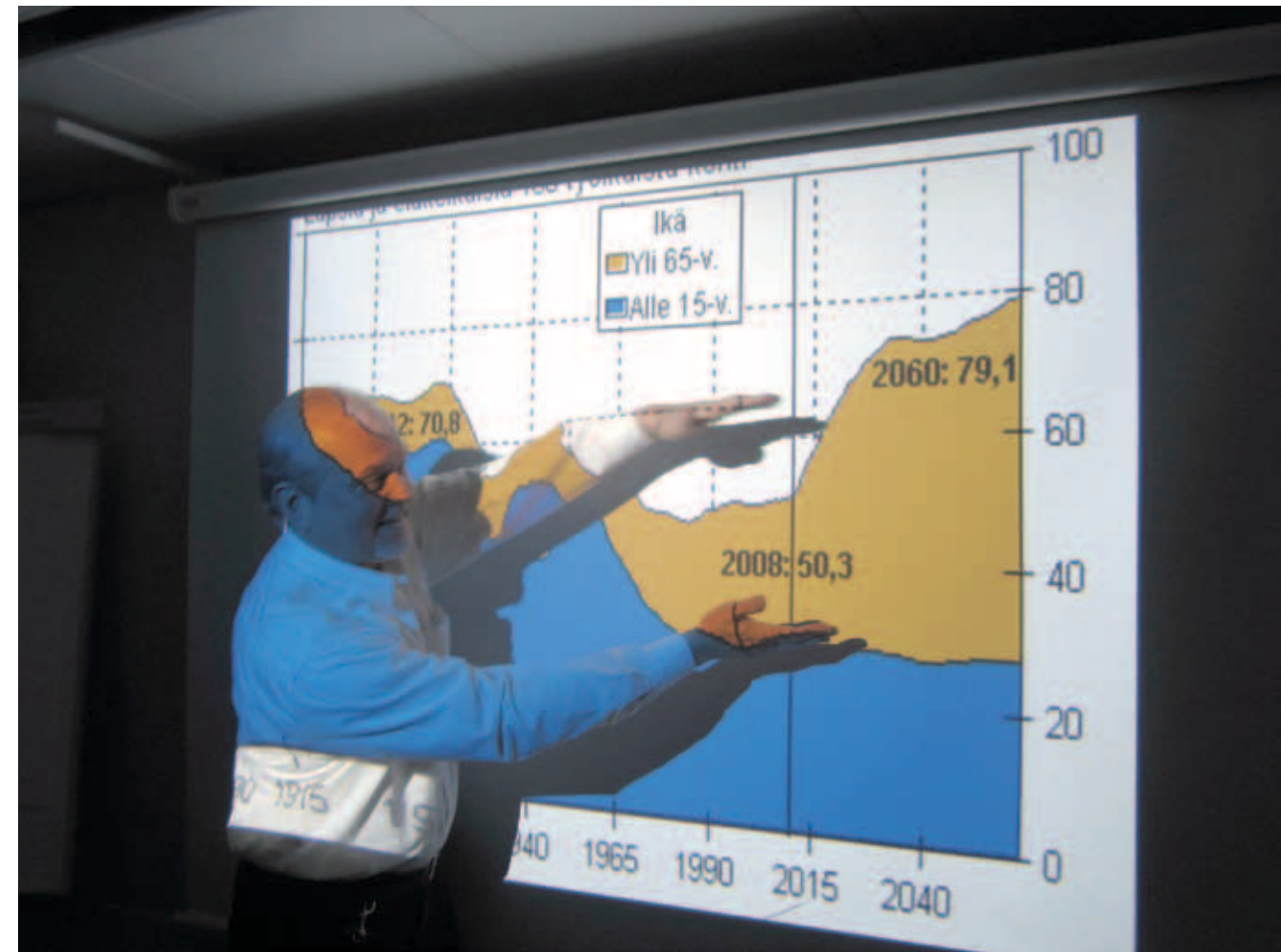
TAITEEN JA KULTTUURIN hyvinvointia edistävästä vaikutuksesta alkaa olla jo varsin laaja yksimielisyys. Käsitteiden käytössä on vielä selvät erot kulttuurin ja taiteen ammattilaisten puheessa verrattuna sosiaali- ja terveysalan ammattilaisiin. Hallinnolla on lisäksi oma kielensä ja vie aikaa, ennen kuin yhteinen termistö on selkeä kaikille, myös asiakkaille, yritysten työntekijöille, esimiehille ja johdolle, laitosten asukkaille, omaisille ja hallinnoille.

Eri yhteyksissä puhutaan taidelähtöisistä menetelmistä tai soveltavasta taiteesta. Vähitellen tulee tutuksi se, mitä käsitteet tarkoittavat ja moneen paikkaan ne on jo otettu käyttöön. Kaikki taiteen lajit näyttävät olevan mahdollisia tässä työssä, sen sijaan kaikki taiteilijat eivät edelleenkään pidä taidelähtöisten menetelmien käyttöä taiteeseen kuuluvina. Taiteen itseisarvo mainitaankin aina varmuuden vuoksi erikseen. Sama tilanne oli myös muutama vuosikymmen sitten, kun alettiin puhua taiteen ja kulttuurin taloudellisesta merkityksestä.

Tunnettuja esimerkkejä taiteen voimaannuttavasta vaikutuksesta on paljon: valokuvaus ja Miina Savolaisen Maailman ihanin tyttö -projekti lastenkodissa kasvaneiden tyttöjen kanssa, Kutkutusteatterin keski-ikältään 75-vuotiaat näyttelijät esiintymässä, Niina Nurminen ja improvisaatioteatteri työhyvinvoinnin parantamisessa, Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö Jussi Lehtosen johdolla yhteisessä esityksessä maahanmuuttajien kanssa, Ava Numminen laulattamassa laulutaidottomia, Kirsi Heimonen tanssittamassa asukkaita ja henkilökuntaa Helsingin Diakonissalaitoksella ja professori Bluffo kiertämässä kymmeniä hoivakoteja ympäri Suomea.

Kulttuuriperinnöstä turvaa ja vauhtia

TAIDE JA PUHTAASTI taidelähtöiset menetelmät tulevat useimmille mieleen ensin, kun puhutaan kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Kulttuurin käsite sinänsä on niin moniulotteinen, että sitä onkin vaikea hahmottaa oman elämässään. Toisen kulttuuria on helpompi määritellä kuin omaansa.

YLLÄ: Terveyttä kulttuurista -verkoston jäsen Mauri Lehtovirta esitteli syksyllä 2010 verkoston kokouksessa Helsingin kaupungin toimintaa otsikolla Taidetta ikä kaikki.

VALOKUVA: MERJA ISOTALO.

Kulttuuriperintö on joka tapauksessa merkittävä osa ihmisenä olemista ja sen kokeminen vaikuttaa joskus voimakkaastikin omaan hyvinvointiin. Oman kulttuuriperinnön tunteminen ja merkittäväksi kokeminen yleensä helpottaa myös toisenlaisen kulttuurin ja kulttuuriperinnön ymmärtämistä.

Ihmisen kokemus olemassaolosta riippuu tietenkin hyvin monista asioista, mutta suhteessa kulttuurin ja hyvinvoinnin väliseen yhteyteen voi ottaa esille muutaman: kosketuksen, muiston ja perinnön.

Kosketus

MIELLEYHTYMÄT TAITEESTA ovat useimmiten henkisiä, eivät fyysisiä. Jos katsomme taidelähtöisistä menetelmistä kertovia kuvasarjoja tai julkaisujen kuvia, ne näyttävät kuitenkin

YLLÄ: Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön taiteellinen suunnittelija ja näyttelijä Jussi Lehtonen kertoi Turun yliopiston Kulttuuri, terveys ja hyvinvointi -hankkeen seminaarissa elokuussa 2012 Neuvostoliitto -esityksestä, jota on tehty haastatteleamalla suomalaisia ikäihmisiä.

VALOKUVA: MERJA ISOTALO.

taiteen tekemisen ja kokemisen olevan hyvinkin fyysistä. Mikä meitä koskettaa? Kuka meitä koskettaa? Sana kosketus kertoo siitä, miten ihminen on kokonainen henkisesti ja fyysisesti.

Tutkimuksissa ja hankeraporteissa on todettu, miten muistisairaiden hieman sekavassa maailmassa kosketuksella voi olla suuri merkitys. Esimerkiksi käsiens tanssi on hyvä esimerkki siitä, miten hyvin tanssi sopii kommunikointiin vuodepotilaan ja hoitajan välille.⁵

Muisto

MUISTELU ON PERINTEINEN TAPA siirtää aikaisempien polvien tietoa ja kokemuksia seuraaville. Tästä luonnollisesta, vuosituhansia eläneestä toimintatavasta tuli menetelmä vasta, kun se ei enää ollutkaan itsestään selvää sukujen ja sukupolvien etäännyttyä toisistaan fyysisesti ja samalla myös henkisesti. Työn perässä muuttaminen, vanhusten sijoittaminen laitoksiin ja nuorten globaalit verkostoitumiset ovat vieneet suulliselta perinteeltä sen luontevimmat paikat.

Muistelulla on kuitenkin tutkimustenkin mukaan merkittävä vaikutus hyvinvointiin. Ensin nousi esiin hiljaisen tiedon ja taidon katoamisen tuomat ongelmat työpaikoilla. Ratkaisuja etsittiin ja löydettiin mm. mentorointi, pääasiassa kahden ihmisen välinen luottamuksellinen pohdinta ja keskustelu. Samoihin aikoihin alettiin laajasti puhua verkostoitumisen välttämättömyydestä ja moniammatillisista työryhmistä ehkä vähän liiankin pitkälle menneen erikoistumisen sijaan.

Kaikissa näissä toimintatavoissa on mielestäni kysymys ihmisen luontaisesta tavasta toimia. Suullisen perinteen siirtäminen on tärkeää seuraaville sukupolville, mutta myös muistelijalle ja kertojalle itselleen. Mestarit ovat aina opettaneet oppipoikiaan ammattinsa salaisuuksiin ja kaikkina aikoina ihmiset ovat etsiytyneet toistensa seuraan selviytyäkseen hengissä.

Muistisairaillakin on muistonsa, mutta niiden esille saaminen on haastavaa. Heidän itse tekemänsä muistolaatikot ovat osoittautuneet hyviksi välineiksi muistin virkistämisessä, samoin kuin museoiden kokoamat matkalaukut, joita voi lainata tai näyttelyt, jotka on suunniteltu ja opastettu muistisairaita varten. Muisteluun kuuluu myös se, että on joku kuuntelemassa. Hyviä kokemuksia on saatu esimerkiksi hoivakotien iäkkäiden asukkaiden ja lasten yhteisistä tapaamisista. Sodan nuorena kokeneista moni kertoo mielellään lukiolaisille omasta nuoruudestaan, nuoret kuuntelevat kiinnostuneina ja kun yhdessä aikaansaatu kirja julkaistaan, on hyvä olo kaikilla.

Perintö

MUISTOJA LAAJEMPI KOKONAISUUS on kulttuuriperintö. Senkin hahmottaminen vaatii aikaa ja paneutumista, mutta sitä kautta voi myös saada paljon. Oman identiteetin vahvistaminen lisää hyvinvointia sekä henkilökohtaisella että yhteisöllisellä tasolla. Paikallisen kulttuuriympäristön tunteminen ja varsinkin sen aktiivinen käyttö ja suojelu ovat osoittautuneet vahvoiksi yhteisön rakennusaineiksi.

Kulttuuriperintökasvatuksella on paljon mahdollisuuksia myös terveyden edistämises-

⁵ Luovaa lystiä. Luovat menetelmät osana hoitotyötä. (2011).

sä sekä henkisesti että fyysisesti. Kyläkävelyt eri-ikäisten kyläläisten, mökkiläisten ja heidän vieraidensa kanssa lisäävät kaikkien tietoja kylän luonnosta, historiasta ja nykypäivästä. Kaupunkipoluilla voidaan perehtyä kaupunginosaan hyvinkin perusteellisesti. Ympäristön tunteminen lisää tunnetta tilan hallinnasta ja siten se koetaan turvallisemmaksi.

Luonteva yhteistyökumppani kulttuuriperintöön liittyvissä hyvinvointihankkeissa on tietenkin paikallinen museo. Asiantuntemusta tarvitaan, vaikka kylissä pitkään asuneetkin toki tuntevat kotiseutunsa. Samalla kertyy paikkakunnan kulttuuriperintöä museon arkistoihin.

Eväät tulevaisuuteen

TERVEYTTÄ KULTTUURISTA -verkostossa on seurattu ja aktiivisesti edistetty kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksia sosiaali- ja terveydenhuollossa jo kaksikymmentä vuotta. Tulevaisuuteen katsotaan nyt 2010-luvulla toiveikkaasti. Valtakunnallinen Taiku-toimintaohjelma antaa kentän toimijoille sekä oikeutuksen että perustelut työhön, jota he ovat joskus sitkeästikin toimintaympäristönsä vanhakantaisuutta uhmaten tehneet kiitoksenaan asiakkaitensa ja potilaittensa hyvä mieli ja parantunut terveys.

Edelleen tarvitaan kaikkien asiaan jo perehtyneiden ja tutustuneiden työtä sen eteen, että toimintaohjelman visiot vuodelle 2015 toteutuvat. Hankkeet ja pilottiprojektit ovat hyviä tienavaajia, mutta tarvitaan myös pitkäjänteistä työtä ja päätöksiä, jotka sen mahdollistavat.

Verkkosivuja

www.kulttuuriakaikille.fi
www.sovellataidetta.fi
www.taikahanke.fi
www.taitentuottoa.fi
www.taiku.fi
www.innokyla.fi

Kirjallisuutta

Brandenburg, C. von (2008). *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön*. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12.

Hohenthal-Antin, L. (2008). *Kutkuttavaa taidetta. Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä*. Jyväskylä.

Hyvä hankaus – teatterilähtöiset menetelmät oppimisen ja osallisuuden mahdollisuuksina. Toim. Korhonen, P. ja Airaksinen, R. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja nro. 38. Helsinki 2008.

Hyypä, M. T. & Liikanen, H-L. (2005). *Kulttuuri ja terveys*. Helsinki: Edita Prima.

Kolmannella lähteellä. Hyvinvointipalveluja kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön aloilta (2010). Toim. Koivisto, N., Lehikoinen, K., Pasanen-Willberg, R., Ruusuvirta, M., Saukkonen, P., Tolvanen, P. & Veikkolainen, A. Kokos julkaisuja 1. Julk. Teatterikorkeakoulu. s.l. s.a.

Kulttuuri – tulevaisuuden voima. Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta. Opetusministeriön julkaisuja 2010:10.

Kulttuuri – tulevaisuuden voima. Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus -selontekoa varten. Opetusministeriön julkaisuja 2009:58.

Lehtonen, J. (2010). *Samassa valossa. Näyttelijäntyö hoitolaitoskiertueella*. Suomen Mielen-terveysseura ja Helsingin Diakonissalaitos.

Liikanen, H-L. (2003). *Taide kohtaa elämän – Arts in hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisen hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Helsinki.

Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä (2011). Toim. Rönkä, A-L, Kuhanen, I., Liski, M., Niemeläinen, S., & Rantala, P. Vast. toim. Väänänen, I. Lahden ammatikorkeakoulun julkaisu Sarja C osa 75. (TAIKA-hanke 2008–2011). Summary + CD Taide käy työssä. TAIKA 2008–2011.

Taiteen mahdollisuuksista enemmän: taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheis-julkaisu. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO. Opetusministeriö. Helsinki 2002.

Taide on mahdollisuuksia: ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO. Opetusministeriö. Helsinki 2002.

Taidetta ikä kaikki. Selvitys ikäihmisten hoitoyhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä (2010). Konst för livet. En utredning om kulturverksamheten inom äldreården i Helsingfors. Toim. Varho, J. & Lehtovirta, M. & Gran, N. (ruotsinkielinen osuus). Helsingin kulttuurikeskus.

Terveyttä kulttuurista – Kultur ger hälsa (1998). Toim. Kokkosalo, P. Terveyttä kulttuurista -seminaari Hanasaaren kulttuurikeskuksessa 1998. Taiteen keskustoimikunta ja Terveyttä kulttuurista -työryhmä. s.l.

ASIAKASYMMÄRRYS JA YHTEINEN OPPIMINEN PALVELUIDEN TUOTTEISTAMISESSA

Marja Toivonen

MARJA TOIVONEN on VTT:n tutkimusprofessori ja Aalto-yliopiston dosentti, erikoisalan palvelujen kehittäminen ja palveluinnovaatiot. Hän toimii kiinteässä yhteistyössä yritysten ja julkisten organisaatioiden kanssa pyrkien tuomaan uusinta tutkimustietoa niiden käyttöön. Marja Toivonen on laajasti verkottunut kansainvälisesti. Hän on muun muassa eurooppalaisten palvelututkijoiden yhteisön RESER:n hallituksen jäsen (European Association for Research on Services).

PALVELUJEN TUOTTEISTAMISESTA puhutaan tänä päivänä paljon. Se on nähty ennen muuta keinoksi tehostaa palvelutoimintaa. Sitä se epäilemättä onkin, koska tuotteistamisen avulla palvelun joitain osia voidaan vakioda niin, ettei kaikkia asioita tarvitse miettiä jokaisen asiakkaan kohdalla alusta pitäen uudelleen. Tuotteistamiskeskusteluun on kuitenkin liittynyt myös väärinymmärrystä: sen on ajateltu tarkoittavan standardoitua – liukuhihnatyypistä – toimintaa, jossa asiakaskohtaamisten ainutlaatuisuus ja räätälöidyt ratkaisut häviävät. Tämän väärinymmärryksen takia monet asiantuntijapalveluja ja julkisia palveluja tarjoavat tahot jopa pelkäävät tuotteistamista. Siksi on tärkeä korostaa, että tehokkuus ei ole tuotteistamisen ainoa tavoite, vaan vähintään yhtä tärkeää on, että tuotteistamisen avulla voidaan vahvistaa asiakaslähtöisyyttä ja tukea yhteisen ymmärryksen rakentamista palveluja tarjoavissa organisaatioissa.

Tuotteistamiseen liittyvä tehokkuuden lisäys perustuu ennen muuta hiljaisen tiedon tekemiseen näkyväksi. Tuotteistamisessa tehtävät palvelukuvaukset muodostavat oppimisalustan, johon asiakastyössä toimivien eri henkilöiden yksittäiset kokemukset ja oivallukset voidaan liittää ja jonka pohjalla voidaan keskustellen luoda yhteistä ymmärrystä. Palvelun keskeinen haaste on tasalaatuisuus, jonka taustalla on asiakastarpeiden laaja kirjo, mutta myös asiakaspalvelussa toimivan henkilöstön erilaiset tiedot, kokeneisuus ja asenteet. Keskinäisen tiedonjaon kautta ja yhteisesti sovitun toimintamallin perusteella jälkimmäi-

seen voidaan vaikuttaa hyvinkin paljon, jolloin laadukas palvelu ei jää riippuvaiseksi siitä yksittäisestä ihmisestä jonka asiakas palvelutilanteessa kohtaa. Systemaattisesti tehty palvelukuvaukset synnyttävät usein myös ajatuksia siitä, mitä palvelussa voisi kehittää ja uudistaa. Niinpä tuotteistaminen ja innovointi eivät ole vastakohtia, kuten usein luullaan, vaan täydentävät toisiaan.

Asiakkaan keskeinen asema palveluissa

PERIAATTEELLISESSA MIELESSÄ asiakaslähtöisyys on palvelutoiminnassa aina olemassa. Palvelun perusluonteeseen kuuluu asiakaskohtainen vaihtelu, joka juontaa juurensa siitä, että asiakas osallistuu palveluprosessiin antamalla tietoja omasta tilanteestaan ja tarpeistaan, ja suorittamalla tiettyjä tehtäviä prosessin aikana. Asiakas myös arvioi palvelussa, ei vain lopputulosta, vaan yhtä lailla prosessin sujumista ja kanssakäymisen laatua. Palvelukokemuksen kannalta prosessiin liittyvät asiat ovat usein ratkaisevia ja siinä mielessä kriittisiä, että huonoa prosessia ei voi jälkeensä tehdä tyhjäksi. Prosessin onnistumiseen vaikuttaa muun muassa se, onko palvelu ollut helppo löytää, vastaako palvelulupaus todellisuutta ja osoittaako palveluhenkilöstö aitoa kiinnostusta asiakasta kohtaan. On tärkeä ottaa huomioon, että asiakkaan toimintaan palveluprosessin aikana liittyy myös paljon sellaista, jota palveluntarjoaja ei suoraan näe, mutta jota olisi hyvä yrittää ymmärtää. Näitä ”näkymättömiä” asioita ovat esimerkiksi pohdinta siitä, milloin lähteä tietylle museokäynnille tai mistä etsiä tietoa kiinnostavista näyttelyistä. Paljolti näkymättömäksi jää myös se miten asiakas kytkee saamansa elämykset ja tiedot elämänsä kokonaisuuteen ja käyttää niitä hyödykseen.

Käytännössä asiakaslähtöisyys vaihtelee suuresti organisaatiosta toiseen. Pahimmillaan se on mantra, joka liimataan muun toiminnan päälle irrallisena asiana. Parhaimmillaan se on monipuolista asiakastiedon hankintaa, sen jalostamista syvemmäksi asiakasymmärrykseksi sekä asiakkaiden ja kansalaisten osallistamista palvelujen kehittämiseen. Jotta palvelu olisi aidosti asiakaslähtöistä, asiakas-käsitteen rajallisuus on syytä tiedostaa: se keskittyy palvelun tuottajan näkökulmaan. Tämä näkökulma on väistämättä suppea, sillä palvelun käyttäjällä on monia muita – asiakkuutta tärkeämpiä – rooleja perheessä, työssä, erilaisissa yhteisöissä, kansalaisena ja niin edelleen. Käyttäjä myös aina kytkee yksittäisen palvelun laajempaan elämänsä kokonaisuuteen ja tulkitsee siitä saatua hyötyä tätä taustaa vasten. Tuloksena on että täsmälleen samanlaiseksi suunnitellulla palvelulla on eri käyttäjille erilainen arvo, mikä jälleen korostaa sitä, ettei tuotteistamisessa ole syytä pyrkiä standardointiin. Asiakas-käsitteen rajallisuus tulee ilmi myös siinä, että se liittyy tiettyyn ajan hetkeen. Erityisesti julkisissa palveluissa kysymys on kuitenkin laajemmista ja pitkävaikutteisemmista asioista: miten palveluilla voidaan edistää kansalaisten yhdenvertaisuutta ja aktivoida kansalaisia (muun muassa syrjäytymisen ehkäisemiseksi).

Asiakastiedosta asiakasymmärrykseen

ASIAKASLÄHTÖISYYDEN KEHITTÄMISEN keskeinen ongelma tänä päivänä on asiakastiedon hankinnan ja taltioinnin asettaminen painopisteeksi. Suuri osa tästä tiedosta hankitaan tyytyväisyyskyselyillä, joissa vastausten taustalla oleviin tekijöihin ei päästä käsiksi ja jotka siksi eivät useinkaan johda käytännön toimenpiteisiin. Pahimmillaan kyselyistä tulee itsetarkoitus

– pelkkää niiden tekemistä pidetään osoituksena asiakaslähtöisyydestä. Tieto ei kuitenkaan muutu palveluksi itsestään, vaan vaatii työtä sen ympärille rakennettavan yhteisen ymmärryksen aikaansaamiseksi. Yhteinen ymmärrys koskee asiakastarpeita ja sen jälkeen on vielä mietittävä miten näihin tarpeisiin vastataan tietyllä palvelulla, eli palvelun suunnittelu ja toimeenpano on oma tehtävänsä. Juuri näissä tehtävissä tuotteistaminen on ratkaiseva apu.

Asiakastarpeiden selvittämisestä puhutaan usein kuin se olisi kovinkin helppo tehtävä: kysytään asiakkailta, asiakkaat kertovat tarpeensa ja niitä tyydyttää tietty palvelu. Tarpeiden maailma on kuitenkin monimutkainen ja vain osa niistä ilmenee asiakkaiden kuvaamina toiveina, odotuksina tai vaatimuksina. Nämäkin tulevat harvoin esiin valmiina ”listana” kuten usein tunnutaan ajattelevan. Asiakkailla on paljon sellaisia tarpeita, joista he tulevat tietoisiksi vasta pidemmässä keskustelussa saatuaan tietoa tarjolla olevista mahdollisuuksista. Tarpeiden kartoittaminen vaatii siis palveluntarjoajan ja asiakkaan vuorovaikutusta, asteittain syveneviä ja laajenevia kysymyksiä ja vastauksia. Lisäksi asiakkailla voi olla ns. vaiettuja tarpeita eli tarpeita joista he ovat hyvin tietoisia mutta eivät mielellään puhu. Nykyisenä internetin aikakautena pelkona voi olla esimerkiksi tyhmäksi leimaaminen jos ei ole valmis vastaanottamaan sähköisiä palveluja tai osallistumaan sosiaalisen median kautta tapahtuvaan vuorovaikutukseen.

Keskeinen kehittämistehtävä on asiakasvuorovaikutuksessa syntyvän tiedon hyväksi käyttö. On itse asiassa hämmästyttävää, miten laiminlyöty alue on sellaisten toimintakäytäntöjen kehittäminen, joilla huolehdittaisiin siitä että tieto virtaa jatkuvasti asiakasrajapinnasta kehittäjille ja päinvastoin. Nämä käytännöt tarkoittaisivat, että asiakaslähtöisyys yhdistetään työntekijälähtöisyyteen: arvostetaan ruohonjuuritason työntekijöille kertyvää elävää asiakastietoa. Koska tämä asiakkailta suoraan välittyvä tieto ei ole yhdenmukaista ja yksiselitteistä, on tiedon tulkinta oleellista. On erityisesti varottava, ettei yhden asiakkaan tai työntekijän näkemys jää elämään ”faktana”.

Kehittämistä asiakkaiden puolesta ja asiakkaiden kanssa

PALVELUJA VOIDAAN kehittää asiakkaiden puolesta ja asiakkaiden kanssa. Joissain palveluissa on vaikea saada asiakkaita motivoitua kehittämistyöhön. Tällöin paras tulos saavutetaan sillä, että kerätään monipuolisesti ja eri menetelmillä asiakastietoa ja panostetaan sen yhteiseen analysointiin, tulkintaan ja nopeaan toimeenpanoon. Toisissa palveluissa asiakkaat voivat olla hyvinkin innostuneita osallistumaan. Näissä tapauksissa tulee huolellisesti miettiä keitä osallistetaan, miten osallistetaan ja missä kehittämisprosessin vaiheessa käyttäjien panos on hedelmällisin. On tärkeää, ettei mukaan oteta vain edelläkävijäasiakkaita, jotta kehitettävät palvelut vastaavat myös suuren enemmistön tarpeita. Osallistamisen tapa voi vaihdella yksittäisistä workshoppeista jatkuvampaan yhteistoimintaan ja kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta sosiaalisen median hyväksikäyttöön. Vaihe jossa asiakkaat ovat mukana voi olla ideointia, mutta se voi olla myös pidemmälle suunnitellun palvelun toimivuuden testaamista. Ihmisten erilaisuuden huomioon ottaminen on tärkeää: yksi on parhaimmillaan ideoinnissa, toinen suunnittelussa ja kolmas kun ollaan lähellä toimeenpanoa. Lopuksi on otettava huomioon, että palvelun kehittyminen ei pysähdy siihen kun se viedään käytäntöön, vaan asiakkaat muokkaavat palvelua – toimivat toisin kuin palveluntarjoaja on kuvitellut. Tiedon kerääminen siitä miten palvelut muuttuvat käytön aikana on erittäin arvokas uusien innovaatioiden lähde, jota tänä päivänä käytetään hyväksi aivan liian vähän.

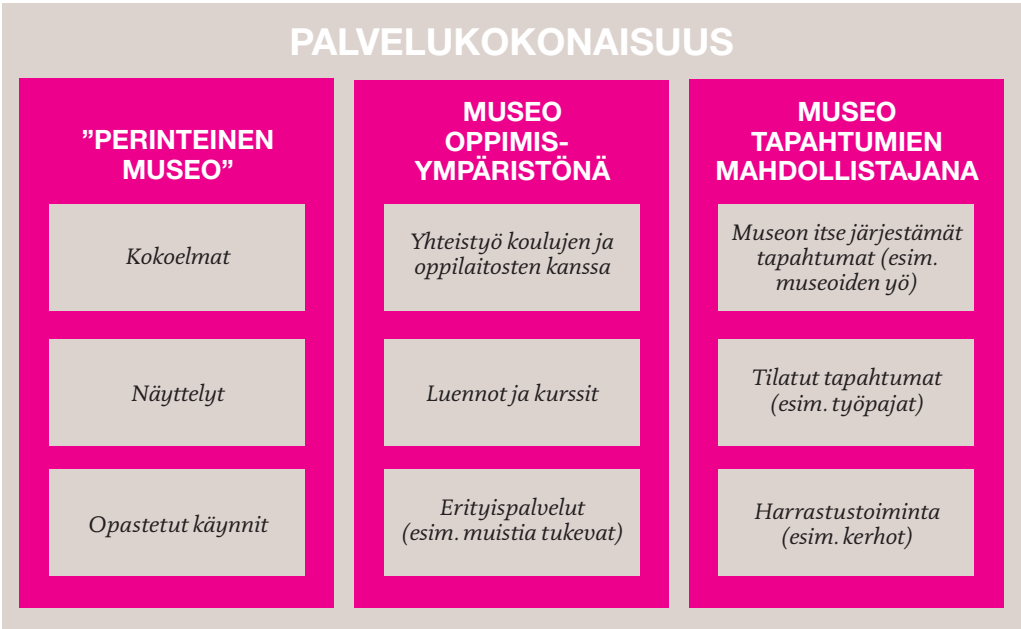
Asiakastiedon hankintaa voitaisiin olennaisesti parantaa myös tulevaisuuspainottei-

suutta lisäämällä: ei selvitetäisi vain sitä millaiset ryhmät ovat asiakkaitamme nyt ja mihin he ovat tyytyväisiä, vaan yritettäisiin saada tietoa siitä miten asiakaskuntamme ja heidän toiveensa todennäköisesti muuttuvat tulevaisuudessa. Julkisissa palveluissa tärkeä kysymys on myös mitä uusia ryhmiä olisi hyvä saada asiakkaiksi ja millaisia muutoksia heidän mukaan saamisensa nykyiseen palveluvalikoimaan tuo. Tyytyväisyyskyselyt katsovat peräpeiliin; niiden rinnalle (ja osin sijasta) pitäisi panostaa ennakointiin, koska palveluja ei kehitetä tätä päivää vaan huomista varten.

Tuotteistamisen käynnistäminen: palvelukokonaisuus, asiakasanalyysi ja palvelulupaus

ENSIMMÄINEN TEHTÄVÄ tuotteistamisessa on palvelukokonaisuuden jäsentäminen. Sanalla ”palvelu” voidaan viitata organisaation koko palvelutarjontaan (esimerkiksi museopalvelut), joihinkin palvelukokonaisuuksiin (esimerkiksi museo tapahtumien mahdollistajana) tai palvelukokonaisuuden yksittäisiin osiin (esimerkiksi museossa toimivat kerhot). Palvelukokonaisuuden jäsentäminen varmistaa sen, että tuotteistamisen aikana eri ihmiset puhuvat samasta asiasta. Lisäksi jäsenitys auttaa näkemään miten eri palvelut kytkeytyvät toisiinsa. Seuraavassa kuviossa on esitetty esimerkki museopalveluiden jäsenyyksestä (perusmalli on lähteestä Jaakkola et al., 2007). Se osoittaa perusperiaatteen, ei pyri kuvaamaan täydellistä luetteloa museon mahdollisista palveluista.

Jäsennetyn palvelukokonaisuuden perusteella valitaan tämän jälkeen tuotteistuksen kohteeksi halutut yksittäiset palvelut. Jotta asiakaslähtöisyys varmistetaan, on hyvä lähteä liikkeelle erilaisten asiakasryhmien tunnistamisesta ja asiakastarpeiden miettimisestä. Asiakkaita voidaan jaotella ensinnäkin sen mukaan, mikä rooli palvelulla on asiakkaalle ja kuinka hyvin asiakas tuntee palvelun. Museoalalla voidaan tunnistaa esimerkiksi museoita

ammattinsa vuoksi käyttävät asiakkaat, taiteen tai tietyn alan harrastajat, kotiseutunsa kulttuurista kiinnostuneet ja niin edelleen. Toinen tapa on tarkastella palvelun käytön tiheyttä ja/tai jatkuvuutta, jolloin voidaan tehdä jako sitoutuneisiin isompiin asiakasryhmiin (museoiden kohdalla esimerkiksi koulut), palvelua paljon käyttäviin yksittäisiin asiakkaisiin ja satunnaisiin asiakkaisiin. On tärkeä ottaa huomioon, että palvelu voi vastata asiakatarpeisiin monella eri tavalla: asiakas saa uutta tietoa, palvelu tarjoaa elämyksiä, ja se voi parantaa asiakkaan toimintamahdollisuuksia hänelle tärkeissä yhteisöissä. Palvelulla voi olla myös tärkeitä välillisiä vaikutuksia: esimerkiksi museopalvelut opettajille lisäävät oppilaiden saamaa tietoa.

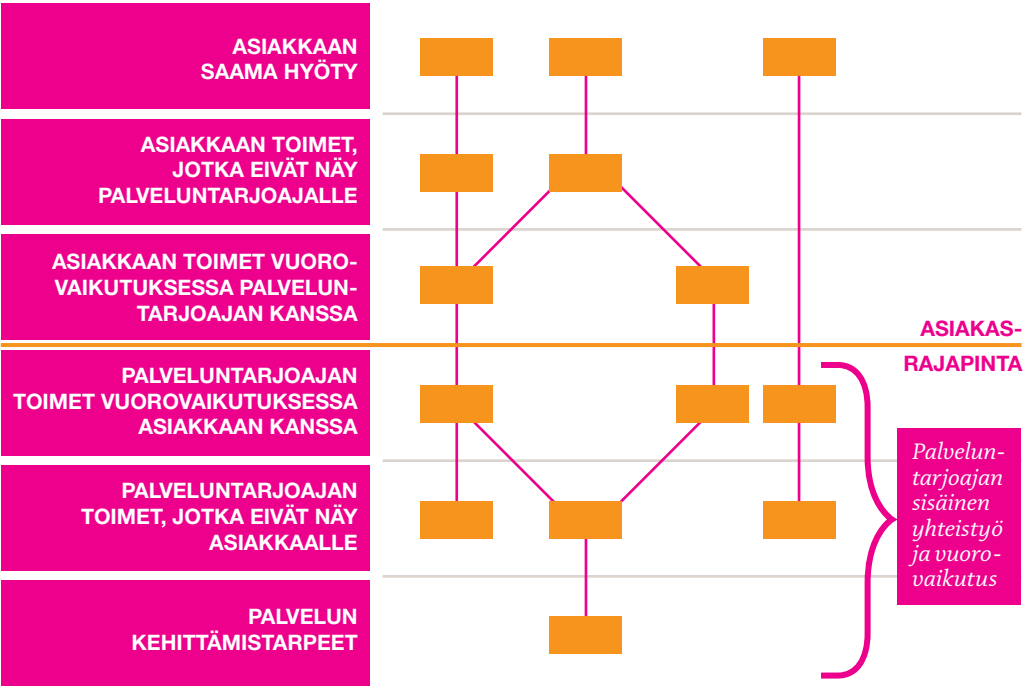
Koska palvelu on luonteeltaan toimintaa (tietty prosessi), asiakas joutuu tekemään päätöksen sen hankkimisesta ennen kuin todellisuudessa tietää, onko palvelu laadukas vai ei. Toisin sanoen asiakas tekee päätöksensä palvelulupauksen perusteella. Palvelulupaus on hyvä miettiä alustavasti heti tuotteistuksen alussa, mutta siihen pitää palata kun tuotteistus on toteutettu, jotta voidaan varmistua lupauksen realistisuudesta. Palvelulupauksesta pitää näkyä kenelle palvelu on tarkoitettu, mihin tarpeeseen se vastaa, miten ja millaista hyötyä asiakas siitä saa, mistä palvelu löytyy, ja mitä palvelun käyttö asiakkaalta itseltään mahdollisesti vaatii.

Palvelukuvauksen ydin: Palvelun rakenteen, prosessien ja resurssien selkiyttäminen

TUOTTEISTUKSEEN LIITTYVÄN palvelukuvauksen ydin on palvelun rakenteen, palveluprosessin ja palvelussa käytettävien resurssien selkiyttäminen. Palvelun rakenteen selkiyttäminen tarkoittaa että tunnistetaan, mikä osa palvelussa on ydintä – mitä asiakas palvelusta varsinaisesti hakee. Tämän lisäksi tarvitaan koko joukko erilaisia käytettävyydelle välttämättömiä tukipalveluita. Näihin asiakas ei kiinnitä huomiota muutoin kuin siinä tapauksessa että ne eivät toimi. Museossa esimerkiksi asiakasvastaanotto ja lipunmyynti ovat tyypillisiä tukipalveluita. Ydinpalvelun ja tukipalvelujen lisäksi mukana on useimmiten myös erilaisia lisäpalveluita, jotka eivät ole välttämättömiä, mutta nostavat palvelun laatumielikuvaa asiakkaan silmissä. Esimerkiksi museokauppa ja -kahvila ovat tyypillisiä lisäpalveluita. Lisäpalvelujen ideointiin kannattaa panostaa, sillä ne ovat joustava ja usein jopa melko vähäisillä resursseilla toteutettavissa oleva keino kehittää palvelua.

Palveluprosessin osalta kaikkein tärkein asia on tiedostaa, että prosessi näyttää asiakkaan näkökulmasta hyvin erilaiselta kuin palveluntarjoajan näkökulmasta. Asiakas tekee palvelun aikana paljon sellaista mitä palveluntarjoaja ei tule ajatelleeksi, ellei sen miettimiseen erityisesti panosteta. On myös huomattava, että palvelu alkaa tuottaa asiakkaalle arvoa ja hyötyä heti ensikohtaamisesta lähtien, kun asiakkaalle annetaan tietoa ja hänen tarpeitaan ryhdytään kartoittamaan. Siksi palvelusta pitää kuvata, ei vain oma prosessi, vaan myös se mitä asiakas tekee vuorovaikutuksen aikana ja mitä hän mahdollisesti tekee ja pohtii ennen ja jälkeen. Seuraava kuvio tarjoaa mallin, jolla tarkastelu voidaan tehdä: palvelun vaiheet kuvataan yksittäisinä toiselle osapuolelle näkyvinä ja näkymättöminä toimintoina, ja lisäksi kuvataan syntyvä hyöty ja kehittämishaasteet kussakin vaiheessa. Tämä melko yksinkertainen kuvaustapa auttaa tunnistamaan asiakkaan kannalta vaivalloisia kohtia palveluprosessissa ja parantamaan asiakaskokemusta. Lopuksi palvelukuvauksessa käydään läpi se, millä resursseilla palvelu tuotetaan. Tässä vaiheessa on mietittävä käytössä oleva teknologia, muut mallit ja ohjeet, organisaatio ja

työnjako, palveluntarjoajan ja asiakkaan osaaminen sekä mahdolliset verkostokumppanit. Myös fyysinen ympäristö on resurssi – esimerkiksi museossa hyvin tärkeä sellainen. On huomattava, että tuotteistaminen voi muuttaa palvelussa mukana olevien henkilöiden tavoiterooleja, minkä vuoksi on syytä tarkistaa tuleeko tavoiterooli eroamaan nykyisestä, keiden kanssa kukin tekee yhteistyötä ja muuttuuko työnjako. Tuotteistaminen itsessään

on muutosprosessi, jonka tavoitteena on asiakaslähtöisyys eli palvelukulttuurin syventäminen. Tämä tarkoittaa, että myös vastuu muutoksen läpiviennistä täytyy selkiyttää eri tasoilla; lisäksi muutoshalukkuuden haasteet on nostettava esiin ja keskusteltava niistä. On myös tärkeää konkretisoida tavoitteet asiakaslähtöisyyden kehittämisen suhteen: mitä tuloksia odotetaan lyhyellä ja mitä pidemmällä aikavälillä.

Osaaminen on resursseista tärkeimpiä. Usein palveluosaaminen nähdään liian kapeasti ihmisen kohtaamisena – sosiaalisina ja persoonaan liittyvinä taitoina. Nämä ovat kiistatta erittäin tärkeitä, mutta tarvitaan myös muuta: palvelun sisällön tuntemusta ja kykyä ”kuljettaa eteenpäin” vuorovaikutusprosessia asiakkaan kanssa. Asiakkaan osaamisen varmistaminen on osa hyvää palvelua ja liittyy muun muassa edellä mainittuun tarpeiden kartoittamiseen asteittain syvenevien kysymysten ja kuuntelun kautta. Palveluntarjoaja ei voi edellyttää että asiakas pystyy esittämään valmiiksi mietittynä kaiken mitä tarvitsee. Tänä päivänä korostuu myös asiakaskunnan ulkopuolelle ulottuva yhteistyöosaaminen: kyky löytää verkostokumppaneita ja heidän kanssaan saada aikaan laajempia palvelukonaisuuksia.

Tuotteistamisen hyödyt ja yhteisen ymmärryksen synnyttäminen

TUOTTEISTAMISEN KESKEINEN HYÖTY sekä asiakkaan että palveluntarjoajan kannalta on toiminnan helpottuminen. Kun asiakkaalla on palvelun sisällöstä selkeä käsitys, hän tietää mitä palvelulta voi odottaa, ei pety turhien odotusten takia, mutta voi toisaalta olla innoissaan siitä mitä on tulossa. Lisäksi kun asiakas näkee mistä osista palvelu koostuu, hän pystyy toteamaan lisäpalvelujen tarpeen, ja tuotteistamisen läpikäynyt palveluntarjoaja pystyy niitä hänelle esittelemään. Kun tuotteistettua palvelua tarjotaan kokonaiselle organisaatiolle, on palveluntarjoajan kanssa asioivan henkilön helppo suositella sitä omassa organisaatiossaan ja perustella sen hankintaa. Yrityksille tarjottavissa palveluissakin vastassa on aina viime kädessä yksittäinen ihminen ja organisaation eri tasoilla näiden yksittäisten ihmisten tarpeet ja kiinnostukset ovat varsin erilaisia. Esimerkiksi yritykselle tarjottavan museokäynnin toteuttamista voi suuresti edistää se, että tarjouksen vastaanottanut henkilö pystyy selkeästi esittämään päätöksentekijälle mitä palveluun sisältyy ja mitä hyötyä siitä on.

Edellä esitetty palvelukuvaus on palveluntarjoajan oma työkalu palvelun selkiyttämiseen. Sitä ei sellaisenaan pidä esitellä asiakkaille, sillä se on tähän tarkoitukseen liian yksityiskohtainen ja sisältää monia asioita joista asiakas ei ole erityisen kiinnostunut. On aina muistettava, että asiakas kokee palvelun kokonaisvaltaisena elämyksenä, joka saa lopullisen merkityksestä asiakkaan oman historian ja elämäntilanteen valossa. Tämän vuoksi tuotteistamisen tuloksista asiakkaalle näkyvät lähinnä palvelun tavoitteet ja hyöty, palvelun päävaiheet sekä työnjako asiakkaan ja palveluntarjoajan kesken. Viimeksi mainittu asia on erityisen tärkeä, eli asiakkaan on tärkeä tietää mitä hänen itse pitää tehdä, jotta saisi palvelusta mahdollisimman paljon hyötyä. Esimerkiksi sellaisissa museopalveluissa, joissa museotilaa käytetään asiakkaan oman tapahtuman järjestämiseen, työnjaon selkeään esittämiseen on syytä panostaa.

Tuotteistaminen ei poista palveluun liittyvää räätälöinnin tarvetta vaan vähentää sen tarkoituksenmukaiselle tasolle. Se, kuinka pitkälle palvelua pyritään vakioimaan, on keskusteltava erikseen kussakin organisaatiossa, ja vakioinnin aste voi olla erilainen eri palveluissa. Yksi käytännön tapa on sopia, mitä palveluntarjoaja missäkin palvelun vaiheessa vähintään tekee, ja jos tästä minimitasosta joudutaan tinkimään, miten menetellään.

Asiakaslähtöisyys tuotteistamiseen yhdistettynä auttaa kyseenalaistamaan omalla alalla vakiintuneita toimintatapoja ja laajentamaan toiminnan raameja yleisesti tiedossa olevien ratkaisujen ulkopuolelle. Myös tuotteistamiseen liittyvä palvelun systemaattinen kuvaaminen synnyttää usein ajatuksia siitä, miten palvelua voi kehittää ja uudistaa – luovuus ja systemaattisuus eivät ole vastakohtia vaan tukevat toisiaan. Palveluun liittyy monia asioita, joiden suhteen kehittämistä kannattaa miettiä: työnjako asiakkaan ja palveluntarjoajan kesken, räätälöinnin ja vakioinnin yhdistäminen palvelun eri osissa sekä asiakkaan tilanteeseen perehtymisen syvyys. Vaihtoehtoja on tarjolla myös sen suhteen, tyydytäänkö kertaluontoiseen palveluun vai pyritäänkö jatkuvaan asiakassuhteeseen, onko asiakaskontakti henkilökohtainen vai internetin välityksellä tapahtuva, ja nojataanko palvelussa omaan toimintaan vai käytetäänkö kumppaneita. Tuotteistamisen yhteydessä syntyy usein ideoita muun muassa sen suhteen, miten asiakkaan ennakkoluuloja palvelun suhteen voidaan hälventää, millä luottamusta synnyttävillä toimilla pidempiä asiakassuhteita rakennetaan, miten estetään pullonkaulojen syntyminen palveluun ja miten integroidaan usean toimijan tuottama palvelu.

Jotta tuotteistaminen palvelisi yhteisen ymmärryksen syntymistä palveluorganisaatiossa, on tärkeää myös se miten tuotteistamistyö organisoidaan. Sitä ei pidä tehdä kirjoituspöytätyönä yhden tai kahden asiantuntijan toimesta, vaan mukaan tulee osallistaa henkilöstöä laajemmin. Erityisesti moniammatillinen yhteistyö on tehokas keino löytää uusia ideoita ja samalla synnyttää yhteistä ymmärrystä. Kun asiakkaiden kanssa työskennelleet eri henkilöt tuovat esiin kokemuksensa esimerkiksi palveluprosessin kulusta, saadaan aikaan hyvä peruskuvaus prosessista. Tämän kuvauksen aukkokohtiin voidaan sen jälkeen etsiä vastauksia tulevista asiakaskontakteista, jolloin kuvaus toimii aidosti oppimisalustana ja palvelu kehittyy jatkuvasti.

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

B

Berger, P. & Luckman, T. (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

D

Dufresne-Tassé, C. (1995). Andragogy (adult education) in the museum: a critical analysis and new formulation. In *Museum, Media, Message*. Ed. Hooper-Greenhill, E. London: Routledge.

F

Front-Tammivirta, T., Tamminen, T., & Rongäs A. (2012). Verkostohankkeen koordinointi ja viestintä. Julkaisussa *Apuja aktiivisuuteen, välineitä verkostoihin. Avoimissa oppimis-ympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi -kehittämishjelman hankkeiden hyviä ja lupaavia käytäntöjä*. Toim. Sihvonen M. & Saloniemi, K. HAMKin julkaisuja 1/2012. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu. Saatavana myös e-julkaisuna.

G

Gesché-Koning, N. (2007). *Museums and Education* ICOM-CECA Publications 1952-2006. ICOM Education.

Gibbs, K. Sani, M. & Thompson, J. (2007). *Lifelong Learning in Museums – A European Handbook*. Ferrara, Italy: EDISAI srl. Saatavana myös verkossa.

H

Heinänen, S. (1999). Project Fin 2: *Immigrant Education*. Teoksessa Martin, B. (Ed.). *Adult Education and Museum*. Final Report on the Socrates Project TM-AE-1-995-DE-1. Supported by the DGXXII of the European Commission. International Perspectives in Adult Education 23. The Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association. Bonn: IIZ/DVV.

Hirvi-Ijäs, M. (2007). *Den framställande gestalten – Om konstverkets presentation i den moderna konstupställningen*. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Taiteiden tutkimuksen laitos.

J

Jaakkola, E., Orava, M. & Varjonen V. (2007). *Palvelujen tuotteistamisesta kilpailuetua – Opas yrityksille*. Helsinki: Tekes.

K

Kaitavuori, K. (2007). Museo ja yleisö. Teoksessa *Museologia tänään*. Toim. Kinanen, P. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto.

Kelly, L. (2007). *The Interrelationship between Adult Museum Visitors' Learning Identities and Their Museum Experiences*. Dissertation. University of Technology. Sydney.

Kumpulainen, K., Krokfors, L., Lipponen, L., Tissari, V., Hilppö, J. & Rajala, A. (2010). *Oppimisen Sillat – Kohti osallistavia oppimis-ympäristöjä*. Helsinki: Yliopistopaino. Julkaisu haettavissa sähköisessä muodossa osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/15628>.

Kortesuo, K. & Kurvinen, J. (2011). *Blogimarkkinointi – blogilla mainetta ja mammonaa*. Talentum. <http://www.blogimarkkinointi.fi/>

L

Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.

Liikanen, H-L. (2010). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia: Ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014*. Opetusministeriö, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.

Ljung, B. (2009). *Museipedagogik och erfارande*. Doktorsavhandling. Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete, Stockholms universitet. Stockholm

LLinE (2011). *Lifelong Learning in Europe 2/2011*. Teemanumero Museums and Libraries as Learning Environments. Helsinki: KSV Foundation.

Luovaa lystiä. Luovat menetelmät osana hoitotyötä (2011). Toim. Petri Jussila. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 126.

O

Olin, K. (2011). *Facebook-markkinointi*. Talentum.

S

Salminen, J., Tornberg, L. & Venäläinen, P. (2012). Public Institutions as Learning Environments in Finland. Teoksessa *Miracle of Education. The Principles and Practices of Teaching and Learning in Finnish Schools*. Toim. Niemi, H., Toom, A. & Kallioniemi, A. Rotterdam: Sense Publisher.

Saukkonen, P. (2010). *Kotouttaminen ja kulttuuri-politiikka*. Tutkimus maahanmuutosta ja moni-kulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä. Cuporen julkaisuja 19.

T

Taide keskellä elämää (2007). Toim. Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P. Kiasman julkaisuja 106.

Taivassalo, E.-L. & Levä, K. (2012). *Museokävijä 2011*. Suomen museoliitto ry. Haettu 31.7.2012 osoitteesta http://www.museoliitto.fi/doc/projektit_ja_hankkeet/museokavija_2011.pdf

Tampereen kaupungin kotouttamisohjelma 2010–2020. Tampere virtaa: Sujuvan kotouttamisen vastuullinen kaupunki. Hyväksytty kaupunginhallituksessa 7.12.2010.

Tornberg, L. (2009). Museopedagogiikka ja aikuiskasvatus. *Aikuiskasvatus* 2/2009. Vol. 29. Kansainvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Helsinki, 124–131.

Tornberg, L. (2011). Open museum – Training for multiprofessional groups in museum education. *LLinE. Lifelong Learning in Europe 2/2011*. Helsinki: KSV Foundation, 71–81.

Tornberg, L. (2012a). Lähin oppimisen ympäristö löytyy omalta työpaikalta tai -yhteisöstä. Teoksessa *Apuja aktiivisuuteen, välineitä verkostoihin. Avoimissa oppimis-ympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi -kehittämishjelman hankkeiden hyviä ja lupaavia käytäntöjä*. Toim. Sihvonen, M. & Saloniemi, K. HAMKin julkaisuja 1/2012. HAMKin e-julkaisuja 1/2012. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Tornberg, L. (2012b) *Adult museum education studies in multi-professional groups in Finland*. (Tulossa 2012). ICOM/CECA konferenssi-julkaisu vuoden 2011 vuosikonferenssista Zagrebista.

Tornberg, L. (2012c). *Avara museo – kehittyvä oppimis-ympäristö aikuisille – Hanketason väliarviointiraportti*. (Tulossa 2012). Raportti haettavissa pdf-muodossa osoitteesta www.avaramuseo.blogspot.fi.

Tornberg, L. & Venäläinen, P. (2009). Museo-pedagogiikka. Teoksessa *Kulttuuriperintö ja oppiminen*. Toim. Venäläinen P. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Suomen Tammen kehittämisverkosto. http://www.edu.fi/teemat/kulttuurikasvatus/kulttuuriperinto_ja_oppiminen.pdf

V

Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta. Statsrådets principbeslut om konst- och konstnärspolitiken. Opetusministeriön julkaisuja 2003:20. www.minedu.fi/export/sites/default/OPM_julkaisut/2003/liitteet/opm_166_opm20.pdf?lang=fi

W

Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning and identity*. Cambridge University Press.

Internet

A

Aitous on museon oppimisvaltti. Terhi Kouvon Artikkeli Sivistys-verkkolehdessä, julkaistu 15.6.2009. Haettu 16.8.2012 osoitteesta www.sivistys.net/oppia_ika_kaikki/aitous_on_museon_oppimisvaltti.html.

Aukion laidalla -blogi. Haettu 16.8.2012 osoitteesta www.aukionlaidalla.blogspot.fi/2012/04/aherrus-aukion-laidalla-jatkuu.html.

Avara museo -blogi. Haettu 13.5.2012 osoitteesta www.avaramuseo.blogspot.fi.

C

CICERO Learning verkosto. Haettu 13.5.2012 osoitteesta www.cicero.fi

E

ESR-Projektisuunnitelma. Euroopan sosiaali-rahaston osittain rahoittamat projektit. Ohjelmakausi 2007–2013. Projektikoodi S11070. Avara museo – kehittyvä oppimis-ympäristö aikuisille. Haettu 6.9.2012 osoitteesta <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projektikoodi=S11070>.

H

Hallitus päätti perusopetuksen tuntijaosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 28.6.2012. Haettu 16.8.2012 osoitteesta <http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=361514>

Heikkilä, T., Jaatinen, C., Kyllönen, E. & Tornberg, L. (2011). Miten tavoittaa museo-kävijän kokemuksia? Haettu 13.5.2012 osoitteesta http://www.museoliitto.fi/doc/Miten_tavoittaa_museokavijan_kokemuksia.pdf.

M

MG-peda. Haettu 16.8.2012 osoitteesta www.poriartmuseum.fi/fin/peda/mg-peda.

Museolaki 3.8.1992/729. Haettu 13.5.2012 osoitteesta www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729.

R

Rakennerahastot. Haettu 16.8.2012 osoitteesta www.rakennerahastot.fi.

S

Suomen ICOM. Eettiset säännöt. Haettu 13.5.2012 osoitteesta finland.icom.museum/etiikka.html#muut_keinot.

Suomen museopedagoginen yhdistys Pedaali ry. Haettu 13.5.2012 osoitteesta www.pedaali.fi.

MILLAINEN OPPIMISYMPÄRISTÖ museo on aikuisille? Tulevatko aikuiset museoon oppimaan? Mikä on museopedagogiikan suhde yleisötyöhön? Millainen on museopedagogiikan ja yleisötyön rooli museossa? Näitä kysymyksiä pohdittiin monien muiden ohella Avara museo – kehittyvä oppimisympäristö aikuisille -hankkeessa. Tämä julkaisu esittelee kolmivuotisen ESR-hankkeen tuloksia.

Hankkeen tavoitteena oli kehittää museotyöntekijöiden aikuispedagogista osaamista sekä uusia toimintamalleja ja palveluita museoiden aikuiskävijöille. Hanketta koordinoi Suomen museoliitto. Osatoteuttajia olivat Helsingin yliopiston koordinoima CICERO Learning -verkosto, Tekniikan museo, Työväenmuseo Werstas, Tampereen museopalveluiden kulttuurikasvatussyksikkö TAITE, Porin taidemuseo ja Satakunnan Museo. Käytännönläheisten projektikuvausten ohella julkaisussa tarkastellaan museo-oppimista, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyksiä sekä palveluiden tuottamista yleisemmälläkin tasolla. Julkaisu on tarkoitettu kaikille museo-oppimisesta, yleisötyöstä ja museoiden kehittämisestä kiinnostuneille.

ETUKANNES: Porin taidemuseon KoeTILA! Prosessiin liittyvässä elämyksellisessä opastuksessa tutkittiin croquis-piirtämisen avulla Ellen Thesleffin maalausta Lydia (1897).

9 789519 426396

ISBN 978-951-9426-39-6

KANNEN KUVA: Mirja Ramstedt-Salonen / Porin taidemuseo

KANNEN ULKOASU: Inari Savola